

PLATFORM

MÜSLÜMAN DÜNYANIN GÜNDEMİ

GÖÇLER ÇAĞINDA MÜSLÜMANLAR

ANALİZ

**Kararsızlık ve Umut
Arasında “Çekip
Gidenler”**

Mariam Agha

SÖYLEŞİ

**“Dinamik ve esnek göç
yönetimi esastır.”**

Dr. Mehmet Köse

İNOGRAFIK

Verilerle Göç

ANALİZ

**Filistin Diasporasının
Özgür Filistin
Mücadelesine Katılımı**

Taher Labadi

İLKE Vakfı Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM), Türkiye’den başlayarak Müslüman toplumların gündemini oluşturan meseleleri analitik şekilde incelemeyi ve bu sorunlara toplumun birikimi ve İLKE tecrübesiyle somut çözüm önerileri getirmeyi hedefliyor.

Merkezden çevreye yayılan bir yöntemle ürettiği araştırma ve yayınlarla; Türkiye ve Müslüman toplumların önde gelen işsizlik, gelir eşitsizliği, beyin göçü, sığınmacı, kentleşme, insan hakları ihlalleri, aile içi şiddet, emeklilik sistemi ve konut gibi sorunlarını ele alıp nicel veriler ışığında çözüm önerileri sunmayı hedefliyor. TODAM; bilhassa 2000 sonrası Türkiye’de ve Müslüman toplumlarda hukuk, eğitim, ekonomi ve sosyal hizmet alanlarında yürütülen çalışmaların istatistikî verilerini ve katkılarını araştırmacıların, politika yapımcıların ve sivil toplumun istifadesine sunuyor.

PLATFORM

Platform Dergisi, Müslüman toplumların fikrî, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gündemlerine dair güncel ve özgün perspektifler sunmak amacıyla İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı TODAM bünyesinde yayımlanmaktadır.

Müslüman Toplumlarında Düşünce ve Hareketler Projesi’nin bir çıktısı olan Platform, Müslüman toplumlarında aktif ve etkili olan düşünce kuruluşlarını, araştırma merkezlerini ve enstitülerini, üniversiteleri, siyasi, dinî ve toplumsal hareketleri odağına alarak Müslüman dünyanın gündeminin takip ve tahlil edildiği bir platform olmayı hedefliyor. Müslüman dünyanın küresel meselelere sunduğu katkıları ve süregelen fikrî birikimi Platform üzerinden güncel olarak Türkiye’ye ve dünyaya sunuluyor. İnternet sitesiyle ve güncel kurumlar, hareketler, faaliyetler ve şahsiyetleri içeren veritabanıyla Müslüman dünyanın nabzını tutuyor.

Proje Yürütücüsü	: Ahmet Sait Öner
Editör	: Selvanur Demircan
Danışma Kurulu	: Elyesa Koytak
Son Okuma	: Mehtap Nur Öksüz
Katkıda Bulunanlar	: Ceyda Bostancı, Elif Sağır, Büşra İslam
Tasarım	: Betül Berra Kurt

İLKE Yayın No : 225

E-ISSN : 2980-1249

Editörün Takdimi

İnsanlık kadar eski bir hikâye göç. Göçün izlerini sürerken aslında insanlık tarihinin izlerini sürmüş oluyoruz. Tarihin akışında belirleyici olan göçler, bugün de politik, iktisadi, kültürel ve toplumsal hayatı şekillendiriyor. Müslüman toplumlar da günümüzde göç hareketliliğinin en önemli parçasını teşkil ediyor. Platform'un bu sayısında "göçler çağında" Müslümanların izlerini sürüyoruz.

Filistin diasporası, Filistin mücadelesinin en önemli ayağını oluşturuyor. Filistin'den Ürdün'e göç eden Filistinlilerin yaşadığı eşitsizlikler dolayısıyla mülteciliğin yeniden üretimini Prof. Dr. Sıtkı Karadeniz ele alıyor. Taher Labadi ise yazısında Filistin diasporasının özgür Filistin mücadelesindeki örgütlenmesini inceliyor. İstanbul, Müslüman dünyanın göç açısından da bir çekim merkezi. Mariam Agha, İstanbul'daki sürgün Mısırlıların hayatlarına değinirken; Usama Hazari yazısında İstanbul'un hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler için bir inanç merkezi olduğunu vurguluyor.

Söyleşi köşemizde Dr. Mehmet Köse'yle Türkiye'de göç yönetimini konuşuyoruz. Afgan göçü, Suriyeli göç yönetimi, Fransa'da göçmen Müslüman diasporası, göçmenlik ve yemek kültürünün sosyolojik yansımaları, İngiltere'nin göçmen karşıtı politikaları, göçün psiko-sosyal perspektifi diğer önemli konulara da bu sayıda yer veriyoruz.

Bu sayının göç çalışmalarına yeni ufuklar sunması temennisiyle okurlarına faydalı olmasını dileriz.

DOSYA: GÖÇLER ÇAĞINDA MÜSLÜMANLAR

10

Mülteciliğin Yeniden Üretimi:
Ürdün'de Filistinli Mülteci Olmak

Sıtkı Karadeniz

Filistin Diasporasının Özgür
Filistin Mücadelesine Katılımı

Taher Labadi

15

19

Kararsızlık ve Umut Arasında
"Çekip Gidenler": İstanbul'daki
Sürgün Mısırlılar

Mariam Agha

İstanbul: Göçün ve İnancın
Kutsal Dokusu

Usama Hazari

24

Göçü Yönetmek: Dr. Mehmet Köse ile Söyleşi

28

Türkiye'ye Yönelik Afganistan Kaynaklı Göçe İlişkin Sahadan Notlar

Hakan Ünay

34

38

Batı'daki Müslüman Diasporaların Tersine Göç Örüntüleri: Fransız Müslümanlar

Salim Refas

Müslüman Halklar, Göç ve Sinema

Muzaffer Musab Yılmaz

42

46

Suriyeli Göçünün Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İstanbul Örneği

Enver Mengü

Gurbet Hikayeleri

51

53

Psikososyal Perspektiften Göç

Dujana Baroudi

Göçmen Bavulundaki Mutfaklar: Sosyolojik Perspektiften Göç ve Yemek İlişkisi

Zeynep Yılmaz Hava

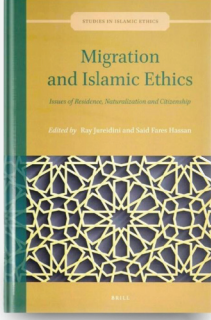
57

Göçmen Siyasetçilerin Göçmen Karşıtı Politikaları: İngiltere

Yunus Yeşil

61

65

Kitap Değerlendirmesi:

Göç ve İslam Etiği: Yerleşim, Vatandaşlığa Kabul ve Vatandaşlık Meseleleri

Farida Elsaedy

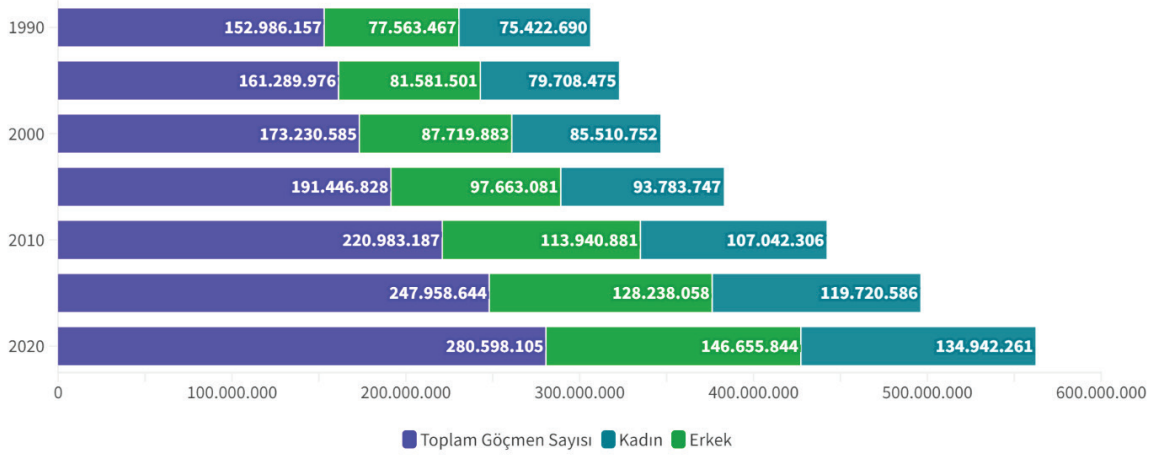

GÖÇ KİTAPLIĞI

69

VERİLERLE GÖÇ

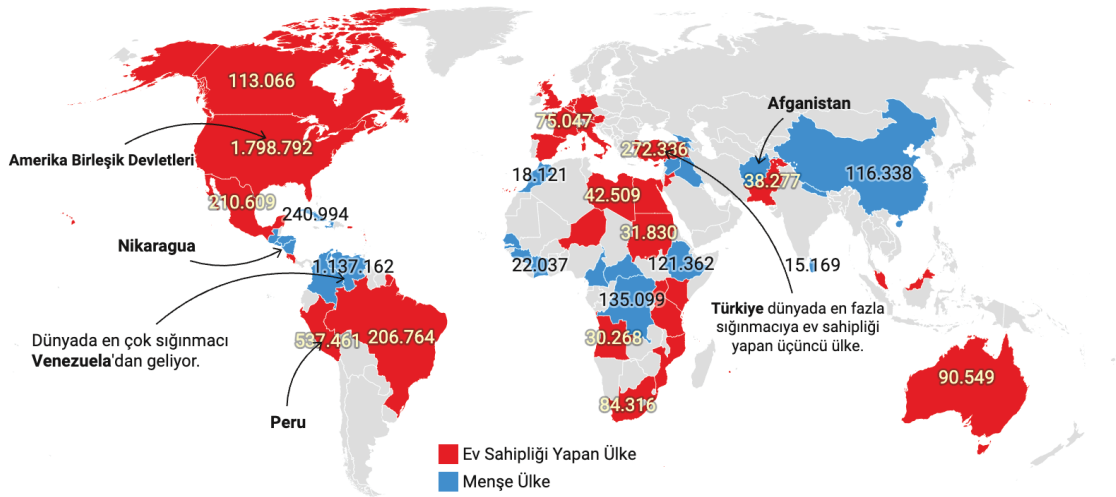
Uluslararası Göçmen Sayısı

Kaynak: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (BM DESA), 2020

Yasal statü veya göç motivasyonu ne olursa olsun ülkesini değiştirmiş her kişiyi kapsayan uluslararası göçmen sayısı son yıllarda istikrarlı bir şekilde artmıştır. BM DESA verilerine göre, doğum veya vatandaşlık ülkesi dışında yaşayan göçmenlerin sayısı 2000 yılında 173.230.585 iken 2020'de 280.598.105'e yükseldi. Göçmenler arasındaki cinsiyet dağılımı açısından baktığımızda ise uluslararası göçmen stoğunun %48,1'ini kadın göçmenler oluştururken erkekler %51,9'unu oluşturdu.

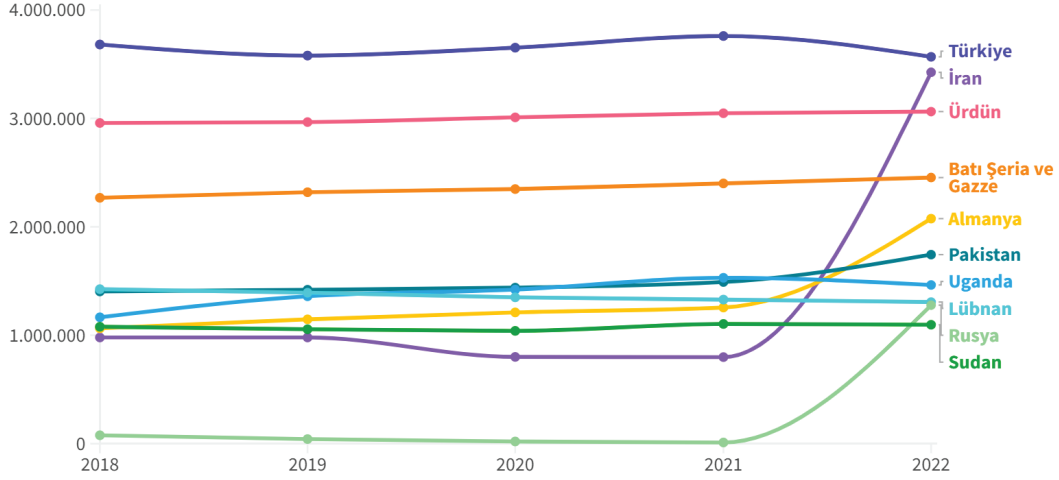
En Fazla Sığınmacı Veren ve En Fazla Sığınmacıya Ev Sahipliği Yapan Ülkeler

Kaynak: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (BM DESA), 2020

2023 yılının ortası itibarıyla dünyada 6,1 milyon sığınmacı bulunuyor. Afganistan, Irak ve Suriye gibi Müslüman çoğunluklu ülkeler, sığınmacıların en büyük menşe ülkeleri arasında yer alırken, Venezuela'daki göç krizi dünyadaki en derin krizlerden biridir. Siyasi çalkantılar, istikrarsız iş piyasası ve temel haklar ve ihtiyaçlara erişim eksikliği Venezuela'dan 1 milyondan fazla insanın ülkelerini terk etmesine neden oldu. Öte yandan, göçmenlere iş olanakları sunması sebebiyle Amerika Birleşik Devletleri'nin neredeyse 2 milyon sığınmacıya ev sahipliği yapması dikkat çekerken Türkiye 272.336 sığınmacıyla, sığınmacılara dünyada en fazla ev sahipliği yapan üçüncü ülke oldu.

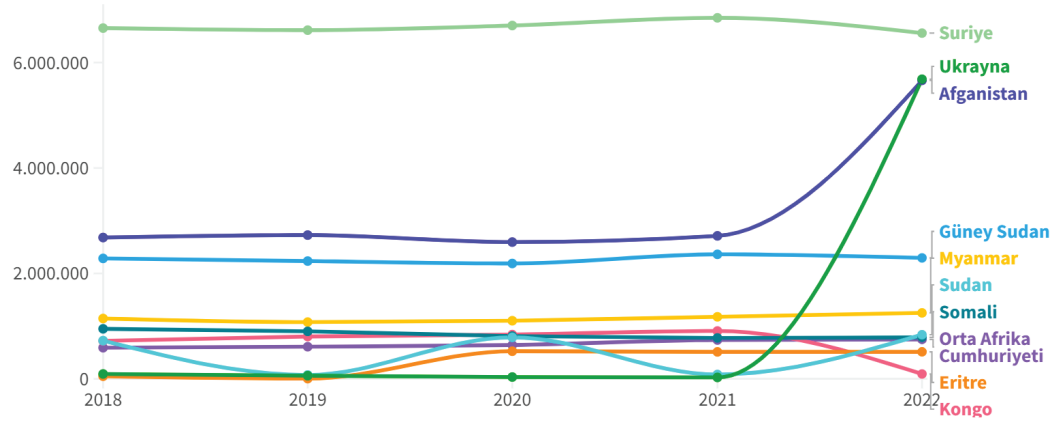
En Çok Mülteciye Ev Sahipliği Yapan Ülkeler (2024)

Kaynak: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), 2022

Çatışmadan etkilenen bölgelere yakınlığı nedeniyle Türkiye, özellikle son 10 yılda, öncelikli olarak Suriye'den gelen mülteciler olmak üzere, dünyada mültecilere en fazla ev sahipliği yapan ülke konumunu korudu. Ancak 2022 yılında İran, Türkiye'den hemen sonra, dünyanın ikinci en büyük mülteci barındıran ülkesi oldu. İran'daki 2021'de ev sahipliği yaptığı mülteci sayısı 2022'de dört katına ulaştı. Bunun asıl sebebi ise 2021'de Afganistan'da Taliban'ın yeniden hükümet kurmasıyla milyonlarca Afganistanlının komşu ülkesi İran'a sığınması olarak görülebilir. Çoğu Afganistanlının Farsçanın bir lehçesi olan Dari konuşması ve İran'ın, Afgan mültecilere yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim sağlayan politikaları ise Afganistanlıların İran'a iltica etmesi yönünde başka bir faktör olabilir.

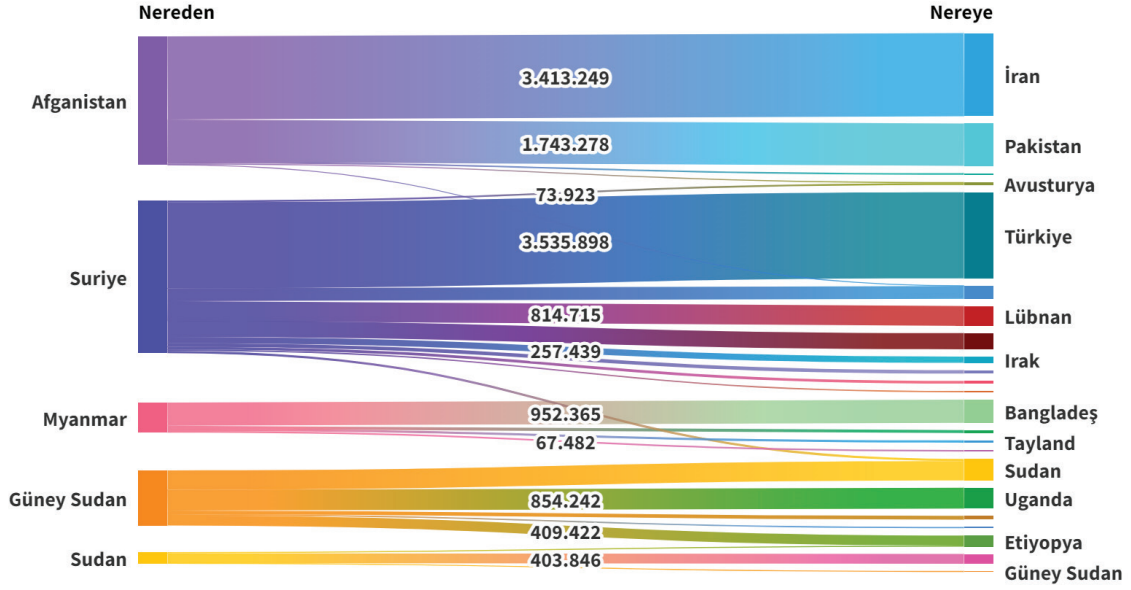
En Fazla Mülteci Veren 10 Ülke

Kaynak: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), 2022

Afganistan'da derinleşen gıda güvenliği, ekonomik istikrarsızlık, Haziran ayında meydana gelen deprem ve Ağustos ayında Taliban'ın yönetimi ele geçirmesiyle birlikte 2022 yılında 5.661.717 kişinin Afganistan'ı terk ederek başka ülkelere sığınmasına neden olmuştur. Öte yandan, grafikte Suriyeli mültecilerin sayısında hafif bir düşüş görülmektedir. Dünya genelinde 2021 yılında 6.848.865 Suriyeli mülteci bulunurken, Türkiye gibi ev sahibi ülkelerin göç politikalarındaki değişiklikler ve BM Mülteci Örgütü UNHCR gibi insani yardım ve kalkınma projeleri sağlayan uluslararası kuruluşların çabaları gibi faktörler neticesinde bu sayı 2022 yılında 6.559.736'ya düşmüştür.

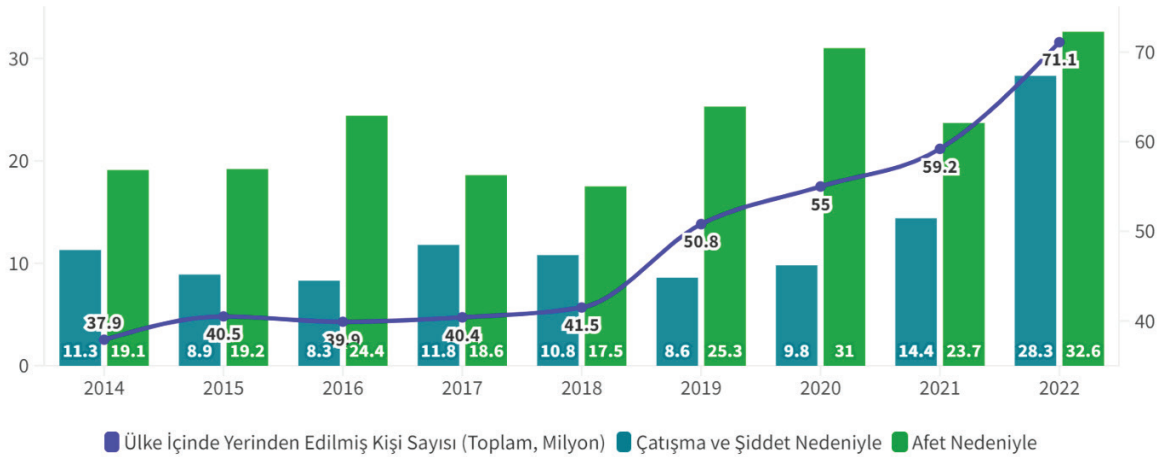
2022 yılında Müslüman ülkelerde mülteciler en fazla nereden nereye gitti?

Kaynak: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), 2022

Türkiye her ne kadar farklı ülkelerden gelen pek çok mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapsa da sadece 2022 yılında 3 milyonu aşan mülteci sayısı ile Suriyeli mülteciler Türkiye'deki mültecilerin en büyük bölümünü oluşturmaktadır. Ancak 2023 ortası itibarıyla Türkiye'de kayıtlı 12.946 Afganistanlı mülteci ve 126.387 sığınmacı olmasına rağmen, Türkiye Afganistanlı mültecilerin gittiği 12. ülkedir ve bu nedenle grafikte Afganistan'dan Türkiye'ye göç akışı şekilde açıkça gösterilememiştir. Ayrıca, grafikte sunulan göç akışı, bölgeselliğin göç üzerindeki önemine işaret ederken mültecilerin güvenlik ve barınma arayışında menşe ülkelerine yakın ülkeleri tercih ettiğini vurgulamaktadır.

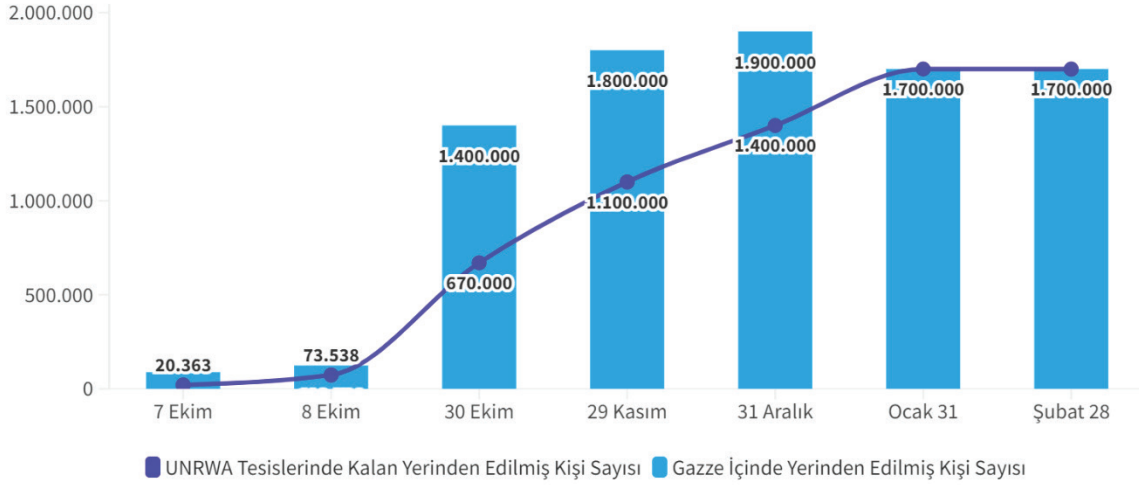
Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler

Kaynak: Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), 2023

İklim değişikliği ve küresel ısınma ile birlikte dünya genelinde sürekli artan çatışma ve şiddet, yerinden edilme koşullarının daha da kötüleşmesine neden olmaktadır. 2022 yılına gelindiğinde dünya genelinde yerinden edilmiş insan sayısı 71,1 milyona ulaştı, bu da bir önceki yıla göre %20 artış anlamına gelmektedir. Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'yı işgal etmesiyle 16.870.000 kişi Ukrayna'dan kaçmak zorunda kalırken, 2022'de Pakistan'daki muson selleri 8.168.000 kişinin yerinden edilmesini tetiklemiş ve her ikisi de 2022'deki toplam 60,9 milyon ülke içinde yerinden edilmiş kişinin %41,11'ini oluşturmuştur.

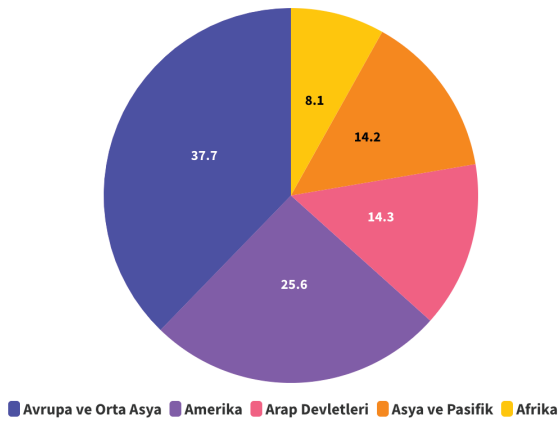
7 Ekim'den İtibaren Gazze İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler

Kaynak: Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) Durum Raporları, 2023-2024

Hamas ve diğer direniş grupları tarafından başlatılan El Aksa Tufanı Operasyonu ile birlikte Gazze'de ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısında önemli bir artış yaşandı. Operasyondan sadece bir gün sonra, ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısı %40 artarak Ekim ayı sonunda bu sayı %1490'ı aşarak yaklaşık 1,5 milyon kişiye ulaştı. Öte yandan, 2023 yılının sonuna gelindiğinde, daha önce ve defalarca yerinden edilmiş olanlar da dahil olmak üzere Gazze'nin toplam nüfusunun neredeyse %85'ini oluşturan 1,9 milyon kişi yerinden edilmiş durumdadır. Grafikte de belirtildiği gibi, UNRWA ülke içinde yerinden edilmiş kişilere barınma sağlamasına rağmen, yerinden edilenlerin sayısı bu sağlanan tesislerin kapasitesini aşmakta ve bu da milyonlarca kişiyi kötüleşen koşullara daha da savunmasız bırakmaktadır.

Çalıştıkları Bölgelere Göre Uluslararası Göçmen İşçiler

Kaynak: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Global Estimates on International Migrant Workers Raporu, 2021

2019'da uluslararası göçmen işçi sayısının 169 milyon olduğu ve bunun göçmen işçilerin gittiği ülkelerdeki iş gücünün %4,9'unu oluşturduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, göçmen işçiler çoğunlukla Asya ve Pasifik bölgesinden gelmekte ve Avrupa ve Orta Asya'daki hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Ayrıca, göçmen işçiler çoğunlukla Asya ve Pasifik bölgesinden gelmekte ve Avrupa ve Orta Asya'da hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Bu durum, demografik değişimler, yaşlanan nüfus veya azalan doğum oranları nedeniyle belirli sektörlerdeki boşluğu doldurduklarını ve yarı zamanlı çalışma ve geçici sözleşmeler gibi standart olmayan istihdam düzenlemelerini kabul etmeye daha istekli olduklarını göstermektedir. Benzer şekilde, Arap devletleri kentselleşme, altyapı geliştirme ve büyük ölçekli inşaat projelerine yatırım yaptığı için Arap devletlerindeki göçmen işçiler genellikle düşük nitelikli işçilerdir ve inşaat ve ev içi işlerde istihdam edilmektedir.

Mülteciliğin Yeniden Üretimi: Ürdün'de Filistinli Mülteci Olmak

Sıtkı Karadeniz

Prof. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi,
Sosyoloji

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg130>

Yahudilerin, “ilk sürgünden” geçtiğimiz yüzyılın ortalarına kadar “göçebe” veya “yersiz-yurtsuz” yaşadıkdan sonra kendi bedenlerine sahip olmaları, Filistinlilerin de bedensiz organlar olarak yeryüzüne dağılmasına yol açmıştır. Özellikle Nakba (1948) ve Altı Gün Savaşının (Nekse-1967) ardından Filistinlilerin mülteci olarak, başta komşu ülkeler olmak üzere, her yere dağıldığı ama en çok da Ürdün’e yöneldiği görülüyor. Kuşkusuz bunun tarihî ve siyasi birçok sebebi var; fakat şimdilik bunun üzerinde durmayacağız. Burada daha çok Ürdün’de yaşayan Filistinli mültecilerin eğitim sorununa, doğal olarak da eğitimin eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğine odaklanacağız. Böyle olunca da modern eğitimin toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini, Fransa’da yaptığı alan çalışmalarıyla müteaddit kereler göstermiş olan müteveffa sosyolog Pierre Bourdieu’nun, bu konuda bize rehberlik edeceği aşikâr. Fakat hemen, bahsi geçen eşitsizliğin yeniden üretiminde sadece eğitimin değil; kampta ya da kamp dışında yaşamının, vatandaşlık ve kimlik politikalarının da önemli rol oynadığını göreceğiz. Başka bir ifadeyle eğitimin mevcut eşitsizliği yeniden üretme fonksiyonunun yanında aslında bu ikinci koşulların bir sonucu olduğunu da öğreneceğiz.

Bugün Ürdün’de yaşayan Filistinlilerin önemli bir kısmı, resmî olarak “kamp” statüsü taşıyan yerleşim bölgelerinin dışında, başta Amman olmak üzere, büyük kentlerde yaşıyor. Azımsanmayacak bir kısmı da (450 bin kadar) halen çeşitli nedenlerle “kamp” statüsü taşıyan 10 yerleşim yerinde¹ yaşamaya devam ediyor. UNRWA’ya² göre, şu anda Ürdün’de toplamda kayıtlı 2.307.011 Filistinli mülteci bulunuyor. Ürdün’ün mevcut nüfusunun 11 milyon civarı olduğu düşünüldüğünde, bu sayının önemli bir oranı teşkil ettiği görülebiliyor. Peki bu oranın toplumsal katılım düzeyi ne durumda? Bunu, eğitime erişim imkânları açısından değerlendirdiğimizde daha iyi cevaplamak mümkün.

1 Amman Yeni Kampı (Wihdat), Bakaa, Husn, Irbid, Cebel el-Hussein, Ceraş, Marka, Suf, Telbiyeh, Zerka.

2 UNRWA (The United Nations Relief and Works Agency), 1949’da Filistinli mültecilerin sorunlarına çözüm üretmek amacıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulmuş ve 1950’den bu yana, Filistin mülteci kamplarında (Batı Şeria, Ürdün, Lübnan, Suriye, Gazze) faaliyetlerini yürütmektedir.

Mülteciliğin Eşitsizlik Biçimleri

UNRWA'nın verdiği güncel³ bilgilere göre, Ürdün genelinde temel eğitim dönemi olan 1 ve 10. sınıf aralığındaki 121 bin Filistinli mülteci öğrenci, bahsi geçen resmî 10 kamptaki 169 okulda 3902 öğretmen nezaretinde vardiyalı olarak eğitim alıyor. Buradaki vardiyalı eğitimin, Türkiye'de uygulanan şekliyle, farklı öğrenci gruplarının sabahçı ve öğlenci olarak aynı okulun bünyesinde eğitim görmeleriyle aynı anlama gelmez; daha ziyade, iki ya da üç farklı okulun, aynı binayı vardiyalı olarak kullanması biçiminde anlaşılmalıdır. Her şeyden önce, kampların fiziksel kapasiteleri yeterli sayıda bağımsız okul binası inşa etmeye elverişli değil. İlk kurulduklarında tahsis edilen arazi, zaman içerisinde artan nüfusa rağmen aynı kaldığı için, aslında yasal olmayan ve fakat göz yumulan çok katlı yapılarla sorun çözülmeye çalışılıyor. UNRWA'nın raporlarında da görüleceği gibi, çoğu kez altyapısı çok uygun olmamakla birlikte, okul olarak kullanmak amacıyla bina kiralama yoluna gidiliyor. Böyle olunca da çoğunluk iki ve bazen üç farklı okul,

“

Her ne kadar kamptaki öğrenciler aynı müfredata tabi olsa da bu “doğal” tabakalaşma, genel öğrenci profilini belirlediği gibi verilen eğitimin kalitesini de belirliyor.

”

3 UNRWA'nın verdiği en güncel veriler 2019-2020 yılına ait bilgilerdir. Bkz. <https://www.unrwa.org/activity/education-jordan>. Diğer veriler için Bkz. <https://pirls2021.org/wp-content/uploads/2022/10/Jordan.pdf>. Ürdün'ün eğitim sistemiyle ilgili genel bir görünüm için Bkz. https://www.epdc.org/sites/default/files/documents/EPDC_NEP_2018_Jordan.pdf

aynı binayı dönüşümlü olarak kullanıyor. İlk eşitsizlik de fiziksel alanda kendini göstermiş oluyor.

İkinci eşitsizliğin kurulduğu yer de yine kamplarla ilgili. Bir kere kamp ve kamp dışı arasında, kampların elverişsizliğinden kaynaklanan “doğal” bir tabakalaşma söz konusu. Ayrıca kamplar arasında da bir hiyerarşiden söz etmek gerekiyor. Mesela Nekse’den (1967) sonra kurulanlar, Nekbe’den (1948) sonra kurulanlara göre, birçok açıdan çok daha kötü imar, istihdam ve sosyal standartlara sahiptir; bu durum hem toplumsal entegrasyonu hem de bunlara bağlı olarak eğitim kalitesini belirliyor. Kamplardan ayrılabilmenin, neredeyse tek işlek/açık kapısının “ekonomik sermaye” olduğu bir durumda, bu sermayeye erişimi zorlaştıran koşulların yeniden üretildiği söz konusu politikaların eşliğinde; kamplar, birer “kader” mekânı haline gelirler. Bu kaderden kaçmanın pratiklerini üretebilme kudretine sahip olabilenler, kampı terk ettiğinde ise, geride kalanların daha koyu bir kadere mahkûm olmalarına seyirci olurlar. Gittikçe daha yoksul, daha işsiz, daha eğitimsiz, daha sağlıksız, daha suça eğilimli bir kamp demografisinin şekillenmesine katkıda bulunurlar. Dolayısıyla her ne kadar kamptaki öğrenciler aynı müfredata tabi olsa da bu “doğal” tabakalaşma, genel öğrenci profilini belirlediği gibi verilen eğitimin kalitesini de belirliyor. Kamptaki öğrencilerin, dışarıdakilerle rekabet edebilmesi için

daha çok çabalaması gerekecektir. Çünkü buradakilerin, derslerinin yanı sıra, ailelerinin geçimine katkıda bulunma gibi bir görevleri de buluyor (Günenç ve Karadeniz, 2015). Kamp içi ve dışı arasındaki tabakalaşmanın bir uzantısı da Filistinlilerle Ürdünlüler arasında cereyan ediyor. Bir Filistinli mülteci gencin şu ifadesi ikinci tabakalaşma biçimini özetler niteliktedir: “Biz işçi-öğrenciyiz, Ürdünlüler ise sadece öğrenci”. Nihayetinde herkes sahip olduğu ya da olmadığı bütün sermaye biçimleriyle bu rekabete dahil oluyor.

Bir başka eşitsizlik biçimi, elbette öncekilerle de ilişkili olarak, kimlerin nereye kadar hangi koşullarda okuyabileceğine dairdir. Mesela, UNICEF’in Ürdün’le ilgili 2020 yılına ait *Okul Dışı Çocuklar Hakkında Ülke Raporu*’nun 28. sayfasında, “Yüksek öğrenim ücretsiz değildir. Ödenecek öğrenim ücreti öğrencinin uyuşmasına bağlıdır” yazılıdır. Bu ifade, çok olağan bir duruma işaret ediyor ve kimsenin garipsemeyeceği bir uygulama olarak görülebilir. Neticede, her ülkenin kendi vatandaşını önceleyeceği böylesi bir ayrıma gitmesi beklenen bir şeydir. Fakat Filistinlilerin, her savaş sonrası tekrarlanan mülteciliklerinden kaynaklanan çeşitlenmelerinden dolayı, Ürdün’deki statüleri söz konusu olduğunda, bunun sonuçları farklılaşır. Eğitim sisteminin bizzat kendisi, formel olarak baştan bir eleme mekanizması olarak çalışıyor. Temel eğitimi UNRWA tarafından sağlanan Filistinli

Filistinli mülteci Abed Alqader Qwaidar geçici Ürdün pasaportunu gösteriyor.

Kaynak: Abid Katib, Getty Images

mültecilerden vatandaşlık verileri üniversiteye ücretsiz ya da daha düşük harç ücretleriyle girmeleri mümkünken; çoğunluğu Marka ve Ceraş kamplarında⁴ ikamet eden Gazzeliler Filistinliler bu haktan yararlanamazlar, çünkü vatandaş değildirler (Özcan ve Şenses, 2022). Dolayısıyla Gazzeliler, vatandaşlık sınıfına dâhil edilmeyerek ve herhangi bir biçimde, var olan toplumsallığa entegre olmalarına izin verilmeyerek, Ürdün'de "kalıcı/daimî geçici" statüsünde "rehin" tutulurlar.

Kamp içi ve dışı arasında Filistinlilik kimliğinin tonu ve geri dönüş motivasyonu açısından belirgin farklılıklar söz konusudur.

bir ayrıma yol açarak, bazılarını "mültecinin de mülteci" haline getirir. Önce, vatandaşlıktan doğan haklar aracılığıyla Gazzeliler denklemin dışına çıkarılır; ardından, dikey bir biçimde yukarı doğru ilerleyen siyasal/bürokratik pozisyonlara erişim, kendi öz vatandaşlarının lehine işletilir. Eğer vatandaş olabilmeyi ve hasbelkader üniversite eğitimi alabilmeyi başaramamış bir Filistinliyseniz, iş bulmak için birkaç yıl beklemek zorundasınız; fakat bir Ürdünlü olarak öz vatandaşsanız wasta

(vasıta/aracı/patronaj ilişkileri) kullanarak hiç beklemeyebilirsiniz. Filistinli olarak Ürdün'de bir iş bulmak istiyorsanız Ürdünlülerden çok daha sıkı çalışmanız gerekir, ancak çalışmaya başladıklarında da kendileri için neredeyse ötesine geçemeyecekleri bir duvar örülür; mesela polis olarak çalışıyorsanız, müdürlük rütbelerine yükselmezsiniz (Achilli, 2015). Böylece Filistinliler, öğretmen olabilir ama müdür olamaz,

Mültecinin de Mülteci Olan Filistinliler

Ürdün'de kimlik üzerinden kurulabilen vatandaşlık ilişkilerini düzenleyen temel hakların işletilme biçimi, sadece Filistinlilerle öz vatandaşlar olarak Ürdünlüler arasında değil; bizzat Filistinliler arasında da

4 Bugün 62.000'den fazla kayıtlı mültecinin yaşadığı ve hükümet tarafından "Hitten" olarak tanımlanan Marka kampı, 1968'de Amman yakınlarında kurulmuşken; bugün yaklaşık 36 bin mültecinin yaşadığı ve Gazze kampı olarak bilinen Jerash kampı, 1968'de Jerash'in ünlü Roma kalıntılarının yakınında kurulmuştur. Bkz. <https://www.unrwa.org/where-we-work/jordan/jerash-camp>

polis olabilir ama amir olamaz, başbakan olabilir ama “öz” Ürdünlülerin sahip olduğu pasaporta sahip olamaz.⁵ Vatandaş olan, ekonomiye dahil olup vergi ödeyen ama mülteci statüsünü de sürdüren kamp sakinleri, devletin işleyişinin incelendiği yerlerde, bu işleyişe müdahale edebileceği alanlardan uzak tutularak belirsizlik mıntikasına kapatılır. Kimliği belirsizlik alanına sürükleyen vatandaşlık, görece sınıf atlama araçlarına ulaşma kanalları gibi kimlik bileşenlerinin varlığı, daha çok Ürdün’e özgü bir durum olarak görülebilir (Karadeniz, 2018).

Ürdün’ün burada özetlenen politikalarının arkasında mutlaka haklı göstereceği gerekçeleri vardır; hatta kamplarda veya dışarıda sohbet ettiğimiz bazı Filistinlilerin düşüncesine göre (ya da iyi niyeti diyelim) bu politikaların sebebi, Filistinlilerin kimliklerini ve eve dönüş haklarını kaybetmemeleridir. Gerçekten de bu politikaların arkasında dile getirilen niyet var mıdır, bilmiyoruz. Ancak doğurduğu sonuçlara bakıldığında bunun da gerçekleştiğini söylemek gerekiyor. Kamp içi ve dışı arasında Filistinlilik kimliğinin tonu ve geri dönüş motivasyonu açısından belirgin farklılıklar söz konusudur. Kampta yaşıyor olmak ve mülteci olmak, Filistinlilik aidiyetiyle yakından ilişkilidir. Bunu, 2016’daki kendi alan çalışmamızda da yakın zamanlarda sevgili öğrencim Ferhat Gökdağ’ın⁶ yine bu kamplardaki temaslarında da görmek mümkün. Kamp dışında yaşayan, iyi eğitim alan, refah düzeyleri artan ve bir nevi Ürdünlüler arasında görünmez olabilen Filistinlilerin, Filistin’e yönelik duygusal yatırımlarında ve aidiyetlerinde ciddi anlamda azalma görülüyor. Dolayısıyla denkleme tersine çevirdiğimizde, yani Filistinlileri eğitim, iş, sosyal ve kültürel hayattan dışlayan politika ve uygulamaların, onlara her daim mülteci olduklarını, burada geçici olduklarını ve bir gün geri dönmeleri gerektiğini hatırlatıyor ve her seferinde mülteciliklerini yeniden üretiyor. Sadece yaşadıkları yerin kamp olduğu nitelemesi bile bu yeniden üretimde önemli bir işleve sahiptir.

Kısaca özetleyecek olursak; öncelikle, eğitim sisteminin bizzat kendisinin, vatandaş olan ve olmayan, kampta yaşayan ve yaşamayan ayırımı üzerinden formel olarak mülteci üretmeye, mülteciliği yeniden üretmeye devam ettiğini söylememiz gerekiyor. İkinci olarak diyebiliriz ki, fiziksel bütün elverişsizliğinden bağımsız olarak, içerisinde yaşayanlar ülkenin vatandaşı olsa dahi, bir mekânın kamp olarak nitelenmesi, mülteciliğin yeniden üretiminin kodlarını temin eder; artık orada hangi koşullarda yaşanırsa yaşansın, orada yaşıyor oluşu onu mülteci kılar. Üçüncü olarak, Ürdün hükümetinin vatandaşlık ve mültecilik politikası, kampta veya kamp dışında yaşayan, vatandaşlık verilen veya verilmeyen arasında kurulan ayırım aracılığıyla, Filistinlileri kendi içinde de hiyerarşik olarak sınıflandırarak ve mülteciliği katmanlaştırarak bir nevi “mültecinin de mültecisini” üretiyor. Son olarak, vatandaşlık verdiklerini de pasaport ve kimlik belgelerine koyduğu özel işaretlerle damgalayarak, eşitsizliğin sürdürülebilirliğinin zeminini yaratıyor. Böylece, önce Filistinlileri kendi aralarında mekânsal ve statü açısından ayırma, ardından Filistinlilerle Ürdünlülerin ayırt edilebileceği ikinci bir düzlem oluşturarak, eşitsizliklerin yeniden üretilmesini garanti ediyor.

Kaynakça

- Achilli, L. (2015). Becoming a man in al-Wihdat: Masculine performances in a Palestinian refugee camp in Jordan. *International Journal of Middle East Studies*, 47, 263-280.
- Günelç, Ö. F. & Karadeniz, S. (2015). Eğitim ve kentlilik: Filistin mülteci kampları. B. Akgün, S. El Fakih, A. Uysal ve M. Şahin (Ed.) *IV. Arap-Türk sosyal bilimler kongresi eğitim ekonomi kalkınma* içinde. İstanbul: SDE Yayınları.
- Karadeniz, S. (2018). *Kamp kimlik ve biyosiyaset*, İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Özcan, K. & Şenses, N. (2022). Ürdün’deki Filistinliler: Göçler, statüler ve haklar. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 9(2), 15-56.

5 Ürdün devleti, “öz” Ürdünlü kimliğini korumak ve dolayısıyla Filistinliler ile “öz” Ürdünlüler arasındaki ayırımı belirginleştirmek/görünür kılmak için, pasaportlarında farklı simgeler kullanır: Filistinlilerin pasaportunda P (Palestinian), Ürdünlülerinkinde ise J (Jordanian) ibaresi yer alır. Böylece “mültecilik” ile damgalanmak, kamp veya kamp koşullarıyla sınırlı olmaktan çıkar, vatandaş olması bile, bir Filistinlinin “mülteci” olarak damgalanmasına engel teşkil etmez.

6 Ferhat Gökdağ, “Ürdün’deki Filistinli Mültecilerin Kudüs Algısı: El-Hüseyn ve Beka Kampları Örneği” adlı tezinin alan çalışması için, 2023 yılının bir kısmını adı geçen kamplarda geçirmişti.

Filistin Diasporasının Özgür Filistin Mücadelesine Katılımı

Taher Labadi

Araştırmacı, Institut français du
Proche-Orient (Ifpo)

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg131>

Tahminler Filistinlilerin yaklaşık %50'sinin Filistin dışında yaşadığını göstermektedir. Bunların 6,4 milyonu Arap ülkelerinde (%44,7); yaklaşık 800.000'i (%5,6) ise dünyanın farklı bölgelerinde yaşamaktadır. Öte yandan, 5,4 milyon kişi (%37,8) Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde, 1,7 milyon kişi (%11,9) ise Yeşil Hat içinde yaşamakta ve İsrail vatandaşlığına sahiptir.

Filistin Diasporası ve Anavatan Arasındaki Engellenmiş Bağlantılar

Filistin dışındaki Filistinlilerin çoğu 1948 Nekbesi'nde sürgün edilen mültecilerdir. Daha sonraki zorunlu göç dalgaları hem Filistin'den hem de ev sahibi ülkelerden gerçekleşmiş ve Filistin dışındaki Filistin yerleşimlerinin kırılanlığına işaret etmiştir. Mülteci kamplarına yönelik savaş ve saldırılar, ev sahibi ülkelerdeki ayrımcı politikalar, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) yükselişi ve düşüşü ve diğer sosyoekonomik faktörler, Filistin diasporasının dünya çapındaki coğrafi dağılımını şekillendirmiştir.

Dolayısıyla Filistinliler farklı kültürel, sosyal ve siyasi koşullara maruz kalmış ve kendilerine farklı medeni haklar ve yasal statüler tanınmıştır. Bu durum, hareket etme ve birbirleriyle ve Filistin'le irtibat kurma becerilerini engellemiştir. Bu bağlama İsrail politikaları nedeniyle anavatanlarına erişimlerinin kısıtlanması ya da tamamen engellenmesi de dahildir. Oslo Anlaşmalarının ardından Filistin Ulusal Yönetimi'nin (Palestinian National Authority PNA) kurulması ve resmî bir Filistin vatandaşlığının yeniden canlandırılması bu gerçeği değiştirmedir. Filistinlilerin kendi öz mirası olan toprakların sömürgeleştirilmesi ve parçalanması ve resmî olarak PNA kontrolü altındaki bölgelerin giderek "bantustanlaştırılması" Filistinlilerin anavatanlarıyla olan ilişkilerini daha da etkilemektedir. Sınırları kontrol eden ve İşgal Altındaki Filistin Toprakları'nda (Occupied Palestinian Territories-OPTs) daimî ikamet hakkını kısıtlayan hâlâ İsrail'dir. Filistin kökenli oldukları için düzenli olarak tacize ve keyfî "giriş reddine" maruz kalsalar da teknik olarak yabancı pasaport alan Filistinli mülteciler, üç aylık İsrail turist vizesi gerektiren yabancılar olarak giriş yapabilirler.

“

Filistinlilerin kendi öz mirası olan toprakların sömürgeleştirilmesi ve parçalanması ve resmî olarak PNA kontrolü altındaki bölgelerin giderek “bantustanlaştırılması” Filistinlilerin anavatanlarıyla olan ilişkilerini daha da etkilemektedir.

”

Sürgündeki Filistinlilerin Mücadelesini Örgütlemek ve Mücadeleyi İçeriye Taşımak

İçinde buldukları vahim durumun bir sonucu olarak, Filistinliler her zaman dünya çapında önde gelen aktivistler olmuşlardır. 1950'lerde ve 1960'ların başlarında Filistinli mülteciler, hızla Arap siyasi partilerine dahil olurken aynı zamanda İsrail hedeflerine karşı sınır ötesi gerilla eylemlerine giriştiler. Bu dönem, ulusal özgüvenin giderek arttığı bir dönem oldu. Bu durum belirli bir Filistin kimliğini vurgulayan Filistin liderliğindeki siyasi örgütlerin ortaya çıkışıyla birleşti. 1967 Arap yenilgisi, Arap ülkelerinde kurulan Filistinli silahlı örgütleri, mücadelenin etkin kontrolünü daha çok Filistin Kurtuluş Örgütüne (FKÖ) teslim etti. FKÖ, ulus ötesi seçilmiş bir “parlamento” (Filistin Ulusal Konseyi) ve bir “yürütme komitesiyle” sürgündeki bir hükümeti andırıyordu. Filistin ulusal hareketi, Filistin ulusal hedeflerini dile getirmek ve nihayetinde gerçekleştirmek amacıyla Filistinli aktivizm için ortak bir siyasi çerçeve sağlayarak diasporanın küresel dağılımının etkilerine karşı koydu.

FKÖ'nün İsrail tarafından İşgal Edilmiş Filistin Toprakları'na sürülmesi ve daha sonra 1971'de Ürdün'den ve 1982'de Lübnan'dan çıkarılması, sürgündeki Filistinlilerin giderek pasifize olmasıyla sonuçlandı. Filistin'in tamamının özgürleştirilmesi değil, Filistinlilerin dış baskı ve tehditlere karşı savunmasız kalmayacağı özerk bir bölgesel üs elde etmek birincil ulusal hedef haline geldi. Bu arada, 1976'da İsrail içindeki Filistinlilerin Toprak Günü ayaklanması ve 1987'de İşgal Edilmiş Filistin Toprakları'nda patlak veren İntifada, Filistin mücadelesinin odağının içe doğru yer değiştirmesini somutlaştırdı.

Siyasi Boşluk ve Diaspora Arasında Yenilenen Mücadele

1993'teki Oslo Anlaşmaları ve Filistin kontrolündeki bölgelerde kendi kendini yöneten bir organ olarak Filistin Ulusal Yönetimi'nin (Palestinian National Authority - PNA) kurulması, yurtdışındaki Filistinlileri, özellikle de mülteci kamplarında yaşayanları marjinalleştirdi. Gerçekten de Oslo sürecinin en önemli özelliklerinden biri FKÖ kurumlarının kalıcı olarak yozlaşması ve siyasi karar alma mekanizmasının PNA aygıtı içinde yoğunlaşmasıydı. 1990'ların başında PNA'nın kurulmasıyla birlikte FKÖ'nün diasporayı örgütleme ve seslendirme konusundaki kritik rolü önemli ölçüde azaldı. Bu arada, PNA diasporayı etkin bir şekilde yönetme kabiliyetine veya meşruiyetine sahip değildir.

Diaspora temsilindeki bu siyasi boşluk, Filistin dışında üstlenilen girişimlerin büyümesine neden oldu. Bu yenilenen aktivizm, Batı ülkelerinde Filistinlilerin siyasi katılımının artması ve Arap ülkelerinde

Filistinlilerin marjinalleşmesiyle karakterize edildi. Dahası, Filistin diasporasının ikinci ve hatta üçüncü neslinin çok çeşitli deneyimlerini ve yörüngelerini temsil etmektedir. Bu bağlamda kitle iletişim araçları ve internetin, dağınık Filistinli topluluklar arasında bağlantı kurma ve sınırlar ve coğrafyanın önemini yeniden tanımlayıp yeni yollar sunması da dikkate değerdir. Diasporadaki Filistinliler, özellikle de gençler, dünya çapındaki dayanışma hareketlerini ve kampanyalarını destekleyen önemli bir aktivist grubunu oluşturmaya devam etmektedir. İsrail'in OPT'lerde işlediği suçlara tepki olarak gösteriler ve etkinlikler düzenlemenin yanı sıra, başta geri dönüş hakkı olmak üzere siyasi taleplerin dile getirilmesinde de büyük rol oynuyorlar. Ayrıca düzenli olarak fikir yazıları yazıyor,

röportajlar veriyor ve seslerini duyurmak için sosyal ağları kullanıyorlar. Bu faaliyetler, toplum inşası ve Filistin mirasının canlandırılması açısından büyük önem taşıyan yıllık anma törenleri (Nekbe, Toprak Günü gibi), kültürel eğitim ve sosyal çalışmalarla el ele yürüyor.

Katılımı Örgütlemek ve Filistin'i Seslendirmek

Filistinlileri, OPT'lerdeki muadillerinin yanı sıra ulusal karar alma süreçlerine katılımını artırmak amacıyla ulus ötesi ölçekte bir araya getirmeyi amaçlayan çok sayıda

toplantı ve konferans düzenlenmiştir. Filistinlilerin iç bölünmesi bağlamında diaspora, hareketleri ve politikaları için meşruiyet ve destek arayan farklı siyasi güçler arasındaki rekabetin de merkezi haline gelmiştir. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Filistinlilerin yıllık toplantıları, Filistin Ulusal Konseyi'ni yeniden canlandırma girişimleri ya da ulusötesi Filistin Gençlik Hareketi'nin (Palestinian Youth Movement - PYM) oluşumu buna örnek olarak gösterilebilir.

PYM, 2010-2014 yılları arasında faaliyetlerinin zirvesindeyken Filistin’de, Arap dünyasında ve Batı ülkelerinde bir düzine şube açmış ve dünya çapında birkaç yüz üyeye sahip olmuştur. Bu şubelerin çoğu şu anda ortadan kalkmış olsa da hareket özellikle Kuzey Amerika’da yeni bir canlanma yaşıyor ve buradan uluslararası genişlemesini sürdürüyor. Bu deneyim, “Oslo sonrası” bağlamda Filistinlilerin dışarıdan ve içeriden Filistin’le olan ilişkilerindeki değişimin bir göstergesidir. En çarpıcı olan ise PYM’nin FKÖ/ANP tarafından desteklenen Filistin ulusal anlatısından kopması ve Filistin kurtuluş projesiyle yeniden bağlantı kurmasıdır.

Filistin’in entelektüel, kültürel ve sanatsal üretimi de diasporayla ilgili her türlü tartışmada önemlidir. Filistinli yazarlar, şairler, müzisyenler ve görsel sanatçılar Filistin kültürünün yayılmasına ve zenginleşmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır ve bazı Filistinli

Bu yenilenen aktivizm, Batı ülkelerinde Filistinlilerin siyasi katılımının artması ve Arap ülkelerinde Filistinlilerin marjinalleşmesiyle karakterize edildi.

akademisyenler kendi alanlarında en saygın kişiler arasındadır. Bu akademisyenler sadece Filistin Çalışmaları alanını şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda Filistin mücadelesinin sözcüleri haline gelmiş ve mücadelenin tanımlanması ve kapsamının genişletilmesinde aktif rol almışlardır. Aynı durum kültürel ve sanatsal alanda da geçerli; yepyeni bir sanatçı kuşağı anavatanlarıyla dünyanın geri kalanı arasında gidip geliyor.

Bugün diasporadaki Filistinliler, İsrail’in Gazze Şeridi’ne karşı yürüttüğü soykırım savaşını ve işgal altındaki Filistin’de İsrail’in işlediği

suçlardaki artışı kınamak için dünya çapında düzenlenen seferberliklerde ön saflarda yer almaya devam ediyor. Filistin’deki halklarının seslerini en doğrudan aktaranlar olsalar da mücadelelerinin hedefleri ve stratejileri hakkında kolektif olarak düşünebilecekleri alanlardan hâlâ yoksundurlar.

Kararsızlık ve Umut Arasında “Çekip Gidenler”: İstanbul’daki Sürgün Mısırlılar

Mariam Agha

Doktora Öğrencisi, İbn Haldun Üniversitesi, Sosyoloji

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg132>

Hocalarımdan biri 2018 baharında Ursula K. Le Guin’in kısa felsefi kurgusu *Omelas’ı Terkedip Gidenler*’i okumamızı istemişti. Le Guin’in 1973 yılında yayımlanan bu alegorisi, tüm sakinlerinin refah ve mutluluk içinde yaşadığı, görünüşte ütopyik bir şehir olan Omelas’ı tasvir ediyor. Bununla birlikte, okuyucu yavaş yavaş şehrin refahının aslında bir süpürge dolabına kilitlenmiş tek bir çocuğun işkence ve acıları üzerine inşa edildiğini keşfeder. Omelas halkı da bu gerçeği kavrar ve sadece küçük bir kısmı güçlü bir suçluluk duygusuyla hareket ederek şehirden tamamen çekilmeye karar verir (Le Guin, 1973). Kısa olmasına rağmen, bu alegori, bireylerin hayatlarının daha büyük yapılarında doğuştan gelen sayısız adaletsizlik noktasını fark ettikleri sürekli bir durumu içerir. Mutluluk ve iyi bir yaşam için içgüdüsel olarak çabalayan bireyler, karşılaştıkları bu çok sayıda süpürge dolabına farklı tepkiler verir ve farklı davranırlar. İster bu karanlık dolapları es geçmeyi seçsinler, isterse de onlar hakkında bir şeyleri değiştirmeye karar versinler, genellikle bir eylemlilik duygusu ve tam bir çaresizlik anlarını içeren bir duygu seliyle baş başa kalırız. Annabel Herzog şöyle yazıyor: “Omelas vakası, değişimin umutsuzluğunu ve ideal olduğuna inanılan bir topluma karşı direnişin belirsizliğini göz önüne seriyor. Omelas’inki gibi bir sisteme karşı terk etmek dışında ne yapılabilir ve terk etmek ne anlama gelir?” (Herzog, 2021, s. 76).

2018 yazında Mısır’dan göç ettim ve İstanbul’a yerleştim. Bayram sabahı namazının ardından Sultanahmet Camii’nin meydanını ortalayarak eski Mısır dikilitaşının tam önünde, alanı dolduran çok sayıda Mısırlı gurbetçiye bakarken huşu içinde bekledim. 3 Temmuz 2013’te, sokak protestolarının ardından ordu, demokratik yollarla seçilmiş ilk cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’yi devirdi ve anayasayı askıya aldı. Bunu müteakiben, aylar sonra, Müslüman Kardeşler’in üst düzey liderleri ve üyeleriyle yeni rejimin farklı muhaliflerini hedef alan kitlesel tutuklama kampanyaları, sokak şiddeti ve toplu katliamlar yaşanmaya başladı. Sonuç olarak, Türk rejimi anında empati ve destek göstererek askeri darbeyi kınadı. Bunun üzerine Türkiye, birçoğu İslamcı ve Müslüman Kardeşler üyesi olan binlerce Mısırlı gurbetçiyi kabul etti. Üst düzey Türk yetkililerin 2019 ve 2020 yıllarında medyada yer alan açıklamalarına göre, Türkiye’de 15-30.000 civarında Mısırlı yaşamaktadır (Ayyash, 2022). Yabancılar, Türkiye’yi olası ulusötesi aktivizm ve anavatanlarıyla siyasi angajman için verimli bir alan olarak hayal ediyorlardı.

Mısır'ı terk edenler, Omelaslılardan farklıdır. Mısır'ı terk edenlerin önemli bir kısmı ayrılmayı seçmedi, aksine buna zorlandı. Tüm vatandaşların mutlu ve refah içinde olduğu bir ütopyadan kaçmadıkları aşikâr. Ancak bu kurgusal eser ve gerçeklik arasında ortak olan şey, memleketlerinin hayaleti ve süpürge dolabındaki acı çeken çocuğun hatırasıdır; bu hatıra, üzerinde hızlı ve radikal bir kentsel inovasyon sürecinin gerçekleştiği süregelen bir yapısal şiddet durumunu temsil etmektedir.

Bu yazıda, etnografik araştırmamdan yola çıkarak, konuyu Le Guin'in bitirdiği yerden alıp sürgünlerin yeni hayatlarını ele alıyorum. İstanbul'da yaşayan Mısırlı bir siyasi göçmen olmanın nasıl bir his olduğunu araştırıyorum. "Henüz değil" ile "artık değil" arasındaki potansiyellere ve umutla umutsuzluk arasındaki boşluklardan yola çıkarak sürgündeki Mısırlıların Mısır'daki siyasi durumla duygusal olarak nasıl ilişki kurduklarının cevabını arıyorum. Görüşme yaptığım kişilerin çoğunun, belirsiz bir varoluşu çağrıştıran geçmiş tarafından sürekli olarak rahatsız edildiğini ve birçoğu için tek çıkış yolunun Mısır siyasi alanını terk etmek ve başka yerlerde umut potansiyelleri bulmak olduğunu iddia ediyorum.

Bir Yokluğun Varlığı

Beykoz Kundura'da yer alan çok sayıda loş hücresi ve yoğun sigara dumanı olan sıkıcı bir hapishanenin

bulunduğu çekim yerine girdim. Sürgündeki Mısırlı film yapımcılarından oluşan bir grup, birkaç siyasi mahkûmun hikâyesini ve psikopat bir polis memuruyla günlük mücadelelerini anlatan "Zindan 55" adlı bir drama dizisi çekiyordu. Dizide gardiyan rolünü canlandıran yaşlı aktör Ali, mola sırasında derin bir nefes aldı ve oyuncu arkadaşı Cemal'e bakarak aklındaki o ağır düşünceyi paylaştı. Mısır'daki siyasi tutuklulara duyduğu sempatiyi dile getirdi. Ali arkadaşına, çekim yerinin atmosferinin ve oynadığı rolün, siyasi tutuklu olmanın nasıl bir şey olduğunu daha iyi anlamasını sağladığını anlattı. Saha ziyaretlerinde ve röportajlar sırasında kelimelerin arasında hep bir hayalet dolaşıyordu. Hayalet ya da kaçan kişi figürü genellikle farklı biçimler almıştır. Bazen siyasi olarak tutuklu bulunan bir arkadaş ya da akrabadır. Diğer zamanlarda ise bir şehit. Hayaletler aynı zamanda sokak protestolarına geri dönüşler, bir çağrışım ve anlamlar bütününe sahip bir soyutlama olarak Ocak Devrimi'nin kendisi veya devrime bağlı geçmiş bir öznellik biçimlerinde de ortaya çıktı.

Jacques Derrida, yoklukların gerçeklik üzerindeki etkisini ve geçmişin kalıntılarının varlığa geri dönüşünü gündeme getirerek, ufuk açıcı eseri *Marx'ın Hayaletleri*'nde (1993) "musallatoloji" kavramını ortaya atar. "Musallatoloji" terimi iki kelimenin birleşiminden oluşan birleşik sözcüktür. Bunlardan ilki, bir hayaletin ya da yok olan bir figürün ortaya çıkması ya da cisimleşmesi anlamına gelen "musallat"tır. İkinci kelime ise

“ontoloji”dir ve varlığın doğasıyla ilgilidir. Bu anlamda, terim bir bütün olarak “şimdiki bir geçmişin kalıcılığı” veya “ölülerin geri dönüşü” anlamına gelir (Sami, 2021, s. 380). Mark Fisher, Derrida’nın terim seçimi üzerine daha fazla fikir yürütmüştür. Derrida’nın geleneksel “ontoloji”ye meydan okumaya çalıştığını, bu ontolojinin varlığı yalnızca varoluş ve mevcudiyete dayandırırken, yoklukların bu benzetmede oynadığı derin rolü göz ardı ettiğini belirtiyor. Görüşme yaptığım kişilerin çoğu için Mısır kamusal alanı, tüm maddeselliği ve duygusallığıyla uzak, soyut ve yalnızca sanallık veya dijital platformlar aracılığıyla erişilebilir. Bununla birlikte, dijital bir etnografya çalışması yürütürken, sanat alanı gibi sürgündeki belirli alanların görüşme yaptığım kişiler üzerinde tanınabilir bir etkiye sahip olan hayaletleri nasıl taşıdığını görmek oldukça zorlayıcıydı.

Görüştüğüm kişilerden biri olan ve sanat yönetmeni olarak çalışan Amir, Mısır’daki siyasi tutukluluk sorununu ele alan yukarıda bahsi geçen drama projesinde çalışan ekip arasında yer alıyordu ve bana çekim yeri olan bir hapishanede uyumak zorunda

kaldığını anlattı. Amir, erkeklerin genellikle duygularını bastırdıklarını ve hemcinsleriyle paylaşmayı tercih etmediklerini anlatıyor. Yine de o gece uyuyamadı ve arkadaşının da uyuyamadığını fark etti. Hem Amir hem de arkadaşı ülkeyi terk etmeden önce hapsedilmişlerdir. “Her birimizin mola verdiği an, genel atmosfer bize hemen kulaklarımıza gömülü sesleri hatırlatıyor” diye derin bir nefes aldı ve devam etti.

Bir Eşikte Yaşamak

Kararsızlık ve belirsizlik, bu muşallat durumun bir sonucu olarak görüşmelerimiz sırasında görüşme yaptığım kişilerin birçoğunun dile getirdiği tekrarlayan etkilerdi. Otuz yaşında bir aktör olan Ahmad ile sohbet ederken bana şunları söyledi: “Merdiven boşluğunda dans edenler gibiyim, ne yukarıdakiler ne de aşağıdakiler tarafından görülüyorum... Ülkeye geri dönemiyorum, Türkiye’de de rahat yaşayamıyorum. Ben Müslüman Kardeşler’e mensup değilim, onlardan soyutlanmış da değilim. Her zaman her şeyin ortasındayım”. Bu şaşkınlık ve kafa karışıklığı duygularını Turner’ın “eşiklik” (liminality) ve

Görüşme yaptığım kişilerin çoğu için Mısır kamusal alanı, tüm maddeselliği ve duygusallığıyla uzak, soyut ve yalnızca sanallık veya dijital platformlar aracılığıyla erişilebilir.

Szakolczai'nin "kalıcı eşiklik" (permanent liminality) kavramlarının merceğinden açmaya çalıştım. Saha çalışmasında eşiklik durumu iki şekilde ortaya çıktı.

Bu eşikliğin ilk yönü, hem hatırlamak hem de unutmak istemenin çelişkili duygularında yatıyor. 25 yaşında bir sanat yönetmeni olan Hasan, hayatta kaldığı Rabia katliamı gününü gerçekten tamamen unutmak istediğini söyledi. Ancak sohbetimizin sonlarına doğru bana internette "The Carnage" (Katliam) başlıklı bir film müziği bulduğunu söyledi. Bu ses kolajı, Rabia katliamının yaşandığı gün havada süzülen askeri uçakların, mermilerin, çığlıkların, duaların ve sirenlerin seslerini bir araya getiriyor. Hasan, bu anıyı unutmak istemesine rağmen ara sıra kendini bu parçayı ararken yakalayıp ve dinlediğini söyledi.

Sürgünden önceki sokak aktivizmi yıllarında inşa edilen belirli bir öznelliğe tutunmak ya da onu bırakmak arasında tereddüt etmek, eşiklik durumunun ikinci taşıyıcısıydı. Görüştüğüm sanatçılardan biri, kendisine sürekli olarak güçlü bir kafa karışıklığı ve belirsizlik hissi veren bir iç çatışma sergiliyor. İçsel olarak iki paralel evrende yaşadığını anlattı. Bir yandan evleniyor, seyahat etmeyi ve ailesi için istikrarlı bir hayat kurmayı planlıyor. Öte yandan, ailesi ona devrimci bir reformcu kimliği aşılmalı ve hayatına devam ettikçe bu kimliği yavaş yavaş kaybediyormuş gibi hissediyor. Kendisine sürekli şu soruyu sorduğunu açıklıyor: "Devrimci nerede? Sokaklarda yürüyen ve bir

şeyleri değiştirmek isteyen kişi nerede? Bu mazideki benlik neredeyse ölüyor." (Amir, 27). Ona bu kişiliğin ölmesini isteyip istemediğini sordum. Aklından sürekli geçmesine rağmen bu soruya verecek bir cevabı olmadığını söyledi. Ulaştığı tek kısmen tatmin edici cevap, istikrarlı bir hayat kurmaya devam edeceği. Yine de bir devrim patlak verdiği anda, her şeyi geride bırakarak ilk katılan o olacak çünkü ait olduğu yer burası.

Umutsuzlukta Umut, Çaresizlikte Faillik

İstanbul'da yaşayan bir grup Mısırlı tarafından gerçekleştirilen sosyal toplantılardan birine katılımcı gözlemci olarak katılan 40'li yaşlarının sonundaki üç çocuk babası Salih, sürgündeki Mısırlılar tarafından gerçekleştirilen kolektif çabaların çoğunun neden etkisiz olduğunu düşündüğünü anlatmak için bir metafor kullandı. Salih, çöl ortamından gelen ve tamamen yabancı oldukları yeni bir adaya daha henüz ayak basan bir grup gurbetçi analogisini kullandı. Grup, adaya varır varmaz, anavatanlarından ayrılmadan önce yaşadıkları hayatta kalma tekniklerini aynen kullanarak çalışmaya başladı. Yeni gelenlerden hiçbiri yeni alanı gözlemlemek ve geçmiş habituslarından radikal biçimde farklı olan doğasını kavramak için duraklamadı. Hiçbiri adadaki kalıplarının geçici

değil kalıcı olduğunu da tam olarak kavrayamadı. Bu analoginin oldukça güçlü bir yanı var; zira devamlı olarak adada olmayanlar tarafından rahatsız edilen ve zorunlu göçe yol açan aktivizm geçmişi ile artık geçici olmayan sürgün gerçekliği ve daha önceki siyasi katılımlarının bir cezası olarak pasaportlarının süresi dolan ve Türkiye'deki Mısır büyükelçiliğinden yeniletemeyen birçok genç Mısırlının yasal güvencesizliği arasında sıkışıp kalan birçok görüşme yaptığım kişinin durumunu özetliyor.

Ziyaret eden hayaletlerle birlikte gelen hayatta kalma suçluluğuna ve kalıcı bir eşiklik durumuna eşlik eden kafa karışıklığına rağmen Mısır'ın siyasi ve kamusal alanının kapanmasının sürekli olarak umutsuzluk ve yenilgi duygularını tetiklediğini, bunun da görüşme yaptığım kişilerin çoğunu başka yerlerde güç ve kabiliyet aramaya zorladığını iddia ediyorum. Saha çalışmasında, oluşun üç özelliği belirgindi. Bunlardan ilki "bir şey olma" arzudur; bu arzu genellikle mesleki gelişim, başarı, bir tür maddi güce sahip olma vb. ile ilişkili olarak dile getirilmiştir. Oluşun ikinci yönü "normal olma" dürtüsüdür ki bu da travma odaklı bir kimlikten kurtulma ve iyileşmeye yönelik yoğun arzularına işaret etmektedir. Üçüncüsü ise önceki öznelliklerini ve aidiyetlerini bırakma isteğiyle

ilgili. Benzer şekilde, görüşme yaptığım kişilerin çoğu değişimi büyük ölçekte düşünmekten kaçındı ve ulusötesi aktivizm fikrini yeniden şekillendirerek ve umutsuzluk ve çaresizlik zamanlarında failliği ve değişimi hayal etmenin yeni yollarını yeniden üreterek uzmanlaştıkları alanlarda mikroskobik dönüşümsel eylem tercihini geliştirdi.

Kaynakça

- Ayyash, A. (2020, Ağustos 17). *The Turkish future of Egypt's Muslim Brotherhood*. The Century Foundation. <https://tcf.org/content/report/turkish-future-egyptsmuslim-brotherhood/>
- Derrida, J. (2012). *Specters of Marx: The state of the debt, the work of mourning and the new international*. Routledge.
- Herzog, A. (2021). Dilemmas of political agency and sovereignty: The Omelian allegory. *Theory, Culture & Society*, 38(4), 71-88.
- Le Guin, U. K. (1973). *The ones who walk away from Omelas*. United States: New Dimensions.
- Sami, H. G. (2021). The city and its martyrs: Cairo as the site of an alternative historiography in Omar Robert Hamilton's *The City Always Wins*. *Journal of the African Literature Association*, 15(3), 379-393.
- Szokolczai, Á. (2017). Permanent (trickster) liminality: The reasons of the heart and of the mind. *Theory & Psychology*, 27(2), 231-248.

İstanbul: Göçün ve İnancın Kutsal Dokusu

Usama Hazari

Gazeteci & Yüksek Lisans Öğrencisi,
İstinye Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg133>

Minarelerin gökyüzüne eriştiği, ezan seslerinin kadim sokaklarda yankılandığı İstanbul'un büyüleyici labirentinde sessiz bir göç yaşanıyor. Teselli, aydınlık ve İslam'ın sıcak kucağını arayan ruhlar bir yolculuğa çıkıyor. Bu yazıda, inançlarını derinleştirmek ya da daha özgürce ibadet edebilmek arzusuyla gayrimüslimler ve yeni Müslüman olmuş kişiler tarafından İstanbul'a yapılan zorunlu göç olgusunu ele alıyorum. Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının başkenti olarak geçmişinin ihtişamıyla dolu, ünlü İstanbul şehri, Arnavut kaldırımli sokaklarında yürüyen herkesi büyülüyor. Varlığının dokusuna işlenmiş zengin kültürel ve dinî mirası ise İslami öğrenim ve uygulamanın temsilleri olarak hizmet veren görkemli camilerde, saygın medreselerde ve kutsal tarihî mekanlarda zaman içinde yankılanıyor. Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında yer alan İstanbul, dünyanın her köşesinden kutsal bilgiye erişme hedefinde olanları büyüleyen, kültürlerin ve ideolojilerin kaynaştığı bir kültür mozaiği olarak ortaya çıkmıştır.

Gayrimüslimlerin ve yeni Müslüman olanların İstanbul'a göç etme kararında sayısız faktör var. Öncelikle İstanbul, kıymetli İslam alimlerine, saygıdeğer kurumlara ve paha biçilemez kaynaklara bir erişim sunarak, İslam'ı daha derinlemesine araştırmak isteyenler için çok önemli bir öğrenim ortamı sunuyor. Dahası, şehrin kozmopolit ortamı kucaklayıcı ve hoşgörü atmosferini teşvik ederek farklı planlardan gelen bireylerin ayrımcılık veya zulüm korkusu olmadan manevi yolculuklarını keşfetmeleri için bir sığınak sağlıyor. Bunların dışında, İslam medeniyetinin kalesi olarak İstanbul'un tarihi önemi, Müslüman dünyasının manevi mirasıyla büyülenmiş olanların üzerinde adeta manyetik bir çekim etkisi uyguluyor. İslam sanatı, mimarisi ve kültürünün göz kamaştırıcı dokusuna erişme fırsatı, insanları ruhsal gelişimi ve kendini keşfetmesi için bir katalizör görevi görüyor. Ayrıca, İstanbul'daki dinamik Müslüman toplumu da İstanbul'a yeni gelmiş kişilere dinî hakikat arayışında rehberlik, yoldaşlık ve dayanışma eli uzatarak destekleyici bir çevre sunuyor.

Batı bağlamında, İslam'ı benimseyen pek çok insan kendisini yozlaşmış sayılabilecek bir kültürel ortamda buluyor. Bu tür ortamlarda İslam'ın pratik uygulanması, İslam inancının ilke ve değerleriyle çelişen toplumsal normlar ve etkiler tarafından sıklıkla engellenebilir. Bu kişiler, İslami öğretilere uygun yaşama konusundaki samimi arzularına rağmen, aşırılığı veya

düşkünlüğü yücelten bir kültürün ortasında dinî vecibelerini yerine getirmekte zorluklarla karşılaşabilirler. Bu sebeple de zengin İslami mirasın ve destekleyici toplumun manevi gelişim ve tatmin için bir sığınak sağladığı İstanbul gibi yerlere sığınabilirler.

Tarih boyunca Kahire, Şam ve Medine gibi şehirler İslam'a ilgi duyanlar için başlıca cazibe merkezleri olmuştur. El-Ezher Üniversitesiyle tanınan Kahire, uzun zamandır İslami eğitimin kalesi olma özelliğini korumuştur. Ancak 2014'teki askeri darbenin ve ardından Mısır hükümetinin kurumun işlerine müdahalesinin ardından El-Ezher, İslami ilim talep edenler arasındaki itibarında ve popüleritesinde bir düşüş yaşadı. Benzer şekilde, bir zamanlar yüksek İslami eğitimdeki rolüyle saygı gören Medine Üniversitesi de güvenilirliği konusunda zorluklarla karşılaştı. Suudi Arabistan hükümetinin, ülkenin önde gelen akademisyenlerine yönelik baskıları ve muhalefeti bastırma çabası, üniversitenin itibarını zedelemiş ve pek çok

kişinin üniversitenin bütünlüğünü ve bağımsızlığını sorgulamasına neden olmuştur. Zengin tarihi ve kültürel mirasıyla Şam ise İslami öğrenimin bir başka merkeziydi. Ancak Suriye'de süregelen çatışmalar, akademik kurumların faaliyetlerini sekteye uğrattı ve ülkenin bir eğitim-öğretim merkezi olarak cazibesini düşürdü. Savaşın yarattığı yıkım, ülkeye yeni gelenler için Şam'ı daha az erişilebilir ve öğrenimi daha elverişsiz hale getirdi.

Son yıllarda sayısı giderek artan ilim öğrencisinin ilgisini çeken İstanbul ise gidilecek gözde bir şehir olarak öne çıkıyor.

Son yıllarda sayısı giderek artan ilim öğrencisinin ilgisini çeken İstanbul ise gidilecek gözde bir şehir olarak öne çıkıyor. Şehrin kozmopolit atmosferi, İslam medeniyetinin merkezi olarak tarihi önemiyle birleştiğinde farklı arka planlara sahip bireylere hitap etmektedir. Ayrıca, İstanbul'un göreceli istikrarı ve sıcak ortamı da diğer bölgelerdeki siyasi istikrarsızlık ve çatışmalardan kaçmak isteyenler için İstanbul'u cazip bir seçenek haline getirmiştir. Türkiye'de yaygın olan Hanefi mezhebinin küresel

cazibesi, İstanbul'un İslami eğitim için daha gözde bir yer haline getiriyor. Ayrıca İstanbul, Suriye gibi kendi ülkelerindeki çatışmalar nedeniyle yerlerinden edilenler de dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanından gelen tanınmış İslam alimleri için bir merkez haline gelmiştir. Onların varlığı, şehrin canlı entelektüel ve manevi ortamına katkıda bulunmakta ve İslam'ı öğrenmek isteyenlere değerli rehberlik ve danışmanlık sağlamaktadır. Dolayısıyla, Kahire, Şam ve Medine gibi geleneksel İslami öğrenim merkezleri tarihi önemlerini korumaya devam ederken, İstanbul, söz konusu ülkelerdeki siyasi istikrarsızlık, akademik kurumlara hükümet müdahalesi ve Hanefi düşünce ekolünün küresel cazibesi gibi faktörler nedeniyle İslami ilim talepkârları için tercih edilen bir yer olarak ortaya çıkmıştır.

Göçmenlerin Deneyimleri

Geçtiğimiz yıl İstanbul Süleymaniye'deki Kültürlerarası İletişim Merkezinde çalışma şerefine nail oldum. Bu süre zarfında hem yeni Müslüman olmuş hem de uzun süredir İslam'la ilgilenen kişilerle etkileşime geçtim ve İstanbul'a göç eden gayrimüslimlerin ve yeni Müslüman olan kişilerin deneyimlerinin ne kadar

derinse bir o kadar da çeşitli olduğunu fark ettim. Birçoğu için bu yolculuk, yeni bir inancı benimsemenin ve yabancı bir topluma entegre olmanın zorluklarını aşarken derin bir kişisel ve ruhani dönüşümü de temsil ediyordu. Bazıları ise aidiyet ve kimlik duygularını etkileyebilecek dil engelleri, kültürel farklılıklar ve sosyal damgalanma gibi zorluklarla karşılaşabiliyordu. Öte yandan, göçmenlerin karşılaştığı en yaygın zorluklar arasında ekonomik sıkıntılar yer alıyor. Bazıları Allah ile daha yakın bir bağ kurmak için refah düzeyi daha yüksek ülkeleri terk edebiliyor ve bu süreçte genellikle maddi fedakârlıklarda bulunmak zorunda kalabiliyor. Öyle ki, birçok yeni Müslüman, maddi zorluklar veya istikrar ve büyüme beklentilerinin eksikliği nedeniyle yolculuklarının ortasında İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Buna ek olarak, oturma izni almak veya oturma iznini yenilemek için genellikle zorlu süreçleri içeren göç sisteminde gezinmek, göçmenler için bir başka önemli engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ancak bu engellere rağmen pek çok kişi yeni buldukları inanç ve toplulukta teselli ve tatmin buluyor. İstanbul'da İslam'ı öğrenme süreci, bireylerin Kur'an öğretilerini ve Hz. Muhammed'in geleneklerini derinlemesine keşfetmelerini sağlayarak daha derin

bir manevi bağ ve amaç duygusunu teşvik ediyor. Dahası, günde beş vakit ezanla namazı deneyimleme ve toplu dualara, dinî ritüellere ve ibadetlere katılma fırsatı sağlıyor. Hayırseverlik faaliyetleri manevi yolculuklarını zenginleştiriyor ve inanan dostlarıyla bağlarını güçlendiriyor. Bu deneyimin temelinde, cömertlikte sınır tanımayan, son derece misafirperver, içten ve temiz kalpli Türk vatandaşları rol almaktadır. Bütün bunlar ise Türkiye'nin İslam'ı kabul edenlere duyduğu hayranlık, ülkenin modern tarihindeki kendi entelektüel evrimi göz önüne alındığında pek de şaşırtıcı değildir.

Bireyler ve Toplum için Çıkarımlar

Gayrimüslimlerin ve yeni Müslüman olanların İstanbul'a göçü hem bireyler özelinde hem de toplumun geneli için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bireysel düzeyde, bu deneyim manevi gelişim, kendini keşfetme ve kişisel tatmin için bir yol sunmaktadır. Göçmenler kendilerini İslam'ın öğretilerine ve uygulamalarına kaptırarak inançlarına dair daha derin bir anlayış geliştirebilmekte ve Müslüman toplumla anlamlı bağlar kurabilmektedir. Dahası, bireylerin dinî amaçlarla İstanbul'a gelmesi, şehrin kültürel çeşitliliğini ve kozmopolit yapısını zenginleştirmektedir. Göçmenler topluma entegre olurken, İstanbul'un sosyal, entelektüel ve sanatsal manzarasını zenginleştiren benzersiz bakış açıları, deneyimler ve yetenekleri de beraberlerinde getirirler. Bu kültürel alışveriş, farklı kültürlere sahip insanlar arasında diyalog, anlayış ve karşılıklı saygıyı teşvik etmekte ve nihayetinde şehrin sosyal dokusunu güçlendirmektedir. Ayrıca, İstanbul'da gayrimüslimlerin ve yeni Müslüman olmuşların varlığı, İslam ve Müslümanlar hakkındaki yaygın klişelere ve yanlış anlamalara da meydan okumaktadır. Yerel halkla ilişki kurarak ve inançlar arasında irtibat kurarak, göçmenler inançlarının elçileri olarak hizmet etmekte ve küreselleşen bir dünyada hoşgörü, bir arada yaşama ve çoğulculuğu teşvik etmektedir. Onların varlığı, milliyet, etnik köken ve din sınırlarını aşarak İslam'ın benimsediği evrensel şefkat, adalet ve merhamet değerlerini yansıtmaktadır.

İslam'a ilgi duyan gayrimüslimlerin ve yeni Müslümanların İslam'ı öğrenmek veya inancın gerekliliklerini yerine getirmek amacıyla İstanbul'a göç etmesi, şehrin İslami öğrenim ve kültürün küresel bir merkezi

olma statüsünü yansıtmaktadır. Tanınmış alimlere, kurumlara, vakıflara ve kaynaklara erişim sunan İstanbul; manevi gelişim, kişinin kendini keşfetme yolculuğu ve toplumsal dayanışma için verimli bir zemin sağlamaktadır. Göçmenlerin deneyimleri, inancın dönüştürücü gücünün ve İslam'ın bir rehberlik, ilham ve umut kaynağı olarak evrensel çekiciliğinin altını çizmektedir. Farklı arka planlardan gelen bireyler, manevi aydınlanma arayışında bir araya geldikçe, İstanbul'un kültürel zenginliğine, sosyal uyumuna ve çoğulcu ethosuna katkıda bulunmakta; hoşgörü, anlayış ve karşılıklı saygının ebedi değerlerini somutlaştırmaktadır.

“

Göçmenler topluma entegre olurken, İstanbul'un sosyal, entelektüel ve sanatsal manzarasını zenginleştiren benzersiz bakış açıları, deneyimler ve yetenekleri de beraberlerinde getirirler.

”

Göçü Yönetmek: Dr. Mehmet Köse ile Söyleşi

Türkiye jeopolitik konumu itibarıyla karma göç dalgalarının merkezi noktalarından biri ve bu durumun ilerleyen yıllarda da böyle seyredeceği ön görülüyor. Bu bağlamda Türkiye'nin göç politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Evet, belirttiğiniz gibi Türkiye jeopolitik konumu nedeniyle insan hareketlilikleriyle sürekli muhatap olmaktadır. Bu süreklilik modern dönemle sınırlı olarak düşünülmemelidir. Coğrafyanın sahip olduğu özellikler göçlerde ve çeşitli insan hareketlilikleri üzerinde etkilidir. Türkiye'nin tarih boyunca önemli medeniyet gelişim alanlarının merkezinde yer alması da bununla bağlantılıdır. Göç hareketlerini sadece coğrafi özelliklerle ilişkili ifade etmek tabii ki yeterince açıklayıcı olmaz. Siyasi, ekonomik ve kültürel gelişmeler de bu insan hareketliliklerinde belirleyicidir. Yani bir ülke siyasi istikrar, ekonomik gelişme, kültürel zenginlikler ve bilimsel dinamizme sahip olduğu takdirde insanları çeker. Örneğin, Avrupa ülkeleri son yüzyılda göç alan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır ama bu ülkeler önceki yüzyıllarda sürekli göç vermiştir. Sadece on altıncı yüzyıl ile yirminci yüzyıl arası döneme bakarsanız Afrika, Asya, Rusya ve Amerika kıtası Avrupalı göçmenlerin hedef coğrafyaları olmuştur. Mesela Rusya'ya göçlerde, 18. yüzyılda Katerina'nın teşvik politikalarıyla kendi ülkelerindeki dinî ve kültürel baskılar etkili olmuştur. Bu dönem kitlesel göçlerde başı çeken Almanya bugün en geniş diasporaya sahip olan ülkelerin başında gelmektedir. On dokuzuncu yüzyıldaki Güney ve Kuzey Amerika'ya yönelen İtalyan göçleri de siyasal ve toplumsal krizlerin etkisinden kaçmak,

toprağa ve ekonomik fırsatlara erişmek amacıyla gerçekleşmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren göç trendi tersine dönmüştür. Savaşların ve bağnazlığın sınırlanması, siyasal istikrarın ve ekonomik ilerlemenin yaşanması Avrupa'yı insan hareketliliklerinde tercih edilen bölge haline getirmiştir.

Benzer tecrübeler bizim coğrafyamızda da yaşanmıştır. Ekonomik, siyasi ve dinî saiklerle Anadolu'ya yerleşen Türk toplumu, burada kaynaşarak medeniyet inşa etmiştir. Geliştikçe yeni insan hareketlilikleriyle muhatap

“

”

Jeopolitik konum transit göçe muhatap olur veya krizler dolayısıyla sığınmacı göçüyle ilintilidir. Göçmen çekebilmek ise ancak pozitif gelişmelerle sağlanabilir

olmuş, hatta göçü teşvik etmiştir. Türkiye'nin sadece yakın dönemdeki göç hareketlerine bakarsanız yine benzer tecrübeleri göreceksiniz. Kitlesel dış göçün başladığı 1960'lı yıllar, ülkenin ekonomik olarak güç durumda olduğu, aktif işgücü nüfusunun dörtte üçünün açık ve gizli işsiz olduğu bir dönemdir. Kamu finansman yapısının dış yardıma muhtaç olduğu o yıllarda yatırım ve istihdam oluşturucu kaynaklar da henüz oluşmamıştı. Bu nedenle vasıflı ve vasıfsız yoğun dış göçler Türkiye'nin uzun dönem siyasi ve ekonomik olarak gündeminde yer almıştır.

2000'li yıllardan önce insani ve doğal krizlerle sınırlı göçler bu dönemde çeşitlenmiştir. Entelektüeller, bilim adamları, siyaset ve devlet adamları, yatırımcı ve girişimcilerle çeşitlenen bir profil Türkiye'yi tercih etmiştir. Genç beyinlere bakarsak, 30-40 yıl öncesinde 5-10 bin olan uluslararası öğrenci sayısı 300 bini geçmiştir. Siyasi istikrar ve ekonomik gelişme Türkiye'nin dünyadaki algısını ve bölgemizdeki konumunu önemli ölçüde iyileştirmiştir. Sosyo-kültürel dinamizm, bilim ve teknolojik gelişmeler yine bu dönemde hızla artmıştır. Tabii bununla beraber çevre ülkelerde yaşanan krizler dolayısıyla zorunlu nedenlerle yaşanan sığınmacı göçü de Türkiye'de önemli orandadır. Bu dönem aynı zamanda özellikle turizm, eğitim ve ticari alanlarda Türk toplumunun da uluslararasılaşma ivmesinin arttığı yıllardır. Bazen bu gelişmeler arasından sadece ekonomik fırsatlar göçmen çeker. Ancak bu örnekteki ülkelere yönelen göçler, çok büyük oranda sadece mevsimlik/dönemlik iş gücü hareketliliği olarak görülmektedir. Dikkat edilirse bu kategoride değerlendirilebilecek ülkeler daha çok rantiyer ekonomiler ve sosyal sınıfların kapalı ve mesafeli olduğu ülkelerdir. Körfez ülkelerini bu kategoride değerlendirebiliriz. Bu ülkeler ihtiyaç duyduğu nitelikli göçü çekebilmek için çok ciddi ekonomik imkanlar sunmakta ancak bu şekilde nitelikli göçmen ihtiyacını karşılayabilmektedir.

Özetlersek jeopolitik konum insan hareketliliklerinde önemli bir etkidir. Ancak tek başına yeterli değildir. Jeopolitik konum transit göçe muhatap olur veya krizler dolayısıyla sığınmacı göçüyle ilintilidir. Göçmen çekebilmek ise ancak pozitif gelişmelerle sağlanabilir. Bu bağlamda Türkiye'nin son yıllarda aldığı göçler ülkede 2000'li yıllarda yaşanan siyasi ve ekonomik iyileşmelerle bağlantılıdır. Suriye'deki kriz dolayısıyla yaşanan sığınmacı göçü üzerinden Türkiye'deki göç hareketliliğini okumak yanlış olacaktır. Türkiye benzer şekildeki sığınmacı göçünü son 300 yıldır yaşamaktadır. Bu da ülkemizin tarihi ve kültürel geçmişi ve toplumsal bağlarıyla çok yakından ilişkilidir. Yaşanan bu kitlesel göçler ister Balkanlar'dan ister Kafkasya'dan isterse Orta Doğu'dan olsun Türkiye'nin tarihi ve toplumsal bağlarıyla yakından ilgilidir.

Bu ifadeleriniz göç hareketliliklerini olumlu gelişmeler olarak kabul ettiğinizi mi gösteriyor?

Aslına bakarsanız evet. Tabii burada zorunlu nedenlere dayalı göç hareketlerini ayırtmamız lazım. İnsanlar hayati tehlike ile karşı karşıya kaldıklarında hemen en yakınlarındaki ülkeye sığınır, burada önemli faktör tehditlerden bir an önce uzaklaşmaktır. Bangladeş'e sığınmak zorunda kalan Arakanlılar, Mısır ve çevre ülkelere giden Sudanlılar gibi çok örnek sayabiliriz.

Gelişmek isteyen ya da gelişmesini sürdürmek isteyen her ülke bütüncül göç yönetimine sahip olmak zorundadır. Bugün Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin yarısından fazlasının göç yönetimine sahip olduğunu görürsünüz. İhtiyaç duyulan insan kaynağını çekmek için ülkeler arasında rekabet gittikçe artmaktadır. Göç yönetimlerinin detaylarına indiğinizde hedef kitlelerde ve süreçlerde motivasyon farklılıklarına mutlaka rastlarsınız. Popülist yaklaşımlardan uzak durabilen ya da bu tarz baskıları yönetebilen her ülke göç yönetimine yatırım yapmaktadır. Ukrayna'da yaşanan savaş sonrası Batı ülkelerinin zaman kaybetmeden

Popülist yaklaşımlardan uzak durabilen ya da bu tarz baskıları yönetebilen her ülke göç yönetimine yatırım yapmaktadır.

her türlü imkânı seferber ederek Ukraynalı göçmenleri çekmek için rekabete girmesini sadece sosyo-kültürel yakınlıkları olan Ukraynalılarla dayanışma olarak okumak yetersiz kalacaktır. Gelişmelerini sürdürebilmek ve demografik daralmanın üstesinden gelmek için toplumlarına anlatmakta zorluk yaşamayacakları bir göçmen profili ile karşılaştıkları için bu fırsata dört elle sarılmışlardır.

Burada esas olan göç yönetimine sahip olmaktır. Düzensiz göçü engellemek de göçün risklerini en aza indirmek de pro-aktif göç yönetimine sahip olmayı gerektirir. Düzensiz göçü kontrol altına almak da göç yönetiminin temel başlıklarından birisidir. Duvar inşa etmek ya da kapıları kapatmak göç yönetimi olarak ifade edilemez.

Göç yönetimini biraz açar mısınız? Göç yönetiminden ne anlamalıyız?

Göç yönetimi, göç politikası geliştirmeyi, göç stratejilerini belirlemeyi, düzensiz göç ve kitlesel göç hareketlerini kontrol altına almayı ve yönetmeyi, göçmen failliğini gözetmeyi, sosyo-ekonomik ve hukuki entegrasyonla toplumsal kaynaşma adımlarını etkin şekilde planlamayı içeren çok geniş alandaki sorumlulukları içermektedir. Sadece vize ve sınır dışı işlemleri ile sınırlı görülen ya da düzensiz göçü engellemeye odaklı göç yönetimi başarı sağlayamadığı gibi ülkeye siyasi, diplomatik ve ekonomik maliyet oluşturur. Göç yönetimi bu anlamıyla bütüncül bir yaklaşımı gerektirir.

Göç yönetiminin birinci basamağı doğal olarak göç politikasına sahip olmaktır. Göç politikası, göç yönetiminin kritik bileşenidir ve başarılı bir göç yönetimi için kuşatıcı, dinamik ve katılımcı olmalıdır. Göç politikasının oluşturulması ve düzenli olarak revize edilmesi veri ve bilgi esasında olmalıdır. Bu bağlamda detaylı ve sağlıklı veri geliştirilmesine yatırım yapılması zorunludur. Esasında kamu yönetiminin

verimliliği veri sisteminizin düzgün ve şeffaf olmasına bağlıdır. Göç politikasına girdi oluşturacak veriler; doğum oranları, yaşlanma ve işgücü ihtiyacı gibi demografik istatistikler, ekonomi sektörleriyle ilgili veriler, Türkiye ve çevre ülkelerindeki düzenli ve düzensiz insan hareketlilikleri gibi istatistikler hem göç ihtiyacını hem de kontrol dışı göç hareketlilikleriyle ilgili yol haritasını belirlemek için elzemdir. Türkiye’de bugün doğum oranı %1,5 oranına düşmüş durumda. Normal de olması gereken %2,1 iken buraya düşen doğum oranı Türkiye için alarmdır. Siyasi, sosyal ve ekonomik sektörlerin görüşlerinin de yer aldığı katılımcı süreçler göç yönetiminde sahiplenmeyi getirir. Göç, insana dair olduğu için durağan politikalarla yönetilemez, periyodik olarak politikaların revizesine ihtiyaç duymaktadır.

Göç yönetimin en kritik aşaması ülke sınırları içerisine girdikten sonra başlayan süreçtir. Bu süreci insan ve toplum faydasını esas alarak yürütmek toplumsal kaynaşmanın sağlanması, göçün faydasını maksimize ederken risklerini minimize etmenin şartı olarak görülmelidir. Bu bağlamda çalışma hayatına erişim, kabiliyet ve mesleklerini icra edebilecekleri altyapının oluşturulması, fırsatların sağlanması göçmenlerin hem faydasını hem de toplumsal kaynaşmasını temin edecektir. Bu çerçeveden baktığınız zaman meslek icrası ve çalışma hayatına dahil olunmasında ikamet esasına göre yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Türkiye’nin kalkınma planlarında, hükümet programlarında ve stratejilerinde vurguladığı nitelikli göçü teşvik etme politikasının başarısızlığı meslek icrası ve çalışma hayatının kapalı olmasıyla alakalıdır. Göç yönetiminde başarılı ülkelerin hepsinde çalışma hayatına dahil olmada vatandaşlık değil ikamet esastır. Hatta bazı ülkelerde vergi verme esastır, ikamet yasallığı bile sonra gelir. Nitelikli göçü ülkeye çekebilmek için turkuaz kart çıkarılmıştır fakat bu politikanın başarılı olabilmesi nitelikli kişilerin

niteliğine uygun istihdam kapısının açık olmasını gerektirmektedir. Ayrıca, turkuaz kart uygulamasının yasal düzenlemeleri neredeyse 10 yıl önce yapılmış olmasına rağmen program duyurulmadığı için neredeyse yok gibi davranılmaktadır ve bugüne kadar sadece bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda kişi idari kararlar bu uygulamadan yararlanabilmiştir. Değerlendirme sürecinin başlayabilmesi için uygulamanın başvuruya açılması gerekir. Bugün geldiğimiz noktada sürecin akamete uğraması nedeniyle alanında gayet başarılı bir akademisyen üniversitede öğretim üyesi veya bölüm başkanı olamamakta. Ülkeye nitelikli göçmen olarak gelmiş, ikamet almış, örneğin Harvard'da bölüm başkanlığı veya dekanlık yapmış bir kişi Türkiye'deki üniversitelerde ancak birer yıllık sözleşmeli olarak çalışabilmektedir. YÖK uygulamasına göre göçmen akademisyenlerin oranı toplam öğretim personelinin %2'sini geçmemelidir. Halbuki Oxford üniversitesinin hocalarının üçte birinden fazlası yabancı uyrukludur. Birçok önde gelen üniversite de benzer oranlara sahiptir. Birçok meslek dalında da aynı durum söz konusudur, çalışma izni alınırken meslek yasalarından kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır. Diğer taraftan çalışma yasalarındaki "bağımlı çalışma izni" de bu açıdan sorunludur. Genel uygulamanın "bağımsız çalışma izni" olması gerekmektedir. Göçmen politikasında esas, göçmenlere bağımsız çalışma izni verilmesi ve iş piyasasında en uygun yerlere başvurabilmesinin önünün açılmasıdır. Dünyada bağımlı çalışma izni sektör bazlı ve yerleşim bölgeleri esaslı teşvik edilmektedir, genel kural olarak uygulanmamaktadır.

Göç yönetiminde başarının bir diğer esas unsuru eğitim politikalarıdır. Eğitim politikalarında iki yönlü eylem gerekir: Yalnızca ülkeye yeni gelen nüfusun uyumu değil aynı zamanda yerleşik toplumun anlayışını ve kabul kültürünü de zenginleştirecek şekilde paradigma inşası gereklidir. Eğitim sistemi, özünü tanıyan ve dünyayı anlayan insan yetiştirmeyi hedef alacak, kültürel çeşitliliği okul ortamına yansıtacak,

toplumdaki sosyal grupların temsil edildiği ve kapsayıcı müfredata sahip ve bu anlayışı içselleştirmiş ve buna göre yetişmiş öğretmenlerle donatıldığı takdirde göç yönetimi toplumsal zenginleşmeyi sağlar. Türk toplumunun göçlerle harmanlanarak oluştuğunu göz önüne alırsak eğitim müfredatı ve öğretisi Gümülcine'yi, Kırcaali'yi, Üsküp'ü, Yeni Pazar'ı, Akmesit'i, Mohaçkale'yi, Hive'yi, Buhara'yi, Semerkant'ı, Musul'u, Kerkük'ü Erbil'i, Şam'ı, Halep'i ve diğer coğrafyaları edebiyatıyla, tarihiyle, kültürüyle içermesi lazım ki çocuklarımız, toplumumuz bu coğrafyaları, kültürünü ve insanlarını tanınsınlar. Daha da ötesi bu coğrafyalardan ister toprak kayıplarıyla Anadolu'ya gelmiş ister zorunlu göçlerle yakın dönemde yerleşmiş isterse gönüllü olarak yerleşmiş kişiler olsun kendilerinin de bu toplumun ortak değerleri içerisinde yer aldığını görmeleri gerekmektedir. Tarihini,

kültürünü ve çevresini tanımayan toplum birbirine yabancılaşmakta ve düşman olmaktadır. Bugün Türkiye'ye zorunlu ya da gönüllü yönelen göç profili çok büyük oranda tarihi ve kültürel coğrafyamızdan gelmektedir.

Bakın hepimiz yazın memleketlerine tatil giden yurt dışında yerleşik Türk toplumu, yani Türk diasporasıyla ilgili farklı algılarla muhatap olmaktadır. Medya'daki dilde, sokaktaki tavırda, esnaftaki yaklaşımda sorunlar olduğunu kabul etmeliyiz. Bunun nedeni, hepimizin yakını ve akrabası olan bu insanlara ders kitaplarında ve eğitim müfredatında hayat bilgisinden, sosyal bilgilere, edebiyattan diğer alanlara kadar

toplumun bir parçası olarak yeterince yer verilmemesidir. Diasporamızı bütün yönleriyle tanımamız ve bu ülkeye yaptıkları katkıların farkında olmamamız olumsuz davranışları beslemektedir. Tüm kamu kurumlarının sorumluluk alanlarında stratejileri ve çalışma programları belirlenirken ülke sınırlarındaki tüm nüfusu dikkate alarak hareket edilmeli, ikamet esaslı bir yaklaşıma sahip olunmalıdır. Dünyada genel eğilim, kamu hizmetlerinin vatandaşlık esasından ikamet esasına kayması noktasındadır.

Göç, insana dair olduğu için durağan politikalarla yönetilemez, periyodik olarak politikaların revizesine ihtiyaç duymaktadır.

Göç yönetimi güvenlik perspektifi ve kolluk kuvveti ile sınırlı bir anlayış ile başarılı şekilde uygulanamaz. Evet bir parçasıdır ancak göç yönetiminin toplumsal boyutunun kritik iki bileşeni eğitim sisteminde ve çalışma hayatında atılacak adımlardır. Bu iki alanın vizyoner, kuşatıcı ve dinamik politikalarla güncellenmesi başarılı bir göç yönetiminin olmazsa olmazıdır.

İrkçılık ve yabancı düşmanlığının İslamofobi kaynaklı olduğu söylenebilir mi?

Ayrımcılık, nefret, ırkçılık ve İslamofobik davranışların artmasının engellenmesi de eğitim politikasıyla birebir alakalıdır. Maalesef bugün Türkiye’de ister siyasi ister toplumun bazı kesimlerinden gelenler olsun, yabancı düşmanlığının ötesinde İslamofobi kaynaklı nefret davranışları görmektediriz. İslam ve Müslüman düşmanlığı medya ve kamuoyu dilinde İslamofobi olarak yer almaktadır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının (AGİT) yapmış olduğu tanıma bakarsanız Türkiye’de bazı kesimlerin nefretinin kaynağının bu olduğunu göreceksiniz. Genel olarak yabancı düşmanlığının yöneldiği profile baktığımızda hedefin tarihi ve kültürel coğrafyamızdan gelen Müslüman göçmenler olduğu görülecektir.

Bu yaklaşımlar toplumsal barış ve gelişmeyi tehdit ettiği gibi Türkiye’nin yakın bölgesiyle kurduğu ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerini de tehdit etmektedir. Türk yatırımlarını, projelerini olumsuz etkilemekte, hizmet sektörü ihracını zora sokmakta ve siyasi maliyetler de oluşmakta. Sağlık turizminin en büyük müşteri kitlesini Orta Doğu, Afrika ve Orta Asya dahil Müslüman coğrafyalardan gelen müşteriler oluşturmakta. Artık yeni destinasyonlara kaymanın başladığı görülmekte. Türkiye’ye yönelen ticari vize başvurularında da benzer düşüşler olmaktadır. Bu yönden bakıldığında iyi yönetilmesi durumunda olumlu olacakken negatif yaklaşımların ve söylemlerin hâkim olduğu göç olgusu Türkiye’nin menfaatlerine de zarar vermektedir.

Türkiye’nin kalkınma planlarında, hükümet programlarında ve stratejilerinde vurguladığı nitelikli göçü teşvik etme politikasının başarısızlığı meslek icrası ve çalışma hayatının kapalı olmasıyla alakalıdır.

Tabii fayda merkezli yaklaşıma sahip olarak insani değerlerden bahsedemeyiz. Bunları ifade etmemiz nedeni insani ve insan merkezli anlayışın dışına çıkıldığında bunun sadece değerlerinizi ve insanlığınızı olumsuz etkilemekle sınırlı kalmayacağı ekonomik, siyasi ve stratejik maliyetinin olacağını vurgulamak içindir.

Mevcut tablonun düzensiz göç ve kitlesel göçten kaynaklı olduğu söylenmektedir. Sizce düzensiz göçler durdurulursa ve kitlesel göç kaynaklı akınların tersine dönmesi durumu değiştirecek midir?

Göç yönetimi bir bütündür. Düzensizi de, sığınmacı akını da, beyaz yakalı yabancı çalışanlar da aynı yönetim anlayışının muhatabıdır. Türkiye düzensiz göç ve sığınmacı akınlarıyla dönem

dönem muhatap olmaktadır. Bu hem jeopolitik kaynaklıdır hem de kaynaklarına bakıldığında tarihî ve kültürel bağların olduğu toplumlardan gelmektedir.

Düzensiz göç yönetiminin esası dinamik ve esnek göç yönetimidir. Çalışma yasalarının kapalı ve kısıtlayıcı olması aslında bugünkü düzensiz göçü oluşturmaktadır. Hizmet sektörü, tarım ve hayvancılık sektörü, bilişim ve teknik alandaki ihtiyaç herkesin malumudur. Bugün hizmet ve tarım sektöründeki düzensiz göçmenleri gönderdiğiniz anda bu sektörler çökecektir. Bu herkes tarafından bilinir. Burada yapılacak olan yukarıda da ifade ettiğimiz üzere düzenli olarak üretilen verilere dayanarak ihtiyaç duyulan alanlarda göç politikası belirlemektir. Hangi sektörde açık varsa o sektöre yönelik göçmen alımı, vize/ikamet düzenlemeleri ve çalışma yasalarında güncellemeler yapıldığı takdirde hızla bu stok eriyecektir. Kimse hayati risk alarak, gayri insani muamelelere muhatap alarak düzensiz şekilde ülkeye girmeye çalışmayacak, bu girişimler minimize olacaktır. Daha da önemlisi kayıt dışı çalışma azalacak, vergiler ödenecektir. Böylece tüm tarafların kazandığı bir durum oluşacaktır.

Diğer önemli politika adımı kaynaktan başlayarak düzensiz göçle mücadele etmektir. Veriler ve

“

”

Düzensiz göç yönetiminin esası dinamik ve esnek göç yönetimidir. Çalışma yasalarının kapalı ve kısıtlayıcı olması altında bugünkü düzensiz göçü oluşturmaktadır.

araştırmalarla kaynak bölgelerin göçe zorlayan şartlarının iyileştirilmesine yönelik politikalar geliştirilmesi ve bu politikaların ulusal ve uluslararası girişimlerle uygulanmasını temin etmeye çalışmak gerekmektedir. Bu bağlamda dış yardım ve uluslararası kalkınma projeleri, sivil toplumun çalışmaları, güvenlik sektörü iş birlikleri gibi geniş alanda programlar ve projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Köken ülkenin kamu hizmetlerinin, sınır yönetiminin ve yerel kalkınma programlarının iyileştirilmesi gibi politikalar yürütülmelidir.

Sonuç olarak toparlarsak, Türkiye son üç yüz yıldır göç politikası uygulamakta. Osmanlı döneminde toprak kayıplarıyla başlayan göçler uluslararası göç olarak görülmez. Ancak olgu itibariyle göç yönetimi olarak ele alınmıştır. Kamu otoritesinin yerleşim planlamasından ekonomik hayata adapte olmasına kadar bütün süreçleri planladığı ve yürüttüğü görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren de göçmen çekmeye devam edilmiştir. Bu dönemde nüfus yapısı yetersiz olan ülkenin bu yönüyle zenginleşmesi hedeflenmiştir. Balkanlar başta olmak üzere eski Osmanlı coğrafyasından göçler öncelenmiştir. Tabii burada ulus-devletleşme çabasıyla Müslüman nüfusunu azaltmaya çalışan Balkan ülkelerinin bu nüfusa karşı uyguladıkları olumsuz politikalar da etkili olmuştur. Yugoslavya gibi bazı ülkelerle ikili anlaşma yapılmak suretiyle göçler yönetilmeye çalışılmış. Türkiye uzun dönem önemli bir transit göç rotası olarak da önemini korumaya devam etmiştir.

Bununla birlikte 2013 yılında çıkan yasa ile kurulan Göç İdaresi'ne kadar yabancılar şubesi ve bayındırlık bakanlığı marifetiyle ve zaman zaman da çıkarılan geçici maddelerle göç yönetiliyordu. İlk ciddi adım olarak kabul edilebilecek uygulama 2013'teki Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kabul edilebilir. Kriz esnasında kurulan başkanlık bir taraftan kriz diğer taraftan kuruluş süreçlerini tamamlamak durumunda kalmıştır. Son yıllarda artan nefret söylemleri, manipülatif ve provokatif eylemler sağlıklı, bilgiye ve veriye dayalı göç yönetiminin gelişimini sekteye uğratmıştır.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi göç yönetimi bütüncül olmalıdır. Kabul sürecinden başlayarak bütün aşamalarında politika ve uygulamalar temel yönetim ilkeleriyle uyumlu olmalıdır. Kamu yönetiminin bütün birimleri de benzer şekilde sorumluluk alanları itibariyle göç yönetiminin parçası olarak gerekli adımları atmalıdır. Sivil toplum ve özel sektör ile etkileşim içinde ve süreçlere dahil edilerek ilerlenmesi amaçlanmalıdır.

Önemli alanlardan birisi de araştırma ve politika geliştirmede katkı sağlayacak akademi ve düşünce merkezlerinin olmasıdır. Bu önemli bir ihtiyaç ve gerekliliktir. Ancak geçtiğimiz dönemde meselenin önemiyle doğru orantılı bir şekilde üniversiteler yeterince konuya eğilmemişlerdir.

Türkiye'ye Yönelik Afganistan Kaynaklı Göçe İlişkin Sahadan Notlar

Hakan Ünay

Doktora Öğrencisi, Kırıkkale
Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler

<http://dx.doi.org/10.26414/>

Türkiye, hedef ve transit ülke niteliklerinin beraberinde getirdiği derin bir göç hafızasına sahiptir. Göçün küresel gündem maddelerinden biri haline geldiği günümüz dünyasında merkezi bir konumda olan Türkiye; yıllardır Suriye, Afganistan, Pakistan, Irak, İran gibi ülkelerden farklı yoğunluklar ve zamanlarda göç almaktadır. Bu noktada Afganistan, gerek yarım asra dayanan göç geçmişi gerekse son yıllarda artan göç yoğunluğuyla ön plana çıkmaktadır.

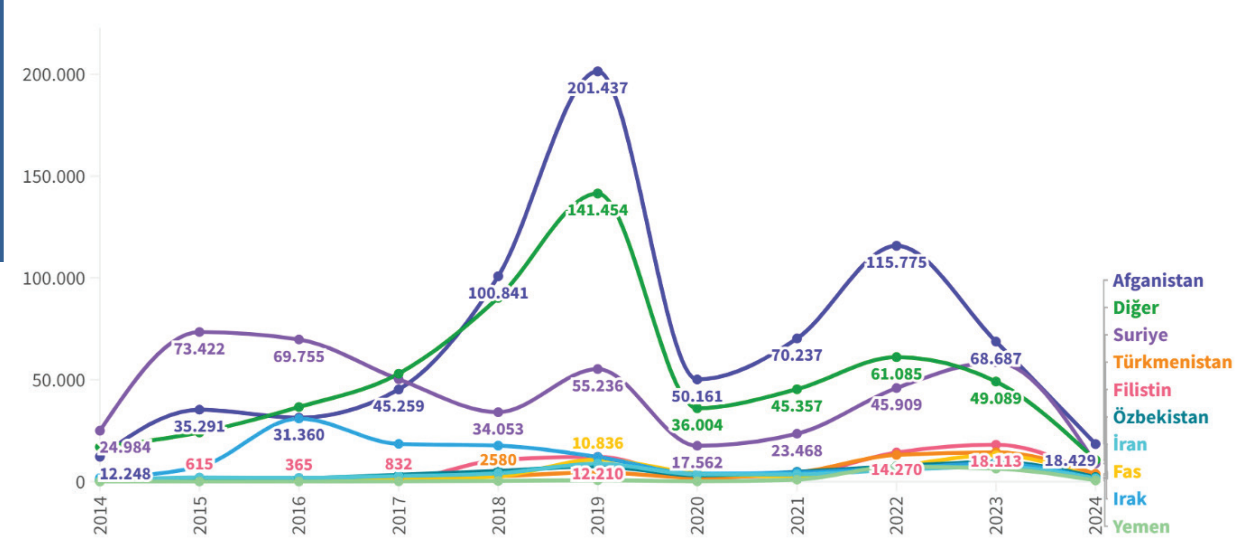
Afganistan yıllar içerisinde karşı karşıya kaldığı işgaller, savaşlar, iç karışıklıklar ve bunların beraberinde getirdiği ekonomik krizler ve yoksulluk nedeniyle dünyada göçe kaynaklık eden ülkelerin başında gelir. 2022 yılı itibarıyla dünya genelinde 26,4 milyon mülteci bulunmaktadır. Mültecilerin %68'ine beş ülke kaynaklık ederken Afganistan 2,6 milyon mülteciyle üçüncü sıradadır (McAuliffe & Triandafyllidou, 2021, s. 46). Bununla birlikte Suriye İç Savaşı'na kadar Afganistan'ın dünyanın en çok mülteci veren ülke olduğunu da akılda tutmak gerekir. Söz konusu veriler, Afganistan kaynaklı göçlerin boyutunu ortaya koyarken duruma sadece bugünden bakmak yanıltıcı olacaktır.

Afganistan'dan Türkiye'ye göçün yaklaşık 40 yıllık bir geçmişi bulunurken özellikle son yıllarda Afganistan-Pakistan-İran koridoru üzerinden gelen göçmenlerin sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Söz konusu artışı net bir sayıyla ortaya koymak mümkün değildir. Nitekim göç konusunda Türkiye'deki en yetkili kurum olan Göç İdaresi Başkanlığı'nın (GİB) kamuoyuyla paylaştığı Türkiye'ye gelen düzensiz göçe dair veriler sınırlıdır. Öte yandan göç yoğunluğunu ortaya koymaya yardımcı dolaylı diğer veriler düzenli olarak GİB tarafından paylaşılmaktadır. Sadece 2018 ve 2019 yıllarında yakalanan Afganistan kaynaklı göçmenlerin sayısı 300 bini geçerken bu sayı iki yılda yakalanan toplam düzensiz göçmen sayısının neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Bununla birlikte 2018'den günümüze kadar yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımına bakıldığında ise her yıl en çok yakalanan düzensiz göçmenlerin Afganistan uyruklu olduğu görülmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Afganistan Kaynaklı Göçün Kaçınılmaz Uğrak Noktası: Van

Türkiye-İran sınırında yer alan Van, Afganistan kaynaklı göçlerde Türkiye'ye ya da Türkiye üzerinden

Kaynak: T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı

Avrupa ülkelerine geçmek isteyen göçmenler için on yıllardır kaçınılmaz bir uğrak noktasıdır. Afganistan-İran-Türkiye rotasında Avrupa ülkelerine geçiş için Van kritik bir öneme sahiptir. Öyle ki Türkiye-İran sınırı 534 kilometrelik bir alandan oluşurken bunun 295 kilometrelik kısmı Van il sınırları içerisinde.

Bu nedenle 2021 yılından itibaren belirli aralıklarla Van şehir merkezi, ilçeleri ve sınır köylerinde saha araştırmaları yürüttüm. Bu bağlamda göç sürecine yerel aktör-

lerin görüşleri doğrultusunda bakıldığında şehirdeki yarım asra dayanan göç hafızası ön plana çıkmıştır (Ünay, 2022). Bununla birlikte özellikle son yıllardaki artan yoğunluk, Türkiye'nin göç politikalarını da güvenlik merkezli yapılandırmasını beraberinde getirmiştir. Göç güzergahında yer alan Suriye ve Irak sınırında olduğu gibi İran sınırında da göçmenlerin ülkeye girişini engellemeye yönelik politikalar geliştirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin dünyadaki genel eğilime uyararak uygulamaya koyduğu duvar politikası, İran sınırında da kendisini göstermiştir. Türkiye, İran ile olan sınırın Van il sınırlarını oluşturan 295 kilometrelik bölümüne duvar inşa etmektedir. Duvarı teknolojik donanımlarla güçlendiren Türkiye, özellikle 2021 sonrası dönemde kolluk kuvvetlerini de yoğun şekilde duvara entegre etmiştir.

**Afganistan-
Pakistan-İran
koridoru üzerinden
gelen göçmenlerin
sayısında
ciddi bir artış
gözlemlenmektedir.**

Sahadan Güncel Gelişmeler

2021 yılı yaz aylarında sosyal medya başta olmak üzere çeşitli medya organlarında yayılan ve genellikle "göçmenlerin akın akın Türkiye'ye gelişi" olarak lanse edilen görüntüler kamuoyunu uzun bir süre meşgul etmiştir. Bu dönemde yaptığım saha araştırmalarında, özellikle köylülerle yapılan görüşmelerde genç erkeklerin ağırlıklı olduğuna ilişkin beyanlar almakla birlikte kadın

ve çocuk göçmenler de mevcuttur. Bu noktada kaçakçıların göçmenleri sınırdan geçirme yöntemleri önemlidir. Zira kamuoyuna yansıyan görüntüler bununla yakından ilgili olmuştur. Kaçakçılar sınır geçişleri esnasında genç erkekler ile kadın ve çocukları ayrı gruplara ayırmaktadır. Bu durum iki grubun sınırı geçiş hızıyla alakalıdır ve olası bir yakalanmaya karşı alınan önlemlerden biridir. Genç erkek göçmenlerin diğer gruba nazaran daha kalabalık olması söz konusu görüntüleri ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Afganistanlı göçmenler arasında genç erkeklerin ağırlıklı olduğu doğru olmakla birlikte sadece genç erkeklerin sınırı geçtiğini söylemek yanılgıdan ibarettir. Bir diğer yanılgı, göçmen yoğunluğunun 2021 yazında radikal şekilde arttığına ilişkindir. Nitekim yaklaşık 40 yıldır bu sınırdan benzer yoğunlukta geçişler yaşanmaktadır

“

”

Türkiye, İran ile olan sınırın Van il sınırlarını oluşturan 295 kilometrelik bölümüne duvar inşa etmektedir.

ve eğer bir artıştan bahsedilecekse de bu yoğunluk 2018 itibariyle gözlemlenmektedir.

Van'da yaptığım görüşmelerde günlük 1200-1500 civarı göçmenin sınırı geçtiğini öğrendim. Özellikle temmuz ve ağustos aylarında göçmenlerin yoğun olarak geçiş yaptığı söylenebilir. Köylülerden alınan bilgiye göre göçmenlerin sayısı köy nüfusunun iki katı olacak düzeye ulaşmıştır. Göçün kamuoyunda gündem olmasının ardından her ne kadar bir azalma yaşansa da ekim ayında dahi günlük geçişler 800-900 civarında olmuştur. Öte yandan ocak ayındaki araştırmada yaptığım görüşmelerde yoğun kar ve donma tehlikesi başta olmak üzere zorlu kış şartları nedeniyle geçişlerin daha da azalmasına rağmen günlük 300-500 civarında göçmen Türkiye'ye geçiyor. Afganistanlı göçmenlerin genel olarak ülkeden çıkış nedeni Taliban nedeniyle yaşamlarının tehlikede olması ve Afganistan'daki ekonomik durum, işsizlik gibi etkenlerdir. Göçmenlerin güzergahları kaçakçılar tarafından belirlenmekte, onların yönlendirmesiyle

hareket edilmekte ya da beklenmektedir. Görüşmelerde Afganistan'dan çıkan bir göçmenin ortalama 18-20 gün yolda olduğu, bu sürenin şartlara göre kısalıp uzayabileceği ortaya çıkmıştır. Her ne kadar gelen Afganistanlı göçmenlerin sayısı kadar kamuoyunda dikkat çekmese de zorlu kış şartlarında donarak hayatını kaybeden onlarca göçmen olduğu bilinmektedir (Ünay, 2022).

Bütün bu zorlu süreçler, göçün ve söz konusu göç rotasının doğasından kaynaklıdır. Buna ek olarak İran ve Türkiye sınırlarında güvenlik önlemlerinin artırılması, açık bir hak ihlali olan geri itme uygulamalarının rutin hale gelmesi, sınır görevlilerinin göçmenlere karşı sert yaklaşımları ve son yıllarda sayıları artan eşkıyalar ve fidyeciler, göçmenler için süreci daha da zorlaştırmaktadır. Öte yandan 2020'de 1500-2000 dolar civarında olan Afganistan-Türkiye (Van) rotasının ücreti günümüzde¹ 5000 dolara kadar ulaşmıştır. Göçmen kaçakçıları bu ücret karşılığında genellikle üç sefere kadar göçmenlere sınırı geçebilme hakkı tanımaktadır. Ancak geri itme ve sınır dışı uygulamalarının son dönemdeki radikal artışı, bu sayının çok üzerinde geri itmeye sebebiyet vermekte, göçmenlerin sınır geçişlerini oldukça zorlaştırmakta ve kaçakçılara ödedikleri paranın genellikle boşa gitmesine neden olmaktadır.

Geleceğe İlişkin Öngörüler

Bütün bu zorluklara ve alınan güvenlik önlemlerindeki artışa rağmen Afganistan'dan Türkiye'ye göçün duracağını, azalacağını ya da sonlanacağını düşünmek göçü ve göçmeni bilmemek ve anlamamakla ilgili muazzam bir yanılgıdır. 40 yıllık göç hafızası bir yana, dünya üzerindeki bütün göç süreçlerinde de önündeki engel ne olursa olsun benzer bir devamlılık söz konusudur. Nitekim eleştirilere konu bir klişe haline gelen “göçün insanlık tarihi kadar eskilere dayandığı” bu yanılgıyı içinde barındırmaktadır.

1 Günümüze ilişkin veriler yazarın Ocak 2024'te Van'da yaptığı saha araştırmasına dayanmaktadır. Söz konusu araştırma; “Decentring the Study of Migrant Returns and Readmission Policies in Europe and Beyond (GAPs)” başlıklı Horizon projesi kapsamında yapılmıştır. Proje hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.returnmigration.eu/>

Buradan hareketle Türkiye'ye yönelik Afganistan kaynaklı göçe dair naçizane bazı önerilerde bulunmak bir zorunluluk haline gelmiştir:

1. Türkiye, salt bir güvenlik perspektifinden çıkararak göçü yönetmeye çabalamalıdır.
2. Sınırların güvenliğini sağlamakla birlikte bu güvenlik politikaları, her şeyden önce bir insan olarak göçmenlerin haklarını ihlal eden uygulamalar doğurmamalıdır.
3. Sınırlarına duvarlar inşa ederek göçmenlerin engelleneceğini düşünmek trajikomik bir uygulamadır, bundan derhal vazgeçilmelidir. Zira sahada birebir gözlemlendiği üzere; duvarları aşmak duvardan daha yüksek bir merdivenle, kazılabilecek bir tünelle ya da dikenli tellerin üzerine atılan bir battaniyeyle kolayca mümkündür. Sınır duvarlarının bir katkısı olacaksa da bu göç rotalarının değişmesi ve göçmenlerin daha uzun ve tehlikeli yollara yönelmesi ile mümkündür ki bu da göçmenler için hayati tehlikenin artması anlamına gelmektedir.
4. Sınırlarda son dönemde radikal şekilde artan geri itme ve geri gönderme uygulamalarından vazgeçilmelidir. Göçmenlerin sınır dışı edilmesi sürecindeki yasal süreç göz ardı edilmemeli, hak ihlallerinin önüne geçilerek söz konusu ihlaller normalleştirilmemelidir.
5. Göç politikalarında insani diplomasi yeniden odak olarak ele alınmalıdır. Bu kapsamda göçün geldiği kaynak ülkelerdeki göçe

sebebiyet veren her türlü tehdit ve sorunun çözümüne ilişkin politikalar artırılmalıdır.

6. Göçmenler iç veya dış siyasetin bir aracı haline getirilmemelidir.

Görüşmelerde Afganistan'dan çıkan bir göçmenin ortalama 18-20 gün yolda olduğu, bu sürenin şartlara göre kısalıp uzayabileceği ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Göç İdaresi Başkanlığı. (Mart, 2024). *Yıllara Göre Yakalanmış Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden erişilmiştir.
- McAuliffe, M., & Triandafyllidou, A. (2021). *World migration report 2022*. International Organization for Migration. <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789292680763> adresinden erişilmiştir.
- Ünay, H. (2022). *Türkiye'ye yönelik Afganistan göçüne yerelden bakmak: Van saha araştırması çalışma raporu*. Göç Araştırmaları Vakfı. 26 Mart 2024 tarihinde <https://gocvakfi.org/calisma-raporlari/> adresinden erişilmiştir.
- Qurbani, S. (2023). *Afghan migrants kidnapped and tortured on Iran-Turkey border*. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-asia-65749889> adresinden erişilmiştir.

Batı'daki Müslüman Diasporalarının Tersine Göç Örüntüleri: Fransız Müslümanlar

Salim Refas

Dr., Sabahattin Zaim Üniversitesi,
İşletme ve Yönetim Bilimleri

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg135>

Tahminlerimize göre (Refas, 2021), 4,7 ile 5,1 milyon nüfusa sahip Fransız Müslümanlarının son zamanlarda literatürde incelenmemiş yeni göç davranışları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda temel olarak üç model gözlemliyoruz: (Körfez İşbirliği Konseyi-KİK ülkelerine artan göç akışları dahil) yüksek gelirli ülkelere seçici bir göç, Türkiye ve Malezya'ya hızla artan göç ve 1980'lerden bu yana Fransa'dan göç akışlarında istikrarlı bir azalma yaşayan eski sömürgelere göçün yeniden canlanması. Genel olarak, bugün her yıl 140 binden fazla insan Fransa'dan Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelere göç ediyor ve bu durum da kalıcı veya geçici göçmen akışı üzerinde daha fazla çalışılması gereken çok çeşitli ekonomik potansiyeller sunuyor.

Göç kararının itici güçlerini anlama noktasında tarihsel arka plana uzanmak önem arz ediyor. Nitekim 1970'ler ve 1980'lerde bağımsızlık sonrası Afrika ülkelerinden ve Türkiye'den büyük Müslüman gruplar Batı'da yaşamak için anavatanlarını terk etmiştir. O dönemde, o insanlar için anavatanlarını, ailelerini ve yerel kültürlerini terk edip kendilerini tamamen yabancı bir ortama bırakmalarının ana motivasyonu iş gücüydü. Fransa örneğinde, bu işçi göçü dalgası ağırlıklı olarak eski Kuzey Afrika ve Sahra Altı sömürgelerinden (örneğin Cezayir, Fas, Tunus, Senegal, Kamerun ve Mali) geliyordu. Birkaç yıl sonra, gelişen göçmenlik yasaları sayesinde, bu işçi göçmenlerin aileleri de 1978'de Fransız yasalarında tanınan bir hak olan aile birleşimi (regroupement familial) kapsamında göç etti. 16. yüzyıldan beri Fransa'da doğan herkese Fransız vatandaşlığı veren doğum hakkı (droit du sol/jus soli) sayesinde ise ağırlıklı olarak Fransa'ya temelli yerleşen milyonlarca ikinci nesil Müslüman göçmeni dünyaya getirdi.

Son demografik bulguları kullanarak, Fransa'daki birinci, ikinci veya üçüncü nesil Müslüman göçmenlerin toplam nüfusunun 45 yıl sonra bugün 4,7 ila 5,1 milyon arasında değiştiğini tahmin ediyoruz (Bkz. Tablo 1). Pek çok ekonomik ve sosyal faktör nedeniyle, bu nüfus arasında, ebeveynlerinin ülkesine geri dönüş (geri dönüş göçleri) veya ilginç bir şekilde üçüncü ülkelere (ulusötesi göçler) artan bir göç eğilimi gözlemliyoruz. Ayrıca geçici göçler veya aynı anda iki ya da üç ülkeyi kapsayan göç stratejileri (hibrit göçler) gibi başka göç modelleri de gözlemliyoruz.

Bu göç akımlarını anlamak için başlıca şu üç soruya odaklanmamız gerekiyor: Bu nüfuslar zaman içinde, özellikle tercihler ve ekonomik veya sosyal davranışlar

Tablo 1. Fransa'daki göçmenlerin ve göçmenlerin soyundan gelenlerin kendi beyan ettikleri dinî kimlikleri

Kaynak: Trajectoires et Origines 2008, INED

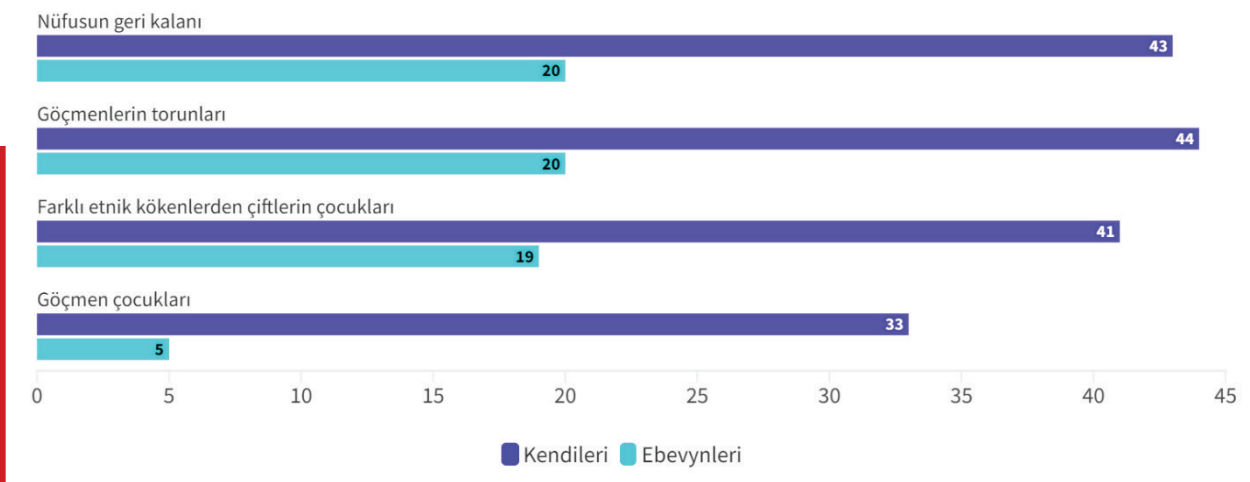
%	Göçmenler	İki Ebeveyni de Göçmen Olan	Tek Ebeveyni Göçmen Olan	Ebeveynleri Yerel (Native) Olan	Toplam
Bir Dine Mensup Değil	19	23	48	49	45
Katolik	26	27	39	47	43
Ortodoks	3	1	0	0	0,5
Protestan	4	1	1	1,5	2
Müslüman	43	45	8	1	8
Yahudi	0,5	1	2	0,5	0,5
Budist	2,5	1	0,5	0,5	0,5
Diğer	2	1	1	0,5	0,5
Toplam	100	100	99,5	100	100

(talep eden taraf) açısından nasıl değişiyor? Fransa, 1970'lerden bu yana nasıl değişti, buna bağlı olarak göç kararlarını tetikleyen yeni itici faktörleri var mı? Ebeveynlerinin anavatanları da dahil olmak üzere hedef ülkeler o zamandan bu yana nasıl değişti ve bu ülkeler göç akımlarını sürükleyen yeni çekici faktörler sunuyor mu?

Özetle, öncelikle Fransa'daki Müslüman göçmenlerin nüfusuna bakacak olursak, Fransa'ya ilk göç eden, ağırlıklı olarak mavi yakalı olan nüfusun sosyal bir terfi mekanizması olarak eğitime çok önem verdiğini ve onların soyundan gelenlerin artık iyi eğitilmiş ve ülkenin çeşitli sosyal katmanlarına iyi bir şekilde yerleştirilmiş olduğunu gözlemliyoruz (Bkz. Şekil 1). Göçmen çiftlerin torunlarının %33'ü, ebeveynlerinin %5'lik dilimine kıyasla yükseköğrenim derecesiyle mezun olmuştur (Beauchemin & Simon, 2023). İkinci kuşak göçmenler arasında bu oran, şu anda %44'tür, yani nüfusun geri kalanından (%43) bile daha yüksektir.

Sosyal olarak tanınmalarına ve yükselmelerine rağmen, bu topluluklar giderek daha fazla ayrımcılığa uğradığını hissetmektedir. 2019-2020 yıllarında Mağripli göçmenlerin %26'sı son beş yılda eşit olmayan muamele veya ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirmiştir (Beauchemin & Simon, 2023). İlginç bir şekilde, aynı veriler etnik kökenle ilgili yapılan ayrımcılığın kısmen dinî saiklere doğru bir kayma olması nedeniyle azaldığını ortaya çıkarmıştır. On yıl önceki %5'lik değerle kıyaslandığında, bu dönemlerde dindar Müslüman kadınların %11'i dini ayrımcılığa uğradığını belirtmiştir. Fransa'ya özgü diğer sosyal meseleler de bu nüfusların göç kararlarını etkilemektedir. Örneğin OECD'ye (2022) göre, COVID-19 salgını sırasında yalnızlık da dahil olmak üzere birtakım faktörler nedeniyle 2019'da %10'un altında olan depresyon riski, 2021 yılına gelindiğinde %34'e yükselmiştir.

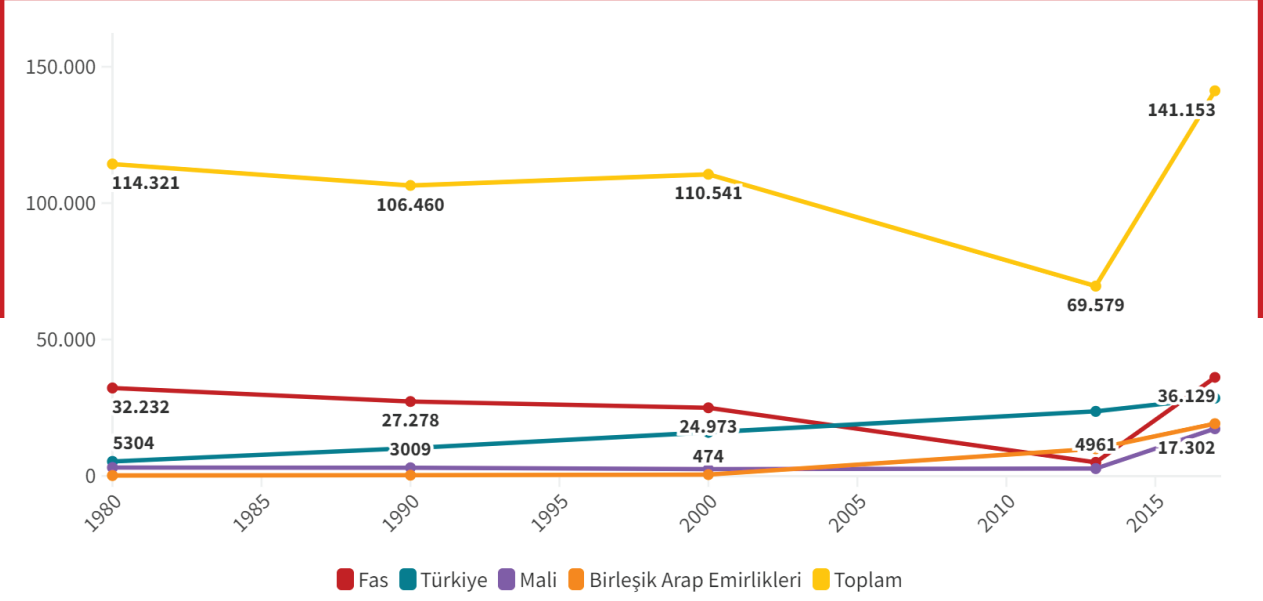
Öte yandan, 1970'lerden bu yana dünya değişmiş ve çoğunluğu Fransız ve kalifiye olan bu nüfus için yeni

Şekil 1. Fransa'da Yükseköğrenim Mezuniyet Oranının Nesiller Arası Gelişimi

Kaynak: Trajectoires et Origines 2, INED-INSEE, 2019-2020 (TeO2)

Şekil 2. Halkın Çoğunluğu Müslüman Olan Ülkelere Toplam Göç ve Fransa'dan 2017'de Göç Edilen İlk 4 Ülke, 1980-2017

göç fırsatları ortaya çıkmıştır. Klasik göç teorisi, bir işçi için tipik çekme faktörünün, hedef ülkelerde aynı meslek için sunulan (gerçek veya beklenen) işgücü fiyat farkı olduğunu öngörmektedir. KİK ülkeleri veya diğer OECD ülkeleri bu tür fırsatlar sunmakta ve bu nedenle geleneksel göç modellerine uygun olarak göç akışlarını yönlendirmektedir. Ancak, bununla birlikte, olumsuz işgücü fiyat farklarına rağmen saha gözlemleri ve yapılandırılmış görüşmeler, artan sayıda göçmen için Batı'dan ebeveynlerinin anavatanına veya Türkiye gibi diğer Müslüman ülkelere geri göçün istenen bir seçenek olduğunu da göstermektedir.

Aşağıdaki Şekil 2, Fransa'dan çoğunluğu Müslüman olan ülkelere göç edenlerin toplam nüfusunun 1980-2013 döneminde yavaşça azaldığını ve 2000 yılından itibaren büyük bir düşüş yaşandığını göstermektedir. Ancak, Fransız göçmenlerin Müslüman çoğunluklu ülkelerdeki 16 ana varış noktası için göçmen sayısında 2013 ve 2017 yılları arasında bir patlama yaşanmış ve iki katına çıkmıştır. Bu durum, Fransız Müslümanlar arasında artan dindarlık ve Fransa'da artan İslamofobi nedeniyle, Fransız Müslümanların giderek daha fazla yer değiştirmek istemeler ve ayrıntılı olarak incelenmeyi bekleyen ulusötesi göç akışları yarattıkları varsayımlarını güçlendirmektedir.

Son göç verilerine dair şu dört madde, bazı büyüyen eğilimlerin belirlenmesine yardımcı olmaktadır:

1. KİK ülkelerine (BAE, Kuveyt, Umman, Bahreyn, Katar) ve Malezya'ya göç çok fazla büyümüş ve 1980 ile 2017 yılları arasında Fransa'dan

çıkış yapan göçmenlerin sayısı 8 kattan (Malezya'ya) 100 kata (BAE ve Bahreyn'e) yükselmiştir,

2. Cezayir dışında son yıllarda göçmen sayısında büyük bir azalma gösteren Fas, Tunus veya Çad gibi eski sömürgeler için yıllık hacimlere dönüş 1980'dekinden biraz daha yüksektir,
3. Fransız göçmenler için bir varış noktası olarak Türkiye'ye 2017 yılında 28.507 göçmen gitmiştir, yani 1980'deki sayının 5 katından daha fazla artmıştır,
4. 2013'ten bu yana Fas'a giden göçmen sayısındaki önemli artış, geri dönüş göçlerindeki bir büyüme veya özellikle emekli Fransız vatandaşları ve sanayi çalışanları arasında yeni göçmenlerdeki bir büyüme olarak yorumlanabilir.

Veri kısıtlamalarının, bu aşamada sunulan verilerde Müslüman ve gayrimüslim göçmenler arasında ayırım yapmamıza olanak tanımadığını belirtmek gerekir; bu durum, devam etmekte olan bir istatistiksel çalışmanın düzeltmeye çalıştığı bir durumdur.

Genel olarak, göç eğilimlerinin ekonomik sonuçları Fransa ve Avrupa'daki Müslüman nüfus için geçerliliğini korumaktadır. Sadece 2017 yılında 140.000'den fazla Fransız vatandaşı veya sakini, ana hedef ülkeler olarak belirlediğimiz, Müslüman çoğunluklu 16 ülkeye göç etmiştir. Bu rakam 2013 yılında 70.000 civarındaydı. Bu kitlesel göçmen çıkışının ekonomik sonuçları, göç alan ya da göç veren ülke perspektifinden

incelenebilir. Fas, Ürdün ve Türkiye gibi ülkeler yıllar içinde yatırımları kolaylaştırmak ve gurbetçi vatandaşlarının geri dönüşünü sağlamak için destek programları geliştirmiştir ancak bu yatırımların tam ekonomik etkisi, özellikle de ekonominin geri kalanı üzerindeki yayılma etkileri henüz tam olarak anlaşılammıştır.

Batı'daki Müslüman diasporaların Müslüman çoğunluklu ülkelere yeniden göçlerinin ekonomik potansiyelinin basitleştirilmiş bir değerlendirmesi, bu nüfusların ortalama tasarruflarına ve ilgili yatırım kapasitesine bakılarak yapılabilir. Örneğin, Arrondel ve Coffinet (2019) Fransa'da hane başına ortalama 113.300 euro bedelinde bir servet rapor etmiştir. Fransa'daki 4.7-5.1 milyon Müslüman (INSEE tarafından bildirildiği üzere hane başına ortalama 2,9 kişi olduğu varsayılırsa) 2019 yılında 183 ila 203 milyar euro birikmiş servete sahip olabilir. Fransa'dan Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelere yıllık 141.153 göçmenin çoğunluğu için ulus ötesi yeniden göç varsayımı doğrulanırsa, bu göçmenlerin birikimlerinin yeni ikamet ettikleri ülkeye geri dönme potansiyeli yıllık bazda 5.5 milyar euroya ulaşabilir (sadece Fas ve Türkiye için 1.4 milyar euro ve 1.1 milyar euro). Diğer ekonomik sonuçlar arasında

**Sadece
2017 yılında
140.000'den
fazla Fransız
vatandaşı veya
sakini, ana hedef
ülkeler olarak
belirlediğimiz,
Müslüman
çoğunluklu
16 ülkeye göç
etmiştir.**

doğrudan yatırım, girişimcilik ya da kurumsal ve akademik kanallar yoluyla bilgi transferi yer almaktadır. Philippe Legrain 2014 yılında Göçmenler kitabını yayınladı: *Your Country Needs Them* (Ülkenizin Onlara İhtiyacı Var) adlı, Batılı ülkelerin göçmenleri neden hoş karşılaması gerektiğini gösteren mükemmel bir kitap yayınladı (Legrain, 2014). On yıl sonra, Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelere ulusötesi göçmenlere neden ihtiyaç duyulduğunu tartışmak için muhtemelen böyle bir kitaba ihtiyacımız var.

Kaynakça

- Arrondel, L. & Coffinet, J. (2019). Le patrimoine et l'endettement des ménages français en 2015: Enseignements de l'enquête européenne HFCS et comparaisons internationales. *Revue de l'OFCE*, 161(1), 49-75.
- Beauchemin, C., Ichou, M. & Simon, P. (2023). Trajectoires et Origines 2019-2020 (TeO2): Présentation d'une enquête sur la diversité des populations en France. *Population*, 78, 11-28.
- Legrain, P. (2014). *Immigrants: Your country needs them*. ABD: Princeton University Press.
- Refas, S. (2022). Transnational economic behavior of Muslim diasporas in the West: The case of French Muslims. *Journal of Islamic Economics*, 2(1), 24-46.

Müslüman Halklar, Göç ve Sinema

Muzaffer Musab Yılmaz

Ar. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi,
Gazetecilik

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg136>

19. yüzyılın son yıllarında icat edilen sinema, ortaya çıktığı ilk andan itibaren basit bir biçimde yalnızca fotoğrafik görüntülerin, tekniğin olanaklarıyla hareket ettirilmesi olarak kabul edilmemiştir. Onun, bir sanat olması hasebiyle kendisine has bir dil yapısı vardır. Bu yapı modernizme mündemiçtir ve ulusal ya da bölgesel değil, küresel söylemler inşa etmeye daha yatkındır. Bundandır ki icat edildiği yıl itibariyle bütün küreyi baştan başa dolaşmış, kısa süre içerisinde de dünya halkları tarafından vazgeçilemez bir olgu haline almıştır. Küresel ticaretin daha önce hiç olmadığı kadar hızlandığı bir dönemde icat edilen sinema, yalnızca ticari malların değil, fikirlerin ve insanların da hareket halinde olduğu bir dönemin ürünüdür. Bundan dolayı göç kavramını hangi bağlamda ele alırsak alalım, sinemada bir karşılığı bulunur.

Müslüman halklar arasında sinemayla geniş ölçekli temas kuran ilk ülke Mısır olmuştur. 1930'lu yıllarda büyük film stüdyolarının inşası ile başlayan süreç, dünyanın önde gelen film endüstrilerinden birisinin kurulmasıyla sonuçlanmıştı. "Doğu'nun Hollywood'u" olarak da isim yapan Mısır sinemasının ortaya çıkmasında çok sayıda göçmen sinemacının da katkısı vardı (Mejri, 2014, s. 32). Bu sinemacılar arasında Vedat Örfi Bengü gibi Türkler de yer alıyordu. Bu filmlerde inşa edilen melodramatik anlatı daha sonra Türk sinemasını da büyük oranda etkileyecekti.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Küresel Güney'de yer alan ülkeler politik bağımsızlığını elde etti ve bu ülkelerden müreffeh Batı'ya yoğun bir göçmen akını gerçekleşti. Dünya savaşlarında bir cephe görevi görmekten büyük oranda öteye geçmeyen, politika oluşturucu değil de büyük oranda sömürgeci politikalar doğrultusunda yönetilen pozisyonunda yer alan bu ülkelerin önemli bir kısmı da Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerdi. Göçün sosyal ve ekonomik birden çok nedeni vardı. Batı ülkeleri de bu göçmen akını ile hem savaşta yitirdiği insan kaynağının ikamesini sağladı hem de gelişen sanayisine istihdam kazandırdı.

Göç hareketinin sinemada da önemli bir karşılığı oldu. Fakat kitlesel göçlerin sinemadaki karşılığına geçmeden önce bireysel boyuta bir göz atalım. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki Müslüman ülkelerde sinema eğitiminin ve sinemasal altyapının yetersizliği ya da mevcut olmaması, birçok kişiyi Batı ülkelerine büyük oranda mecburen de olsa gitmeye zorluyordu. Örneğin çok sayıda Türk vatandaşı Avrupa'da

sinema ve fotoğraf eğitimi aldı. Bu kişiler, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte ülkelerine dönmek zorunda kaldı. Döndükten sonra sinema alanına dahil olmalarının Türk sinemasındaki etkisi ise son derece büyük oldu (Onaran, 1994, s. 41-42). Baas rejimi altındaki ülkelerde ise ülke dışına sinema eğitimi alınması için kişilerin gönderilmesi bir devlet politikası olarak uygulandı. Suriye ve Irak, bununla birlikte Mısır ve Lübnan'dan yönetmenleri kendi ülkelerinde film çekmeleri için transfer etti. Bazı durumlarda ise sinemacılar politik nedenlerden dolayı başka ülkelere, çoğunlukla Avrupa'ya göç etmek durumunda kaldı ve sinemasal üretimlerine burada devam etti.

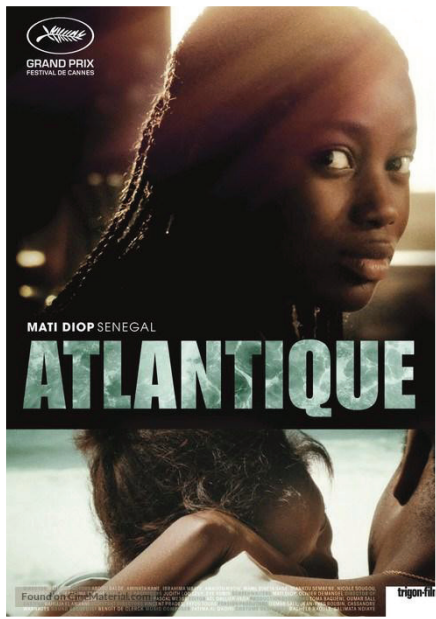
Diaspora Sineması

Bireysel boyutların ötesinde, kitlesel göç hareketlerinin sonucunda ortaya çıkan, Hamid Naficy'nin deyişle "diaspora sineması" da

**Müslüman
ülkelerde sinema
eğitiminin
ve sinemasal
altyapının
yetersizliği ya da
mevcut olmaması,
birçok kişiyi Batı
ülkelerine büyük
oranda mecburen
de olsa gitmeye
zorluyordu.**

Batı ülkelerindeki Müslüman toplulukların on yıllara varan deneyimlerine ve dönüşümlerine ışık tutması nedeniyle üzerine düşünülme hak eder (2024). Avrupa'nın birçok yerinde Müslüman ülkelerden gelen diaspora toplulukları bulunmaktadır. Britanya'da Pakistanlılar, Fransa'da Kuzey Afrikalılar, Almanya'da ise Türkler büyük bir nüfus oluşturur. Bu toplulukları oluşturan bireyler ne tamamen anavatanlarına ne de tamamen halihazırda buldukları topluma aittir. Diaspora toplumları olarak kendine has bir kimlik inşa eder.

Bu kimliğin zaman içerisinde ortaya konulma biçimindeki dönüşüm, filmler üzerinden kolaylıkla okunabilir. Her ne kadar ilk iki ve üç jenerasyonda entegrasyon problemleri, dışlanma, ırkçılık, kimlik yarılması türünden meseleler ön planda tutulurken ve diasporik bağlılık bir şekilde vurgulanırken (Higbee, 2013), günümüzde bu türden problemlerin

“

Hamid Naficy'nin deyişiiyle “diaspora sineması” da Batı ülkelerindeki Müslüman toplulukların on yıllara varan deneyimlerine ve dönüşümlerine ışık tutması nedeniyle üzerine düşünölmeyi hak eder.

”

büyük oranda aşıldığı görülür. Her ne kadar kültürel, dinî ve fizyolojik farklılıklar tamamen göz ardı edilme- se de azınlık gruplarla çoğunluk arasındaki farklılıklar yerini büyük oranda iç içeliğe bırakmıştır. Örneğin Almanya'da doğan Fatih Akın, filmlerinde her ne

kadar Türklük ve Almanlık arasındaki sınır uçlarına temas etse de entegrasyon üzerine olumsuz mesajlar vermez. Çok uluslu bir yapı inşa eder ve özünde insan hikâyelerine odaklanır. Cezayir kökenli yönetmen Rachid Bouchareb de Cezayir ve Cezayirliiler üzerine filmler çekse de özünde Fransalı bir sinemacıdır ve Fransız seyircisi için popüler yapımlara imza atmaktadır. Bu ve benzeri sinemacılar ulusal sinemalarının önemli bir parçası haline gelmiştir ve kendilerini diasporik bir toplumun sıkıntılarının duyurulmasında öncü bir role sahip kişiler olarak görmüşlerdir.

Günümüz sinemasının temel iki aksını anlamak, Müslüman halklar tarafından çekilen göç temalı filmleri kavramak açısından elzemdir. Terazinin bir kefesinde ulusal sinemalar, diğerinde sanat/festival sineması vardır. Ulusal sinema, ismiyle müsemma ulusal bir bağlamda hayat bulan filmlerin üretildiği bir yapıyı tanımlar. Çoğu zaman yalnızca belirli bir kitlenin beğenisine sunulur. Bu yapımlarda hikâye daha doğrusal bir biçimde ilerlerken biçimsel denemelere de daha az yer verilir. Bu minvalde üretilen anlam da yine ulusal bir bağlamda kavranmaya daha müsaittir. Film boyunca inşa edilen ulusal alegoriler filmin sonunda katarsisle sonuçlanır; yani düzen yeniden tesis edilir, hak yerini bulur. Sanat filmleri ise çoğunluğu Avrupa'da yer alan özel ve ulusal fon kurumları tarafından desteklenen, büyük oranda film festivallerinde, seçkilerde ve sanat filmleri gösteren web sitelerinde seyirciyle buluşan yapımlardır. Bu yapımlarda ulusal bir bağlamdan ziyade küresel

mesajlar daha ön plandadır. İçerik ve biçim düzleminde doğrusal bir akış büyük oranda takip edilmez. Çoğu ülke sinemasında yerel bağlamda hayat bulan filmlerle küresel seyircinin beğenisine sunulan sanat filmleri birlikte yer alır. Fakat yine önemli sayıda ülkede ulusal bir yapım, dağıtım ve gösterim ağının var olmamasından dolayı yalnızca sanat filmleri çekilebilir.

Çoğu Afrika ülkesinde bu bağlamda bir film üretimi söz konusudur. Önemli sayıda Afrikalı sinemacının Avrupa'da eğitim alması, Avrupa ile yakın ilişkileri olması ve hatta orada yaşamasından dolayı göç teması, Afrika sinemasının başat konuları arasında yer alır. Bu filmlerde ulusal yapımlarda görüldüğü üzere katarsis sağlamak öncelik değildir. Küresel mesajlar verilir ve festival seyircisinin beğenisi ön planda tutulur. Çadlı Mahamat Saleh Haroun tarafından çekilen *Fransa'da Bir Mevsim* (Une Saison en France, 2017) buna bir örnektir. Ülkesinden kaçarak Fransa'ya gelen bir kişinin hayatta kalma mücadelesinin anlatıldığı filmde babalığın, sevginin, hayatta kalma mücadelesinin evrensel değerler olduğu mesajı verilir. Senegalli Mati Diop yönetmenliğinde hayat bulan *Atlantik* (Atlantique, 2019) de Senegal'den İspanya'ya göç etmeye çalışan bir kişiyle geride bıraktığı sevgilisi arasındaki aşk üzerinden Senegal'deki emek sömürüsüne ve aile baskısına odaklanır. Film boyunca Atlantik Okyanusu'nda boğulan gençler, intikam almak için farklı kişilerin bedenlerinde zombi olarak ortaya çıkar.

Günümüz sinemasında göç temasını paylaşan filmlerin kayda değer bir kısmı Müslüman ülkelerden gelen sinemacılar tarafından çekilir. Müslüman halkları göçe zorlayan ekonomik, sosyal, politik ve kültürel sorunlar filmlerde yönetmenler tarafından tartışılır. Bu filmlerin büyük oranda Avrupa merkezli fon kuruluşları tarafından desteklenmesi ve küresel sanat sineması ağına dahil olması, yapımlar aracılığıyla Müslüman halklar arasında bir tartışma ortamının oluşmasının önüne geçer. Deneyimlenen ve çözüm bekleyen sorunlar, küresel seyircinin beğenisine sunulan ve estetik kaygılarla bezenen filmlerin arka planını oluşturmaktan öteye geçemez. Türkiye ve Katar dışında neredeyse hiçbir Müslüman ülkenin küresel sinemaya destek verme kaygısını taşıması ve daha genelde sinemanın bir tartışma ortamı olarak kabul görmemesi günümüzün en önemli sanat aracından yeterince faydalanılmaması ile sonuçlanır. Var olan tartışma ortamı da Batı'nın oluşturduğu bir zeminde ilerler.

Kaynakça

- Higbee, W. (2013). *Post-beur cinema: North African emigré and Maghrebi-French filmmaking in France since 2000*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Mejri, O. (2014). The birth of North African cinema. L Bisschoff & D. Murphy (Ed.), *Africa's Lost Classics: New Histories of African Cinema*, 24-34. New York: Legenda.
- Naficy, H. (2024). *Aksanlı sinema: Sürgüne ait ve siyasal film yapımı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Onaran, A. Ş. (1994). *Türk sineması (I. Cilt)*. İstanbul: Kitle Yayınları.

Suriyeli Göçünün Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: İstanbul Örneği

Enver Mengü

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg137>

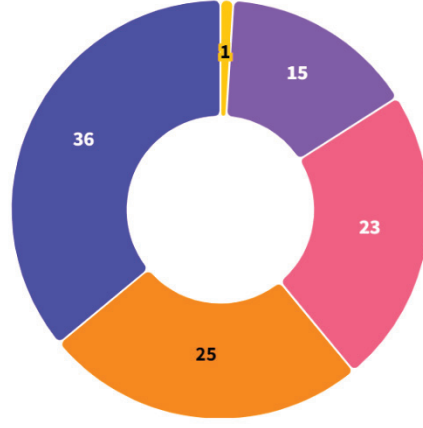
2011 yılında çıkan iç savaşın mukabilinde çevre ülkelerine yönelen Suriyeli göçü, genel olarak Türkiye’de özel olarak İstanbul’da niceliksel bir sivrilme arz etmektedir. Literatürde ifade olunduğu üzere sivil toplum kuruluşlarının göç yönetimine olan katkısının en anlamlı değerlendirileceği örneklemin de İstanbul olduğu düşünülmektedir. Buradan yaklaşımla İstanbul’da Suriyeli göçmenlere yönelik çalışmalarda bulunan toplam 75 sivil toplum kuruluşuyla yürütülen bu araştırma, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarındaki genel eğilimleri ve sivil toplum kuruluşlarının aralarındaki ilişki ağlarını ortaya koymaktadır.

Türkiye’nin ilk dalgasına 2011 yılının Nisan ayında tanık olduğu Suriyeli göçü günden güne büyümüş, resmi kayıtlara göre 4 milyona yaklaşmıştır (GİGM, 2024). Halihazırdaki görünümüyle de bu göç hareketi, II. Dünya Savaşından sonra görülen en büyük insan hareketliliğine dönüşmüştür (Sezer, 2000, s. 11). Haliyle Türkiye’nin daha önce deneyimlediği göçlerden ayrılarak çapı ve niteliği yönüyle özgün bir göç hareketi olmuştur (Erdoğan, 2015, s. 342). Bu süreçte ise AFAD’ın çalışma yükünün önemli bir parçasını Türk Kızılay öncülüğünde sivil toplum kuruluşları sırtlamıştır (Erdoğan, 2018, s. 7).

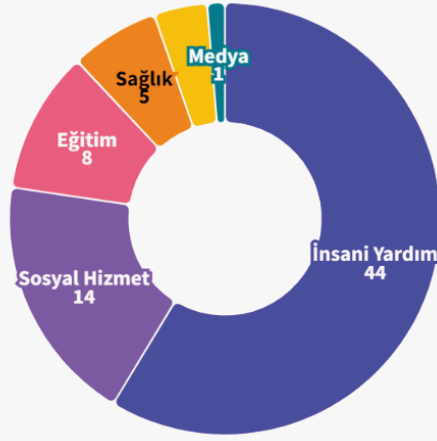
Küreselleşme sürecinin etkisiyle sivil toplum kuruluşlarının sosyal politika alanındaki etkinliğinin arttığı literatürde sıklıkla ifade edilmektedir. Özellikle devlet-STK-özel sektör ortaklığıyla yeni dönemde göç yönetiminden göç yönetişimine doğru bir geçişin yaşandığı vurgulanmaktadır (Coşkun, 2022, s. 13; Akatay ve Harman, 2017, s. 96). Bu süreçte sivil toplum kuruluşlarının da refahı tamamlayıcı işleviyle söz konusu işteşliğe katkı sunduğuna dikkat çekilmektedir (Özdemir, 2007, s. 375). İşte bu bağlamda Türkiye’nin tarihinde özgün bir göç hareketi olan Suriyeli göçünde sivil toplum kuruluşlarının olası katkıları önem arz etmektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Genel Görünümü

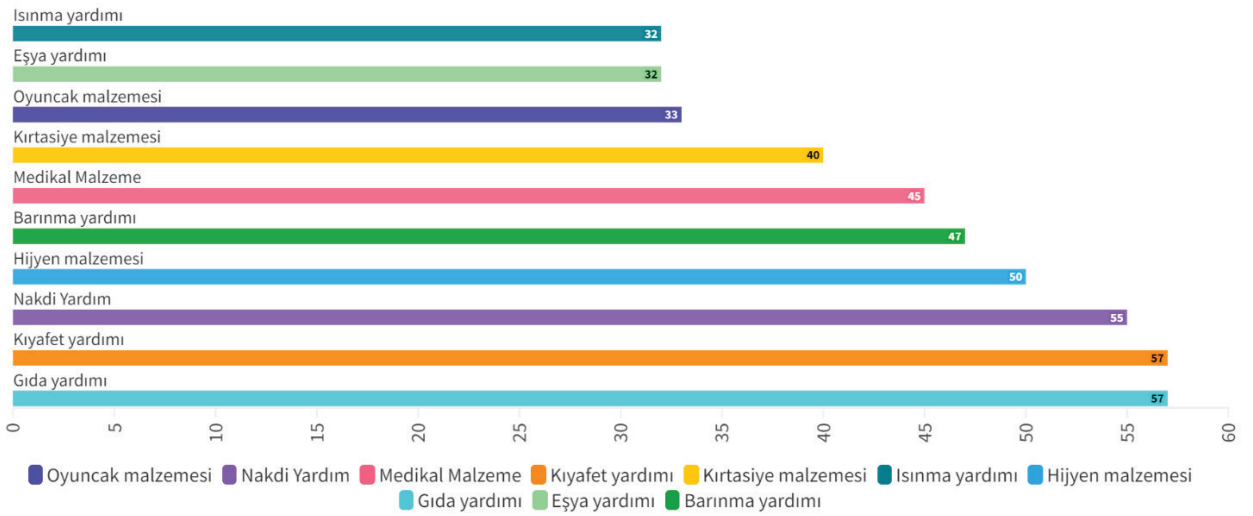
İlk olarak Suriyeli göçünde rol almaya başladıkları döneme bakıldığında, sivil toplum kuruluşlarının göçün özellikle ilk 5 yılında göçmenlere yönelik yardım ve destek faaliyetlerine başlama oranı %74 olarak dikkat çekmektedir (Şekil 1). Buradan da göçün ilk döneminden itibaren sürece büyük oranda aktif olarak müdahil oldukları anlaşılmaktadır.

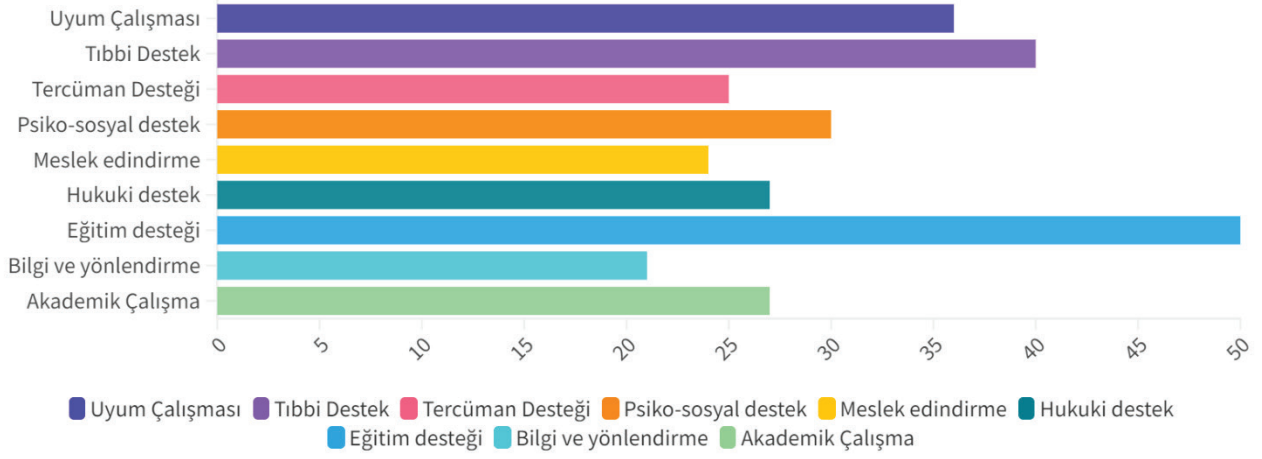
Şekil 1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyelilere Yönelik Faaliyet Yıllarına Göre Dağılımı

Şekil 2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Suriyelilere Yönelik Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

Şekil 3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım Faaliyetlerine Göre Dağılımı

Şekil 4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Faaliyetlerine Göre Dağılımı

“

Söz konusu sivil toplum kuruluşlarının göç sürecine müdahil oldukları temel faaliyet alanlarına bakıldığında en fazla insani yardım alanının öne çıktığı görülmektedir.

”

Söz konusu sivil toplum kuruluşlarının göç sürecine müdahil oldukları temel faaliyet alanlarına bakıldığında en fazla insani yardım alanının öne çıktığı görülmektedir. Buna göre de göçün ilk sürecinde Suriyeli göçmen kitlenin temel ihtiyaçlarının, bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarını daha fazla sahaya çektiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan sivil toplum kuruluşlarının Suriyelilere yönelik yaptığı insani yardımlara bakıldığında, temel ihtiyaç malzemelerinden olan gıda, barınma, kıyafet,

medikal malzeme ve hijyen malzemesi konusunda ilgi düzeylerinin yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının Suriyelilere yönelik yaptığı sosyal hizmetlere bakıldığında, eğitim desteği, tıbbi destek ve uyum çalışmasının öne çıktığı; meslek edindirme, tercüman desteği, bilgi ve yönlendirme çalışmalarının nispeten geride kaldığı anlaşılmaktadır.

Suriyelilere yönelik faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarına göre dağılımında ciddi bir orantısızlık göze çarpmaktadır. Bu noktada sivil toplum kuruluşları arasında insani yardım ve eğitim desteği çalışmalarının büyük bir ağırlık teşkil ettiği, ancak sağlık ve hukuk alanında sayının oldukça düşük kaldığı anlaşılmaktadır. Konu üzerine yapılan diğer araştırmalarda da özellikle ilk dönemdeki temel ihtiyaçların sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına büyük oranda yön verdiğine dikkat çekilmektedir (Kaçmaz, 2016, s. 144). Bununla birlikte söz konusu görünümün sivil toplum kuruluşlarındaki mevcut bilgi ve donanımdan kaynaklı olduğu (Çorabatır ve Hassa, 2013, s. 19), ancak son dönemde kurulan sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte yeni sosyal hizmetlere alan açıldığı ifade edilmektedir (Mackreath ve Sağnıç, 2017, s. 22).

Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki Koordinasyon

Göç yönetiminde kritik noktalardan birisi ilgili kuruluşlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği durumudur. Hem sunulan hizmetlerin belirli noktalarda

yoğunlaşmasını engelleme, hem de sunulacak olan hizmetlerin etkisini artırma açısından kuruluşlar arasındaki irtibatlar kritik önem taşımaktadır. Bu kapsamda araştırmaya katılan 75 sivil toplum kuruluşunun 48'inin 10 ve altı, 27'sinin 10 üstü irtibat ilişkisi kurduğu görülmektedir (Mengü, 2022, s. 18-20). Bu durum ise sivil toplum kuruluşları arasındaki birlikte iş yürütme eğiliminin yaygın olmadığını ortaya koymaktadır. Özellikle sınırlı irtibat tercih eden kuruluşların ağırlığı oluşturmasının saha çalışmalarını organize etme hususunda da önemli handikaplar taşıyacağı düşünülmektedir. Söz konusu ağlara ilişkin bulguları Gephi programı kullanarak görselleştirdiğimizde hem ağ yoğunluklarına hem de ağların yönüne ilişkin aşağıdaki ağ haritası ortaya çıkmaktadır.

Buna göre Türk Kızılay, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Fetih İnsani Yardım Vakfı ve Hayata Destek İnsani Yardım Derneği en fazla irtibat ilişkisine sahip sivil toplum kuruluşları olarak öne çıkarken, onları AID Uluslararası Doktorlar Derneği, Pozitif Yaşam Derneği, Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği (Özgür-Der), Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği ile Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Mülteciler Derneği) takip etmektedir. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarındaki ağlara bakıldığında dışa açık olma durumunun nispeten

sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Konu üzerine yapılan diğer araştırmalar da genelde Türkiye'deki gönüllü sektör yapılanmasında (Bikmen ve Meydanoğlu, 2006, a. 118-119), özelden ise Suriyeli göçü odağında sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyonun zayıf ve dağınık bir görünüm arzettiğini göstermektedir (Erder, 2017, s. 130). Bu noktada Türk Kızılay'ın sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünü yaparak (Erdoğan, 2018, s. 7), İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) da İslami duyarlılığa sahip kuruluşlar arasında başı çekerek (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016, s. 77) ortaya çıkardığı iki ego ağı, araştırma bulgularıyla uyum göstermektedir.

Sonuç

Suriyeli göçü Türkiye'de göçmenlere yönelik çalışan sivil toplum kuruluşlarının hem sınırlarını hem de etkisini görme imkânı veren önemli bir sınama olmuştur. Öncelikle sivil toplum kuruluşlarının bu sorunda aldıkları destekleyici konum ve gösterdikleri duyarlılık elde edilen bulgularda da görülmektedir. Özellikle sürece sonradan dahil olmadıkları, göçün ilk dalgasından itibaren Suriyeli ihtiyaç sahiplerine yönelik çalışmalarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte temel ihtiyaçlardaki seferberlik halinin göç sürecinin devamında diğer ihtiyaçlara gelindiğinde nispeten daha sınırlı kaldığı ortaya çıkmaktadır. Bu

noktada Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları arasında insani yardım kuruluşlarının ağırlık teşkil etmesinin etkisi olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar insani yardım alanına göre nispeten zayıf kaldığı görülse de göçün ortaya çıkardığı yeni ihtiyaç alanlarına yönelik çalışmaların da gündenden güne geliştiği gözlemlenmiştir. Bu noktada hukuk, eğitim ve uyum üzerine yeni dönem ihtiyaçlara yönelik çalışmalara sivil toplum kuruluşlarının ilgi duymaya başladıkları söylenebilir. Ancak bu noktada etki alanını genişletmek ve etki gücünü artırmak için sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında var olan irtibatları artırmaları önem arz etmektedir. Nitekim göçmenlere yönelik çalışan sivil toplum kuruluşlarının ağırlığının koordinasyon anlamında daha içe dönük çalıştıkları ve belirli sivil toplum kuruluşlarıyla sınırlı iş birlikleri geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının bir araya getirildiği ve deneyim aktarımlarını artırdığı ortak platformlara olan ihtiyaç süregelmektedir.

Kaynakça

- Akatay, A. & Harman, S. (2017). *Sivil toplum kuruluşları: yönetim, yönetim ve gönüllülük*. 4. baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Bikmen, F. & Meydanoğlu, Z. (2006). Türkiye'de sivil toplum: bir değişim süreci. *Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*. TÜSEV Yayınları, 39.
- Coşkun, A. (2022). Göç yönetiminden göç yönetişimine: Türkiye için bir model önerisi. *Politika Notu: 2022/45*. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/pn045>
- Çorabatır, M. & Hassa, F. (2013). Report on the Activities of Non Governmental Organisations for Syrian Refugees in Turkey. Research Centre on Asylum and Migration. Ankara: Anıl Matbaa.
- Deniz, A. Ç., Ekinci, Y. & Hülür, A. B. (2016). 'Bizim müstakbel hep harap oldu': Suriyeli sığınmacıların gündelik hayatı: Antep-Kilis çevresi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erder, S. (2017). Suriye göçü ve sonrası. *Sosyal hizmetlerde güncel tartışmalar: sosyal hizmet(ler)i yeniden düşünmek konferansları içinde* (ss. 125-133). Ankara: Nika Yayınevi.
- Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'ye kitlesel göçlerde son ve dev dalga: Suriyeliler. M. M. Erdoğan & A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin göç tarihi 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler içinde* (ss. 317-342). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum*. 2. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2024). Geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı. 14.04.2024 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altındaki-suriyeliler> adresinden erişilmiştir.
- Kaçmaz, M. (2016). Toplumsal kabul ve yaraların sarılması için STK çalışmaları. Y. Ayyıldız (Ed.), *Göçler ve Ortak Geleceğimiz Sempozyumu içinde* İstanbul: Tirekitap Yayınevi.
- Mackreath, H. & Sağrıç, Ş. (2017). Türkiye'de sivil toplum ve Suriyeli mülteciler. İstanbul: Yurttaşlık Derneği.
- Mengü, E. (2022). Suriyelilere yönelik çalışan sivil toplum kuruluşları üzerine bir sosyal ağ analizi: İstanbul örneği. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 7(2), 5-29.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. 2. baskı. İstanbul: İTO Yayınları.
- Sezer, R. (2020). *Mülteci: bir aktivistin mülteci kampı tanıklıkları*. İstanbul: Karakarga Yayınları

Söyleşi: “Gurbet Hikayeleri”

“Gurbet Hikayeleri”nin hikayesi nasıl başladı? Neden böyle bir proje başlatma ihtiyacı duydunuz?

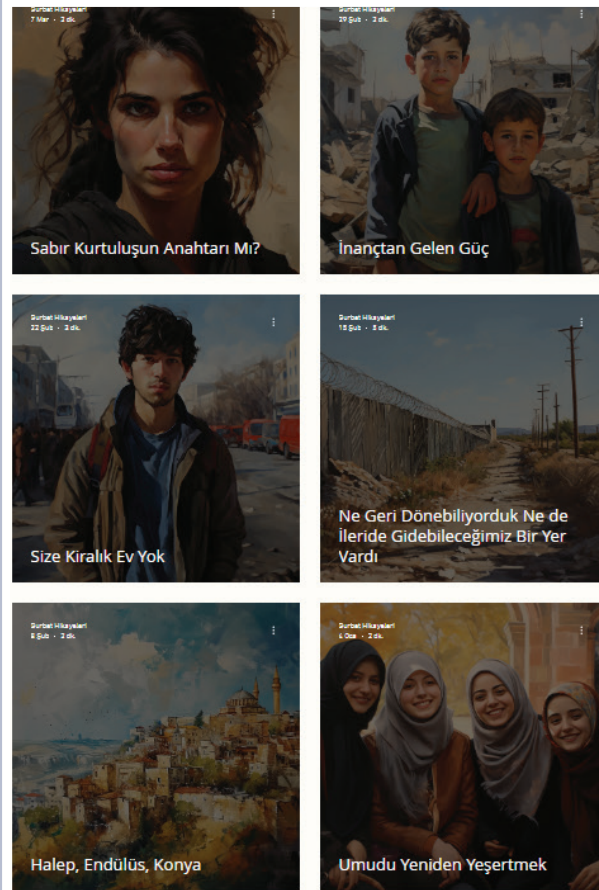
Gurbet hikayeleri, çeşitli sosyal sorumluluk projeleri aracılığıyla daha önce tanışan bir grup arkadaşın ortak fikri olarak şekillendi. Hepimiz yükselen mülteci karşıtlığından, yabancı düşmanlığından ve ayrımcılıktan mustariptik. Gurbet Hikayeleri’ni bunlara karşı mücadele etmek için oluşturduk.

İnsanlar özellikle tanımadıkları, temas etmedikleri, bir şeyler paylaşmadıkları insanlara düşman olma eğilimi gösteriyorlar. Üstelik tanınmayan bir grubun tamamına düşman olmak da ancak bir çeşit gayri insanileştirmeyle, ya da başka bir ifadeyle dehumanizasyonla mümkün. Bunun için empati kanallarının kapatılması gerekiyor. Sizin gibi hayalleri, zevkleri, istekleri, korkuları, kaygıları olduğunu bildiğiniz diğer bir insandan nefret etmeniz çok kolay değil.

Gurbet hikayeleri, Türkiye’de yaşayan mültecilerin soyut bir etiketten, istatistiklerde yer alan bir sayıdan fazlası olduğunu hatırlatarak, bu dehumanizasyonla mücadele için bir cephe olarak kuruldu aslında. Birkaç yıldır, sosyal medyada mültecilere yönelik muazzam bir nefret dalgası yükseliyor. Belki de gündelik hayatta

olandan çok daha histerik ve yıkıcı bir nefret bu. Bu sebeple, konuya sosyal medya aracılığıyla bir müdahaleyi ayrıca önemli bulduk.

Esas fikrimiz basitti: Türkiye kamuoyuna mültecilerin hikayelerini kendi ağızlarından nakletmek. Okurlarımız bu hikayeleri kendi iç sesleriyle okuyorlar. Araya, muhatapı kolayca bir kalıba sokmaya yarayan dış görünüş, giyim kuşama ya da şive gibi unsurlar girmiyor. Böylece, ömründe hiç mültecilerle karşılaşmamış insanların bile empati yapmasını mümkün kılmayı amaçlıyoruz. Türkiye kamuoyunun, mülteci ya da sözgelimi Suriyeli gibi kategorilerle insanları aslında herkes gibi kaygıları, istekleri, dertleri olan birer insan olduğunu hissetmesini sağlamaya çalışıyoruz.

“

”

Tanınmayan bir grubun tamamına düşman olmak da ancak bir çeşit gayri insanileştirmeye, ya da başka bir ifadeyle dehumanizasyonla mümkün.

“Gurbet Hikayeleri”ne göçmenler, sığınmacılar nasıl ulaşıyor? Onlarla nasıl irtibat kuruyorsunuz?

Ekipteki tüm arkadaşlarımız daha önce çeşitli vesilelerle Türkiye’de yaşayan mültecilerle dostluklar kurmuş kişilerdi. İlk hikayelerimizi bu güvene dayalı birebir ilişkiler aracılığıyla temin ettik. Sonraki süreçte, yayınladığımız hikayeler yoluyla tanınmamız yeni hikayelerin gelmesine vesile oldu. Özellikle Facebook hesabımız bu konudaki esas mecramız haline geldi.

Facebook’ta tamamen Arapça yayın yapıyoruz. Yayınladığımız birçok hikâye gönderisinin altında Türkiye’de yaşayan mülteciler kendi anadillerinde uzun uzun tartışıyor, fikir ve kanaatlerini paylaşıyorlar. Orada şekillenen topluluk yeni hikayeler için başlıca kaynağımızı teşkil ediyor.

Türkiye’de “yabancı” olarak yaşayan ve anlatacak hikayesi olan herkes bizlere tüm sosyal medya hesaplarımız ve web sitemizde yer alan “Hikayenizi Gönderin” sayfası aracılığıyla ulaşabilir. Türkçe, Kürtçe, Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca olarak anlatmak istedikleri hikâyelerini gönderebilirler. Üstelik yazarak gönderebilecekleri gibi, ses kaydı yollamaları da mümkün. Bizler gelen hikâyeyi editöryal bir eleme, inceleme ve düzeltme safhasından geçirdikten sonra Türkçe ve Arapça olarak yayımlıyoruz.

Sizce bu proje Türkiye sivil toplumunda hangi boşluğu dolduruyor? Nasıl geri dönüşler alıyorsunuz?

Türkiye kamuoyu mültecileri tanımıyor. Milyonlarca insan on yılı aşkın süredir bizle beraber yaşıyor. Burada çalışıyor, burada barınıyor, burada eğitim görüyor. Her yerde mültecileri görmek mümkün. Fakat mültecilerle oturup kalkan, muhabbet eden, dostluk kuran insan sayısı görece çok az. Üstelik Türkiye’de yaşayan mülteciler medyada da temsil imkânı bulamıyorlar. Kendilerinin akıbeti hakkındaki en can alıcı tartışmalar yürütülürken kimse onlara neler yaşadıklarını

ya da fikirlerini sormuyor. Böyle olunca, düşmanlık, öfke, nefret ve kaygı sürdürülebilir bir hal alıyor. Bu sebeple mültecilerin bir özne olarak varlık gösterdiği platformların arttırılması gerekli.

Gurbet hikayeleri, insanların birbirlerine temas etmediği, en yaralayıcı sözleri söylemenin en kolay olduğu platformlarda, yani sosyal medyada faaliyet yürütüyor. Doğrusu, sosyal medya hesaplarımıza şöyle bir bakan herkes özellikle dikkat çeken tüm hikayelerin altının adeta savaş alanına döndüğünü görebilir. Bir yanda mülteci düşmanları, diğer yanda onları savunanlar... Fakat şaşırtıcı tepkiler de yok değil. Kimi zaman “kendisinin aslında ırkçı olduğunu fakat hikayedeki kişinin yaşadıklarının kabul edilemeyeceğini” söyleyen birisini buluyorsunuz, kimi zaman anlamak için samimiyetle birtakım ezberleri soranlara rastgeliyorsunuz. Temas kuranlar için öyle ya da böyle eğitici etkileşimler olduğunu söyleyebiliriz.

Projeye dair gelecekte neler hedefliyorsunuz?

Şu anda hikâyeleri sadece yazılı olarak yayınlıyoruz. Ayrıca, her hikâyemiz için o hikâyenin içeriğinden yola çıkarak bir yapay zekâ uygulamasına çizdirdiğimiz bir görselimiz oluyor. Bu görsellerde genellikle hikâyedeki ana karakteri resmediyoruz. Bu yolla, farklı ve dikkat çekici bir temsil kurduğumuzu söyleyebilirim. Fakat çağımızda okunma oranlarının hali ortada. İnsanlar artık bir şeyi okumak değil, izlemek ve dinlemek istiyorlar. Biz de bir sonraki aşamada hikayelerimizi videoya çevireceğiz. Yine yapay zekâ aracılığıyla çizdirdiğimiz görselleri bir araya getirip, hikayeyi bir nevi canlandıracağız.

Orta-uzun vadede, bizimle irtibatlı mülteci komünitesiyle Türkçe okurlarımızı bir araya getirecek yüz yüze çalışmalar yapmayı hedefliyoruz. Bu yolla, mültecilerin yeterli ölçüde destek bularak özneleşebildiği bir toplumsal pratiğe katkı sunmayı amaçlıyoruz.

Psikososyal Perspektiften Göç

Dujana Baroudi

Eğitim Psikoloğu ve Psikoterapisti

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg138>

İç savaşlar, terör saldırıları, doğal afetler, iklim değişikliği ve bölgesel istikrarsızlıklardan kaynaklı sosyo-ekonomik etkiler dünya genelinde hem zorunlu hem de gönüllü göçü hızlandırır (Meladze, 2022).

Göç ekonomik büyümeyi teşvik eder, işgücü piyasalarını düzenler ve sosyal etkileşimi pekiştirir. Bununla birlikte, göçmenleri bir rahatsızlık olarak algılama eğilimi de giderek artar. Psikososyal bir bakış açısıyla göç, göçmenlerin ruh sağlığı, kimliği, sosyal ağları ve toplumla bütünleşmesinin yanı sıra yaşamlarını etkileyen toplumsal tutumlar, politikalar ve uygulamaları da dikkate alarak, bireysel psikolojik deneyimlerle bu deneyimlerin meydana geldiği daha geniş sosyal bağlam arasındaki karmaşık etkileşimi anlamayı gerektirir. Bunu anlamak için göçü psikososyal bir perspektiften derinlemesine incelemek, göçün psikolojik etkilerinden başlayarak toplumsal sonuçlara ve olumsuz etkileri en aza indirmek için kullanılacak faktörlere kadar devam etmek ve göçü psikososyal bir perspektiften analiz etmenin neticesinde sürdürülebilir göç için tavsiyelerle sonlandırmak gerekir.

Göçün Psikolojik Etkisi

Zorunlu göç, çocukların ruh sağlığını ve aile bağlarını kısa ve uzun vadede etkileyebilir. Göçmenler, aileden ayrılma, sosyal statü kaybı, dil engelleri, ayrımcılık ve gelecekleriyle ilgili belirsizlik gibi çeşitli stres faktörleri yaşayabilir. Bu stres faktörleri, psikososyal müdahale yöntemleriyle tedavi edilebilen anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) gibi ruh sağlığı sorunlarının ortaya çıkma olasılığını artırabilir (Tonkuş ve Kalın, 2022). Bu sorunların anlaşılması, kültürel açıdan uygun ruh sağlığı destek hizmetlerinin önemini açığa çıkarmaktadır. Zorluklara rağmen, birçok göçmen inanılmaz bir dayanıklılık göstermekte ve yeni hayatlarını yönetmelerine yardımcı olacak güçlü mücadele stratejileri geliştirmektedir. Dayanıklı bir toplum duygusu, olumlu sosyal ilişkiler ve kaynaklara erişim gibi esnekliği teşvik eden değişkenlerin anlaşılması, destekleyici davranışların ve politikaların şekillendirilmesine yardımcı olabilir (Valtolina ve Barachetti, 2020).

Göçün Toplumsal Etkisi

Göç, sıklıkla farklı kültürel kimlikler arasında gezinmenin yanı sıra insanların eski kültürlerini korurken

yeni bir kültüre uyum sağladıkları kültürleşme sürecini de beraberinde getirmektedir. Bu süreç öz kimliği, aile dinamiklerini ve topluluk bağlantılarını etkileyerek bireyin deneyimlerine ve dayanıklılığına bağlı olarak potansiyel olarak stres veya psikolojik gelişimle sonuçlanabilir. Göçmenlerin psikolojik iyilik hali büyük ölçüde sosyal destek ağlarına bağlıdır. Bu ağlar duygusal destek, pratik yardım ve aidiyet duygusu sunmaktadır. Ancak, göçmenler sıklıkla bu ağları yeni bir ülkede yeniden kurmakla karşı karşıya kalmakta ve bu da önemli bir stres ve izolasyon kaynağı olabilmektedir. Ön yargı ve sosyal izolasyon deneyimleri, göçmenlerin psikolojik refahı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Bu tür deneyimler, marjinalleşme ve düşük öz saygı duygularına neden olarak ev sahibi topluma uygun şekilde entegrasyonu engeller (Boland, 2020). Bu zorlukların ele alınması, kapsayıcılığı teşvik etmek ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak için bireysel destek ve daha kapsamlı toplumsal önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Ulusötesi bağlantıları veya kişinin kendi ülkesiyle olan bağlantılarını sürdürmesi, göçmenlerin psiko-sosyal uyumu için çok önemlidir. Bu bağlantılar duygusal destek, aidiyet duygusu ve pratik avantajlar sağlayabilir. Bununla birlikte, uzun mesafeli aile ilişkilerini yönetme stresi gibi zorluklar da sağlayabilirler.

Zorluklara rağmen, birçok göçmen inanılmaz bir dayanıklılık göstermekte ve yeni hayatlarını yönetmelerine yardımcı olacak güçlü mücadele stratejileri geliştirmektedir.

Uluslararası göç, etnik ve kültürel çeşitliliği zenginleştirirken yenilikçiliği, iş ortamını, patentleri ve ekonomik büyümeyi teşvik ediyor; bunun yanı sıra tüketici fiyat endeksini, rekabeti, işsizliği ve kamu bütçelerini etkileyebiliyor.

Göçmen ergenler dini, kültürel ve etnik bileşenleri yeni anavatanlarına olan bağlarıyla birleştiren melez bir kimlik oluşturmaktadır. Çeşitli kültürel uygulamalar aracılığıyla dahil olma ve aidiyet konularını müzakere etmektedirler (Kóczán vd., 2021).

Göç Sürecinde Karşılaşılan Zorlukların

Üstesinden Gelmek için Etmenler

Politika ve kurumsal destek, göçmenlerin psikososyal deneyimlerini belirlemede çok önemlidir. Eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri ve yasal hizmetlere erişimi teşvik eden politikalar stresi önemli ölçüde azaltabilir ve genel refahı iyileştirebilir. Diğer taraftan kısıtlayıcı politikalar kırılganlıkları daha da artırabilir ve entegrasyonu sınırlandırabilir. Göç sorunlarının ele alınması hem bireysel hem de toplumsal çok çeşitli unsurların dikkate alınmasını gerektirir. Bunlardan bazıları şunlardır:

“

Göçmenlerin psikolojik iyilik hali büyük ölçüde sosyal destek ağlarına bağlıdır. Bu ağlar duygusal destek, pratik yardım ve aidiyet duygusu sunmaktadır.

”

- Göç, iltica, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi ve uyumla ilgili mevzuat da dahil olmak üzere etkili politika ve yasal çerçeveler göç meselelerinin ele alınmasında kritik öneme sahiptir. Şeffaf ve adil politikalar, güvenlik sorunlarını ele alırken göçmenlerin haklarına saygı gösterilmesine katkıda bulunabilir.
- Göçmenlerin refahı ve entegrasyonu gıda, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Bu hizmetlere erişim, göçmenlerin saygınlıklarını korumalarına ve topluma katkıda bulunmalarına imkân sağlar.
- Kültürlerarası yeterlilik göçmenlere yönelik psikolojik ve sosyal destek hizmetlerinin verimliliğini önemli ölçüde artırır. Buna göre göçmenlerin kültürel geçmişlerini tanımasını, bireysel deneyimlerinin değer görmesini, erişilebilir ve ihtiyaçlarına uygun hizmetler sunulmasını sağlar.
- Sosyal entegrasyonun teşvik edilmesi, göçmenler ve ev sahibi toplum arasındaki ilişkilerin kolaylaştırılmasını sağlar. Dil ve kültürel oryantasyon programları, topluluk etkinlikleri ve kültürlerarası anlayış ve kabulü teşvik eden projeler bunlara örnektir.
- İşlere ve ekonomik fırsatlara erişim, sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturmak ve yeni yaşadıkları toplumlara katkıda bulunmak isteyen göçmenler için kritik öneme sahiptir. Göçmenlerin yeteneklerini geliştirmelerini, işe yerleştirilmelerini ve girişimciliklerini teşvik eden politikalar ve programlar, ekonomik engellerin üstesinden gelmelerine yardımcı olabilir.
- Dil eğitimi ve mesleki programlar da dahil olmak üzere göçmenlerin eğitim ve beceri gelişimine yatırım yapmak, onların yeni çevrelerine uyum sağlama ve iş gücü piyasasına katılma becerilerini geliştirir.
- Göçmenlerin göç ve yerinden edilme streşiyle başa çıkmalarına yardımcı olmak için danışmanlık, travma odaklı rehabilitasyon ve destek gruplarını içeren psikososyal destek hizmetlerinin sağlanması, göçmenlerin ruh sağlığını ve refahını iyileştirmek için kritik öneme sahiptir.
- Yerel toplulukları göç yönetimine entegre eden gönüllü programlar ve kültürel değişim etkinlikleri, göçmenlerin ve ev sahibi toplumların bağlantı kurmasını sağlayacaktır ve bu toplum merkezli girişimler anlayış, empati ve iş birliğini teşvik edecektir.
- Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerin hepsi korunmalı ve güvenlikleri garanti altına alınmalı, gerekli kaynaklara erişimleri sağlanmalı, sömürü ve istismardan korunmalıdır.
- Göç veren ülkeler şiddet, yoksulluk ve çevresel bozulma gibi göçün altında yatan nedenlerle mücadele etmek de dâhil olmak üzere göçle ilgili zorlukları ele almalıdır.

Bu hususlar kapsamlı ve bütüncül bir şekilde ele alınırsa; politika yapıcılar, uygulayıcılar ve toplumlar etkin bir şekilde göçün getirdiği zorlukları yönetmek ve göçmenler katılımcı ve misafirperver kültürler sunmak için iş birliği yapabilirler. Ev sahibi ülkedeki göçmenler her iki kültürü de tanıyarak entegrasyonlarının sorumluluğunu kabul ederken esnek hareket edebilmelidir. Asimilasyondan da ev sahibi kültürden uzaklaşmaktan da kendilerini sakınarak kendi miras kültürlerine sahip çıkmalıdırlar.

Uyumlu Göç için Öneriler

Uyumlu göç (adaptable migration) (Kononov ve Ledeneva, 2021), göçmenlerin ev sahibi ülkenin yasal sistemini, kültürünü, dilini ve kaynak erişimini anlayarak yeni bir ulusa ve koşullara başarılı bir şekilde uyum sağlama becerisini ifade eder.

Göçmenlerin, göçmenlik prosedürlerinde yollarını bulmalarına, yasal endişelerini gidermelerine ve haklarını savunmalarına yardımcı olacak savunuculuk ve hukuki yardım hizmetlerine erişim imkânlarına sahip olmalarının sağlanması şiddetle önerilir. Böylece yasal güçlendirme yoluyla, göçmenler haklarını savunabilir ve gerektiğinde adalete kavuşabilirler.

Göçmenlere eğitim, iş ve sosyal hizmetlerle ilgili erişim için gerekli olan dil yeterliliğinin sağlanması göçmenlerin daha fazla katkı sağlayabilecekleri işler bulmalarına, yerel ekonominin gelişmesine ve göçmenlerin daha fazla aidiyet ve kendi kendine yeterlilik duygusu kazanmasına olanak tanıyacaktır.

Göçmenlerin akran grupları, toplum örgütleri ve dini veya kültürel kurumlar gibi sosyal destek ağlarının önemi, uyumlu göç için esastır. Toplumsal ilişkiler duygusal destek, pratik yardım ve sosyal entegrasyon için fırsatlar sunuyor.

Göçmenlik statüsüne bakılmaksızın tüm göçmenlerin yüksek kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini sağlayın. Eğitim, göçmenlerin yeni beceriler ve sosyal hareketlilik olanakları kazanmalarını sağlarken, sağlık hizmetleri de fiziksel ve duygusal sağlıklarını iyileştirir.

Göçmenler, yeni toplumlarına entegre olabilmek ve uzun süreli bir gelecek kurabilmek için istikrarlı bir barınma ve gelire sahip olmaları gereken güvenli ve uygun fiyatlı evler bulmalı ve geçim kaynağı beklentileri oluşturmalıdır.

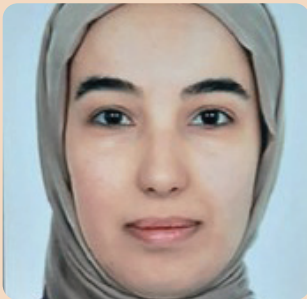
Göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında bağlar oluşturmak karşılıklı anlayış, empati ve sosyal bütünlüğü teşvik edecektir. Bu nedenle, göçmenler ve ev sahibi toplum arasındaki ilişkilerin, toplumsal katılım faaliyetleri, kültürel değişim programları ve gönüllü fırsatlar düzenlenerek kolaylaştırılması önerilmektedir. Dayanıklılığı teşvik etmek ve yeni çevreye etkili bir şekilde uyum sağlamayı kolaylaştırmak için ruh sağlığı hizmetlerinin sağlanmasına öncelik verilmesi kritik önem taşımaktadır.

Göç meselesine psikososyal bir bakış açısı, göçmenlerin deneyimlerini anlamada iç psikolojik süreçleri ve dış sosyal çevreyi dikkate almanın önemini ortaya koyuyor. Bireysel ve sistemik faktörleri ele alan bütüncül bir destek yaklaşımına duyulan ihtiyacın altını çizer.

Kaynakça

- Meladze, E. (2022). Migration and globalization in the context of a new world. *Journal in Humanities*, 11(2). <https://doi.org/10.31578/hum.v11i2.502>
- Tonkuş, M., & Kalın, Z. (2022). Migration, how does it affect mental health? *Hakkari Review*, 6(1), 1-13. <https://doi.org/10.31457/hr.1073528>.
- Valtolina, G., & Barachetti, P. (2020). Religious belonging and (forced) migration: A study on migrant coptic minors in Italy. Laura Zanfrini (Ed.) *Migrants and Religion: Paths, Issues, and Lenses* içinde. https://doi.org/10.1163/9789004429604_021.
- Boland, C. (2020). Hybrid identity and practices to negotiate belonging: Madrid's Muslim youth of migrant origin. *Comparative Migration Studies*, 8, 26. <https://doi.org/10.1186/s40878-020-00185-2>.
- Kóczán, Z., Peri, G., Pinat, M., & Rozhkov, D. (2021). The impact of international migration on inclusive growth: A review. *IMF Working Papers*. <https://doi.org/10.5089/9781513571966.001>
- Kononov, L., & Ledeneva, V. (2021). Adaptation and integration of international migrants: Theoretical and methodological problems. *World Economy and International Relations*, 65, 103-112. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2021-65-4-103-112>

Göçmen Bavulundaki Mutfaklar: Sosyolojik Perspektiften Göç ve Yemek İlişkisi

Zeynep Yılmaz Hava

Doktora Sonrası Araştırmacı, Özyeğin
Üniversitesi

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg139>

“İstanbul’a göç ettikten sonra aynı yemekleri yiyoruz, günlük hayatımda da pek bir şey değişmedi, ailemle birlikteyim ama yine de aynı tadı alamıyorum çünkü evden uzaktayız.” Bu cümleler, Suriye’deki savaştan kaçarak 2019 yılında Şam’dan İstanbul’a göç eden Ahmet’e ait. Fatih’te ikamet eden Ahmet, Suriye usulü döner satan bir restoranda şube müdürü olarak çalışıyor. Konuştuğu dil, dinlediği müzik, çalıştığı iş, içinde bulunduğu sosyal çevre, yediği yemekler neredeyse Suriye’deki ile tamamen aynı, fakat aldığı tat aynı değil. Peki, neden? Göçmenler yemekle nasıl bir bağ kuruyor ve göç sürecinin bu bağlarda nasıl bir dönüştürücü etkisi var? Burada başlangıç noktası olarak yemek ve tat arasındaki ayrıma bakabiliriz. Bu ayrımda yemeğin kültürel anlamda kazandığı sembolik ve simgesel değerler, tat duygusunu salt biyolojik veya fizyolojik bir eylem olmaktan çıkarır. Özetle, aynı yemekten aynı tadı alamıyor oluşun sadece yüzeysel veya çevresel etmenlerle açıklanamayacak sosyolojik ve kültürel bir karşılığı vardır. Göç süreciyle birlikte değişen sosyokültürel ortam içerisinde bu sosyolojik tat olgusunda da birtakım dönüşümler meydana gelir. Bu dönüşümler, yalnızca göç eden değil göç alan toplumları da derinden etkiler.

Yemek Ortak Kimlik İnşa Eder mi?

Göç ve yemek arasındaki ilişkiye sosyolojik bir perspektiften bakıldığında öncelikli olarak yemekle aidiyet ve kimlik arasındaki güçlü bağlantı dikkat çeker. Tıpkı dil, müzik, giyim-kuşam, mimari, dinî ritüeller gibi unsurlarda gördüğümüz gibi, kültürel ve toplumsal bir simge olarak yemek ve mutfak pratikleri, göçmen kimliklerinin inşasında ve aidiyet bağında kurucu etkiye sahiptir (Haviland, 1999, s. 42-53). Bir mekâna veya gruba ait olma duygusunun derinden sarsıldığı göç sonrası süreçte yemekle kurulan bağ, çoğunlukla bir direniş mekanizması gibi işler. Türkiye’deki gerek uluslararası alandaki farklı göçmen toplulukları incelediğimizde göçmenlerin tekil ulusal ve kültürel kimliklerden ziyade daha çoğul ve karma kimliklerle kültürler inşa ettiğini gözlemleriz. Göç sonrasında diaspora toplumları da çoğu zaman kendi içlerindeki etnik, dinî, bireysel farklılıkları göz ardı ederek ortak yeme-içme kültürleri üzerine yeni bağdaştırıcı bir ortak kimlik inşa etme yoluna gidiyor (Gasparetti, 2012). Yeni aidiyet pratiklerinin örüldüğü bu inşa sürecinde bilhassa geleneksel değer atfedilen yemekler, temel birleştirici unsur olarak işlev görür.

“

Göç sonrasında diaspora toplulukları da çoğu zaman kendi içlerindeki etnik, dinî, bireysel farklılıkları göz ardı ederek ortak yeme-içme kültürleri üzerine yeni bağdaştırıcı bir ortak kimlik inşa etme yoluna gidiyor.

”

Burada aslında yemeklerin kendisinden ziyade o yemeklerin tüketiliyor olmasının ve ortak tüketim şekillerinin bir kimlik sembolüne dönüştüğünü söylemek daha doğru olur. Çünkü memlekete özgü bir yemeği tüketen kişilerin bir arada veya aynı sofrada

olması, göçmenler arasında bir grup aidiyeti ve kültürel sembollere dayalı bir kimlik bilinci oluşmasına sebep olur (Agutter & Ankeny, 2017). Bu süreçte uluslararası göçmenler için bir direnç noktası olan “köken kültüre başvurmak, yeteneklerin ve deneyimlerin zarar gördüğü durumlarda insanlara özsaygılarının devamı için yardımcı” olmaktadır (Castles & Miller, 2008, s. 53). Diğer bir deyişle, yeme-içme pratikleri, göçmenlerin veya mültecilerin göç sonrası sarsılan ruhsal-bilişsel bütünlüğünü ve kaybolma tehlikesi yaşayan değerlerini yeniden inşa etme veya onarma vesilesine dönüşür. Ayrıca mutfak kültürü, göçmenlerde aidiyet ve kimlik odaklı pek çok çalışmada sıklıkla atıfta bulunulan arada kalmışlık duygusuyla mücadele etmenin ve kültürel devamlılığı sağlamanın da önemli araçlarından biridir.

Yemeğin Politikası

Bu anlamda göç, yemek, kimlik ilişkisi kaçınılmaz bir şekilde politik bir karakter de taşır (Fırat, 2024). Özellikle ulus-kültür ideolojileri ve milliyetçi söylemlerin etkin olduğu bağlamlarda göçmen yemeklerine atfedilen siyasî ve ideolojik anlamlar üzerinden pek çok çatışma alanı doğar. Sözelimi, Avrupa’daki Türk kökenli göçmenlere yönelik aşırı milliyetçi veya İslam karşıtı söylemlerde kebab ve döner gibi göçmen Türk-Müslüman kültürüyle özdeşleşen yemeklerin siyasî propaganda unsuru olarak kullanımına bakabiliriz. Örneğin, 2019’da Yeni Zelanda’nın Christchurch kentindeki cami saldırılarını gerçekleştiren eylemci,

“

Türkiye’de ise Suriyeli mültecilerle özdeşleştirilen falafel bir “mülteci fast-food” temsili olarak Türkiye’de, özellikle İstanbul’da, Suriye kültürünü ve millî kimliği temsil rolünü üstlenmiş görünmektedir.

”

Neonazi ideolojileri benimseyen manifesto yayınına ek olarak, Bosna Savaşı’nda Sırp etnik milliyetçiliğinin sembolü haline gelen “Remove Kebab” şarkısını marş olarak kullanmıştır (Akova & Kantar, 2020). Sadece Türklere değil, Afrika’dan veya Asya’dan Avrupa ya da ABD’ye gelen göçmen gruplara karşı da göç kültürlerine özgü unsurlar, özellikle yiyecekler, (örneğin kuskus) sembolleştirilerek çoğu zaman ırkçı, göçmen karşıtı protestolarda kullanılır. Bu ve benzeri örneklerdeki ayrımcı söylem ve politikaların hem devlet-yönetim düzeyinde hem de toplumsal düzeyde çeşitli yansımalarına pek çok örnekte rastlayabiliriz (Tuchler, 2015; Uzunçayır, 2014). Türkiye’de ise Suriyeli mültecilerle özdeşleştirilen falafel bir “mülteci fast-food” temsili olarak Türkiye’de, özellikle İstanbul’da, Suriye kültürünü ve milli kimliği temsil rolünü üstlenmiş görünmektedir (Beylunioğlu, 2023; Alpaslan, 2017).

Kültürlerarası Mutfak Etkileşimi

Göç ve yemek ilişkisinde öne çıkan bir diğer önemli husus, yemeğin karşılıklı kültürel etkileşim ve toplumsal bütünleşme açısından taşıdığı işlevleri ilgilendirir. Bu alanda en sık gündeme gelen soru, yemeğin kültürlerarası iletişimde yakınlaştırıcı mı uzaklaştırıcı mı olduğunu irdeleyebiliriz. Mutfak kültürleri, farklı kişi veya toplumlar için ne zaman birleştirici ne zaman ayrıştırıcı olmaktadır? Burada çoğunlukla esas belirleyici, gündelik hayat pratikleriyle her an yeniden üretilen kültür ve kimlik performanslarıdır (Goffman, 2018). Örneğin evde hangi yemeklerin pişirildiği,

dışarda yemek yerken seçilen restoranlar, yakın kültüre mensup göçmenlerle birlikte sofralar kurmak, komşularla yemek alışverişi, yabancılarla aynı sofraya otur(ma)mak gibi birtakım mutfak pratikleri, yeni göç kültüründe yemek-aidiyet-entegrasyon alanlarında belirli sınırlara işaret eder.

Mutfak kültürünün muhafazası, aynı anda parçası olunan cemaatin ve kültürün de muhafazası anlamına gelir. Zira modern çağda kültür, toplumlar için “kuşatma altında olan bir kale” gibi benimsenir ve özellikle mülteciler (yabancılar) bu kaleye asla tamamen dahil edilmemesi gereken grupların başında yer alır (Bauman, 2011, s. 67-68). Dolayısıyla yeme-içme pratiklerindeki dönüşüm veya mutfak kültüründe yaşanacak herhangi bir kayıp kültürel aidiyet unsurlarından bir parçanın da kaybı demektir aslında. Bu sebeple kültürel değerler muhafaza edilirken bir yandan da yeni kültürel değerlere/pratiklere karşı bilinçli veya bilinçsizce bir duvar örülür. Göçmen ve alıcı toplumların mutfaklar ve kültürler arası etkileşimde birbirine yönelik tepkileri de yine bu bağlamda düşünebilir.

Sözgelimi, Türkiye’nin en büyük göçmen nüfusu olan Suriyeli sığınmacılar örneğine baktığımızda aslında

ortak tarihî geçmiş ve coğrafi yakınlık gibi etmenler gereği kültürel benzerliği yüksek olan Türklerin ve Suriyelilerin birbirlerinin mutfak kültürlerine genel olarak önyargıyla yaklaştığını ve farklı lezzetleri denemeye yönelik karşılıklı bir “damak muhafazakârlığı” (Onaran, 2015) geliştirdiklerini görüyoruz (Demirel, 2019; Gürhan, 2018). Ancak kafe-restoranlarda, komşu ortamlarında veya farklı

Mutfak kültürünün muhafazası, aynı anda parçası olunan cemaatin ve kültürün de muhafazası anlamına gelir.

sosyal çevrelerde aynı sofraya etrafında bir araya gelen grupları incelediğimizde zaman içinde bu önyargıların kırıldığını ve yemek paylaşımının burada olumlu bir yakınlaştırıcı etkisi olduğunu gözlemliyoruz. Bununla birlikte iki kültür arasındaki dil bariyeri, gastronomik üstünlük iddiası ve özellikle alıcı toplumda yükselerek kimi zaman gastronomik ırkçılık seviyesine ulaşan nefret söylemi gibi faktörlerin etkisi neticesinde yemek, iki toplumu uzaklaştırıcı işlevler de üstlenebilmektedir.

Sonuç itibarıyla ister zorunlu ister gönüllü bir biçimde anavatanından ayrılarak başka yere göç eden kişiler, beraberinde yalnızca eşya değil anılarını ve kültürlerini de taşır. O yüzden bazen bir hikâye, bir müzik veya kimi zaman bir yemek tarifi göçmen bavalıdaki en kıymetli mülktür aslında. Belirli yemeklerin koku, lezzet gibi farklı duyular ve anılar ile bellekte tuttuğu yer, göç sonrası yeni hayatta bireysel ve toplumsal hafızanın sürekliliğini sağlar. Buna ek olarak, mutfak alanındaki karşılıklı kültürel etkileşimler neticesinde yalnızca göçmenler değil alıcı toplumlar da bir sosyo-kültürel değişimin öznesi olur. Kimi zaman ayrıştırıcı işlevler üstlenmekle birlikte, yeme-içme pratikleri toplumlar arası kültürel mesafenin azalması ve önyargıların kırılması açısından olumlu bir başlangıç noktası olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça

Agutter, K., & Ankeny, R. A. (2017). Food and the challenge to identity for post-war refugee women in Australia. *The History of the Family*, 22(4), 531-553.

Akova, S., & Kantar, G. (2020). Kültürlerarası iletişim bağlamında nefret söylemi ve Christchurch kenti cami saldırıları örneklemini üzerinden bir söylem analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 45-260.

Alpaslan, K. (2017). İstanbul mutfağında yeni moda: Mülteci fast food! www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2017/01/31/istanbul-mutfaginda-yeni-moda-multeci-fast-food/ adresinden erişilmiştir.

Bauman, Z., & Bauman, L. (2011). *Culture in a liquid modern world*. Polity Press.

Beylunoğlu, A. (2023). Politik bir aktör olarak: Falafel. *Aposto*. <https://aposto.com/s/politik-bir-aktor-olarak-falafel> adresinden erişilmiştir

Castles S., Miller M. J., Bal B. U. & Akbulut I. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Demirel, Ş. R. (2019). *Göç mutfağı: Konya'daki Suriyeli göçmenlerin mutfak kültürü* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.

Gürhan, N. (2018). Migratory kitchen: The example of Syrians in Mardin. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 86-113.

Fırat, M. (2014). Yemeğin ideolojisi ya da ideolojinin yemeği: Kimlik bağlamında yemek kültürü. *Folklor/Edebiyat*, 20(80).

Gasparetti, F. (2012). Eating tie bou jenn in Turin: Negotiating differences and building community among Senegalese migrants in Italy. *Food and Foodways*, 20(3-4), 257-278.

Goffman, E. (2018). *Günlük yaşamda benliğin sunumu* (Çev. Barış Cezar). İstanbul: Metis Yayınları.

Haviland, W. A. (1999). *Cultural anthropology*. New York: Harcourt Brace College.

Kuzmany, S. (2011). *Almanya ve döner*. Bianet Bağımsız İletişim Ağı. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/bianet/dunya/134161-almanya-ve-doner>.

Onaran, B. (2015). *Mutfaktarih: Yemeğin politik serüvenleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tuchler, M. (2015). "Si alla polenta, no al cous cous": Food, nationalism, and xenophobia in contemporary Italy (Bitirme tezi). Duke University, Durham.

Uzunçayır, C. (2014). Göçmen karşıtlığından İslamofobiye Avrupa aşırı sağ. *Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(3), 135-152.

Weber, G. A. (2012). *Almanya "döner cinayetleri"ni sevmedi*. Bianet Bağımsız İletişim Ağı. <https://m.bianet.org/bianet/dunya/135552-almanya-doner-cinayetleri-ni-sevmedi> adresinden erişilmiştir.

Göçmen Siyasetçilerin Göçmen Karşıtı Politikaları: İngiltere Örneği

Yunus Yeşil

Sosyoloji & Psikoloji Lisans Öğrencisi,
İbn Haldun Üniversitesi

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg140>

Artan göç hareketleri, Avrupa'da aşırı sağın ve göçmen karşıtı hareketlerin yükselişini de beraberinde getiriyor. Fransa'da Le Pen, İtalya'da Meloni ve Hollanda'da Wilders gibi milliyetçi isimlerin seçimlerde aldıkları başarılar Avrupa'da göçmenlerin geleceğine dair pek parlak bir harita çizmiyor. Toplum içinde artan nefret ve yabancı düşmanlığı, bölgedeki şiddet ve ötekileştirme sarmalını da derinden etkiliyor. Her ne kadar Avrupa'da göçmen karşıtlığı, aşırı sağ hareketler bağlamında ele alınsa da son dönemde dikkat çeken başka bir husus söz konusu: Göçmen ailelerden gelen Avrupalı siyasetçilerin göçmen karşıtı politikaları desteklemesi ve bizatihi uygulaması. Bu durum kendi içinde bir dikotomi içeriyor gibi gözükse de aslında arka planda sosyolojik ve siyasi açıdan birçok karmaşık ilişkiyi de beraberinde getiriyor. Bu durum özellikle etnik çeşitliliğin yüksek olduğu İngiltere gibi ülkelerde karşımıza çıkarak alışlagelmiş kalıpların yıkıldığı neo-liberal bir dönemde ırksal önyargının ve ayrımcılığın mevcut olmadığı bir dönemi işaret eden ırk-sonrası (post-racial) kavramını da gündemimize dahil ediyor.

Bilindiği gibi İngiltere dünyanın farklı yerlerinden büyük oranda göç alan bir ülke konumunda. Ekonomik ve sosyal refahın görece birçok ülkeden yüksek olması göçmenler nezdinde de İngiltere'nin bir çekim merkezi haline gelmesine imkân sağlıyor. İngiltere'nin sömürge ve imparatorluk mirası olarak kozmopolit bir toplum anlayışına eğilimli olması, gelen göçmenlerin de halihazırda var olan çok kültürlü ve etnikli ortama adaptasyonunu kolaylaştırıyor. Her ne kadar bu süreç teorik anlamda işliyor gözükse de diğer birçok Batı devletinde olduğu gibi göçmenlere yönelik karşıt ve katı reaksiyonların da olduğunu görüyoruz. Örneğin, Hint asıllı Başbakan Rishi Sunak, ülkenin yasa dışı yollarla gelen göçmenleri artık kabul etmeyeceğinin altını kalın harflerle çizirken, Manş Denizi üzerinden gelen kayıt dışı göçmenlerin Ruanda ile yapılması planlanan antlaşmaya göre Ruanda'ya gönderilmesi de söz konusu ("PM Sunak defends plan to send asylum seekers", 2023).

Rishi Sunak'ın politikalarını, daha sonra görevden alınan bir diğer Hint asıllı İçişleri Bakanı Suella Braverman'nın da şiddetli bir biçimde desteklediğine şahit olmaktayız. Braverman, Birleşik Krallık'ta bir hayat kurmanın yolunun güvenli ve yasal yollarla yapılan göç ve ilticalar vasıtasıyla olması gerektiğini vurgularken öte yandan İngiltere'ye yasadışı ve

kayıtsız olarak göçmenlerin gelmesini adaletsizlik olarak tanımlaması etnik azınlıkta olan politikacıların yürüttüğü göç politikalarının katılığı ve tezatlığı gözler önüne seriyor.

Bu bağlamda, İngiltere’de sert göçmen karşıtı politikaların yine göçmen ailelerden gelen siyasetçiler tarafından uygulanması, aşırı sağ milliyetçi hareketlerden öte farklı bir tartışmayı ortaya koyuyor. Bu tartışma, göç karşıtı politikaların “beyaz-üstünlükçü” sağ anlayıştan ziyade etnik azınlıkların temsil ettiği sağ-muhafazakâr kanat eliyle gerçekleşmesi etrafında şekilleniyor.

İngiltere bağlamında sadece Rishi Sunak ve Suella Braverman gibi siyasetçiler değil Nadhim Zahawi, Sajid Javid ve Kemi Badenoch gibi isimlerde dönüşen sağ-muhafazakâr siyasetin en gözde isimleri arasında yer alıyor. Örneğin, ticaretten sorumlu Bakan Kemi Badenoch artan göç hareketlerine yönelik Rishi Sunak’ın kararlılıkla beyan ettiği göç karşıtı tutumu destekleyerek “çok çok daha sert” önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır (“Kemi Badenoch pushes Sunak for ‘much, much tougher’ immigration measures”, 2023).

Ortak Miras ve İngilizlik

Yukarıda bahsedilen durumu daha detaylandırmak gerekirse, İngiliz Muhafazakâr Partisinde artan etnik çeşitlilik partiye liberal ve çoğulcu bir perspektif kazandırmaktan ziyade halihazırda partinin kodlarında

bulunan sağ kanat ağırlıklı, geleneksel ve İngilizlik (Britishness) politikasını destekleyen bir durumu ortaya çıkarıyor. Bu durum, ırk-sonrası bir dönemde Muhafazakâr Parti’nin ajandasında yer edinen ırksal statükonun yeniden üretilmesi ve üretilen bu statükonun etnik azınlıklar eliyle meşrulaştırılmasını hedefliyor. Her ne kadar teorik olarak, azınlık siyasetçilerinin göçmen karşıtı olmayan liberal politikaları desteklemesi gerektiği fikri ağır bassada asıl mesele, Muhafazakâr Parti gibi etnik çeşitliliğin ve çok-kültürlülüğün eleştirildiği, göçmen karşıtı ve en temelde

“Bu bağlamda, İngiltere’de sert göçmen karşıtı politikaların yine göçmen ailelerden gelen siyasetçiler tarafından uygulanması, aşırı sağ milliyetçi hareketlerden öte farklı bir tartışmayı ortaya koyuyor.”

ırkçı eğilimleri olan bir partinin bu yolla bir meşrutiyet çabasına girmiş olmasıdır (Begum vd., 2023).

Bu noktada etnik azınlık siyasetçilerin Marx’ın ortaya koymuş olduğu “yanlış bilinç” (Eyerman, 1981) kavramından hareketle göç politikalarına Beyaz İngiliz perspektifinden baktığını iddia etmek bu meselenin arka planında yer alan karmaşık ilişkiyi görmezden

gelmemize sebebiyet verebilir. Bu karmaşık ilişki İngiliz kolonyalizminin, kolonyal dönem ve sonrasında sürdürdüğü “Commonwealth” (İngiliz Milletler Topluluğu) ve “İngilizlik” (Britishness) anlayışı bağlamında değerlendirilebilir. Commonwealth, İngiltere’nin post-kolonyal dönemde önceden kendi sömürgesi altında bulunan ülkeler ile kurduğu dostluk bağı ve iş birliğini ifade eder (“Commonwealth”, 2024). Aynı zamanda bu kavram, bugün İngiltere’nin sömürge mirası olarak kendi içinde barındırdığı kozmopolit yapısına da işaret ederek ortak bir kimliğin varlığını da niteler. Bu kimlik, özellikle ırk-sonrası dönemin bir temsilini sunan ve temel anlamda ırka dayanmayan ortak bir İngilizlik kimliğidir.

Görünmez Kolonyalizm

Commonwealth ve İngilizlik idealleriyle her ne kadar İngiltere toplumunun ortak bir paydada buluşturulup çoğulcu yapısına dikkat çekilse de bu durum İngiliz siyasetinde kolonyal dönemin izlerini taşıyan temel kodların farklı bir şekilde sunumunu ortaya koyuyor. Yukarıda da bahsedildiği gibi İngiliz Muhafazakâr Partisindeki göçmen ailelerden gelen siyasetçilerin de idealize ettikleri politikalarla

etnik çeşitliliğin aslında ırksal adalet için bir garanti olmadığı görülmektedir. Bu durum, İngiliz siyasetine derinden gömülü olan ırkçılık, yabancı düşmanlığı gibi temel kodların neo-liberal dönemde etnik azınlıklar vasıtasıyla yürütüldüğü şekilde kendini göstererek bir ikilemi de beraberinde getirmektedir. Bu ikilem, etnik azınlıklardan gelen siyasetçilerin Birleşik Krallık’ta önemli pozisyonlar elde ederek çeşitlilik ve sosyal ilerlemenin birer temsilini sunarken öte yandan göçmen karşıtı ve etnik azınlıkların haklarını görmezden gelme politikalarla karşımıza çıkmaktadır (Begum vd., 2023). Bir başka deyişle İngiliz siyasetinin temelinde yer edinen azınlık ve göçmen karşıtı politikaların yine azınlıklar tarafından uygulanması beyaz İngiliz zihniyetini arka planda tutarak post-kolonyal dönemde devam eden görünmez bir kolonyalizme işaret etmektedir (Walsh ve Ferazzoli, 2023)

“İngiliz siyasetinin temelinde yer edinen azınlık ve göçmen karşıtı politikaların yine azınlıklar tarafından uygulanması beyaz İngiliz zihniyetini arka planda tutarak post-kolonyal dönemde devam eden görünmez bir kolonyalizme işaret etmektedir.”

Örnek Azınlık Olmak

İngiltere başta olmak üzere Batı devletlerinde süregelen bu anlayışın temelinde ırk ve sınıf tartışmalarının yattığı şüphesiz bir gerçektir. Bu bağlamda, “örnek göçmenlik/azınlık” (model minority) anlayışı toplumsal ve politik anlamda da yer edindiği görülmektedir.

“

İngiliz toplumu karakter olarak Beyaz üstünlükçü tavrını korurken, commonwealth ile etnik azınlıkların da katkılarını dahil ederek onları toplumun merkezine yerleştiriyor gibi görünmektedir.

”

Ülkeye gelen göçmenlerin, becerilerine/başarılarına dayanan hiyerarşik bir sisteme tabi olmaları ve elbette beyaz, üniversite eğitimi görmüş ve bir İngiliz kadar iyi İngilizce konuşabilmeleri örnek azınlık/göçmenlik algısına onları daha çok yakınlaştırmaktadır. Bu noktada örnek olarak, Ukraynalı göçmenlerin İngiltere toplumuna dahil edilme süreci savaştan kaçmış Afganistanlı, Suriyeli veyahut Somalili diğer göçmenlerden daha kolay gerçekleştiği verilebilir (Kirk, 2022). Ek olarak, hegemonik beyazlık bağlamında kurulan bu hiyerarşide sosyal muhafazakarlığa ve beyaz Protestan çalışma ahlakına bağlılık da örnek azınlık için önemli bir kriterdir. Rishi Sunak ve Braverman gibi siyasetçiler bu kritere uyararak bir nevi ödüllendirilmişlerdir (Begum vd., 2023).

Hint kökenli eski İçişleri Bakanı Braverman iktidardaki Muhafazakâr Partinin yürüttüğü göç karşıtı politikaların ırkçılıkla alakalı olmadığını, aksine bunun İngiliz “ulusal” karakterini tehdit eden göçmen “istilasına” karşı sınırları korumaya yönelik olduğunu vurgulasa da yapılan çalışmalar bunun tam tersini göstermektedir (“Suella Braverman’s most controversial quotes”, 2023). İngiltere toplumunda göçün hâlâ ırk ve ırkçılıkla alakalı olduğu ve günümüzde dahi Birleşik Krallık’ta doğan ve vatandaş olan etnik azınlık mensuplarının bile göç tartışmalarının odağından kurtulamadığı bilinmektedir. Katı göç politikaları, azınlıklara yönelik sürdürülen görünür-görünmez günlük yaşam pratikleri ve göçmen karşıtı dilin kullanılması başta kayıt dışı göçmenler olmak üzere tüm etnik azınlıklara içine alan bir süreci kapsamaktadır (Khan ve Weekes-Bernard, 2015). Bu durum çeşitliliğin ve farklılığın oldukça fazla olduğu İngiliz toplumunda görülmesi, var olan tartışmaların canlılığını da korumaktadır.

Bu yolla, etnik azınlıkların İngiltere’nin göçmen karşıtı ve ırk-sonrası söylem ve aksiyonlarını destekleyerek, Beyaz Muhafazakâr elit tabakayla bütünleşmesi ve siyasi olarak önemli pozisyonlar elde etmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum bir yandan göçmenliğin İngiliz toplumunda meydana getirdiği olumsuz çağrışımları egale edip etnik azınlık siyasetçilerin

dışlanmasını ve ötekileştirmesini önlerken öte yandan Britanya ulus anlayışının yeniden yapılandırılması ve commonwealth kavramını daha da önemli hale getirmektedir. Böylelikle, İngiliz toplumu karakter olarak Beyaz üstünlükçü tavrını korurken, commonwealth ile etnik azınlıkların da katkılarını dahil ederek onları toplumun merkezine yerleştiriyor gibi görünmektedir. Sonuç olarak, İngiliz siyasetinin bu karmaşık yapısını değerlendirdiğimizde göçmen ailelerden gelen siyasetçilerin neden göç karşıtı politikaların ateşli birer temsilcileri olduğunu görebilmekteyiz.

Kaynakça

- Commonwealth. (2024, Mart). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-association-of-states> adresinden erişilmiştir.
- British PM Sunak defends plan to send asylum seekers to Rwanda. (Aralık, 2023). Aljazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/7/british-pm-sunak-defends-plan-to-send-asylum-seekers-to-rwanda> adresinden erişilmiştir.
- Eyerman, R. (1981). False consciousness and ideology in Marxist theory. *Acta Sociologica*, 24(1/2), 43-56.
- Khan, O. & Weekes-Bernard, D. (2015). This is still about us: Why ethnic minorities see immigration differently. *The Runnymede Report on Race and Immigration*, 41.
- Kirk, I. (2022, Temmuz). Are attitudes to Ukrainian refugees unique? YouGov UK. <https://yougov.co.uk/politics/articles/43122-are-attitudes-ukrainian-refugees-unique> adresinden erişilmiştir.
- Saini, R., Bankole, M. & Begum, N. (2023). The 2022 conservative leadership campaign and post-racial gatekeeping. *Race & Class*, 65(2), 55-74.
- Suella Braverman’s most controversial quotes - from immigrant ‘invasions’ to the ‘wokerati’. (Mayıs, 2023). Independent. <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/suella-braverman-controversial-quotes-migrants-woke-b2339097.html> adresinden erişilmiştir.
- Tory minister Kemi Badenoch pushes Sunak for ‘much, much tougher’ immigration measures. (Kasım, 2023). Independent. <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/rishi-sunak-immigration-kemi-badenoch-b2454083.html> adresinden erişilmiştir.
- Walsh, J. & Ferazzoli, M.T. (2023). The colonised self: The politics of UK asylum practices, and the embodiment of colonial power in lived experience. *Soc. Sci.* 12(7), 382.

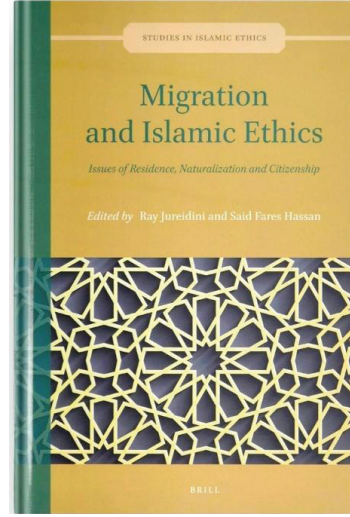
Kitap Değerlendirmesi: Göç ve İslam Etiği: Yerleşim, Vatandaşlığa Kabul ve Vatandaşlık Meseleleri

Farida Elsaedy

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı

<http://dx.doi.org/10.26414/pmdg141>

Migration and Islamic Ethics: Issues of Residence, Naturalization and Citizenship

Ray Jureidini & Said Fares Hassan (Ed.), 2019

İnsan göçünün tarihsel anlatısı, medeniyetler boyunca değişmeyen bir olgu olmuştur. Bu olgu, Hicri takvimin başlangıcına işaret eden önemli bir olayı; Hz. Muhammed'in (sav) Mekke'den Medine'ye göçüyle somutlaşan İslam'ın başlangıcını önemli ölçüde etkilemiştir. Peygamberin yolculuğunu taklit eden İslam dini mensupları, daha iyi yaşam ve ilahi rehberlik arayışıyla tarih boyunca uzak diyarlarda yeni yurtlar aramışlardır. Şahsen iki kez göç deneyimi yaşamış biri olarak, bu konuyu araştırmak sadece aydınlatıcı olmakla kalmadı, aynı zamanda varoluşumuzun temelini oluşturan tarihi, bilimsel ve dinî yönler hakkında derin bir anlayış sağladı. Sömürgeciliğin gölgesinin azaldığı günümüzde, Müslümanlar küresel göçmen ve mülteci nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Göç ve İslam Ahlakı adlı esere katkıda bulunan on bir yazar, muâhat (kardeşlik), ziyafet (misafirperverlik), icâre (koruma ve destek sağlama), emân (güvenlik sağlama), civar (komşuluk), sutra (koruma, özellikle evlilik durumunda) ve kafala (birbirini garanti altına alma) (Jureidini ve Hassan, 2020, s. 1) ahlakını genel hatlarıyla ve sosyolojik vaka çalışmalarıyla genişletmektedir.

Kitabın editörleri Ray Jureidini ve Said Fares Hassan, giriş bölümünde kitabın amacının belirli bir grubu esas almadan göçle ilgili İslam ahlakının bir analizini

sunmak olduğunu belirtiyor. İslam etiğinin ilke ve öğretilerini keşfederek, göçü konu alan meselelere ilişkin daha derin bir anlayış kazanılabileceğini savunuyorlar. Kitap kültürel, siyasi ve coğrafi sınırları aşan kapsamlı bir bakış açısı sunmayı ve daha iyi bir yaşam arayışıyla hareket halinde olan bütün bireyler için empati ve şefkati teşvik etmeyi amaçlıyor. Bu kapsayıcı yaklaşımla farklı topluluklar arasında birlik, anlayış ve saygıyı teşvik edecek şekilde göç ve etik konularında süregelen diyaloga katkıda bulunmayı umuyorlar.

Los Angeles Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tanınmış bir hukuk profesörü olan Khaled Abou El Fadl, “İslam Ahlakı, İnsan Hakları ve Göç” başlıklı ilgi çekici bir açılış bölümle okuyucuların karşısına çıkıyor. Fadl, son derece titiz bir şekilde kaleme aldığı analizinde, günümüz Müslüman dünyasını ayrıntılı bir şekilde tasvir ederek, dünya genelinde Müslümanların yaygın bir şekilde yerlerinden edilmesine neden olan siyasi ve çevresel faktörlere ışık tutuyor. Fadl, Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerdeki yerinden edilmelerinin sorumluluğunu sadece Batı’ya yüklemekle kalmıyor, aynı zamanda mültecilere yönelik müdahale ve misafirperverlik eksikliğinden dolayı Arap dünyasının hesap verme sorumluluğunun da altını çiziyor. Milliyetçilik, etnomerkezcilik ve ırkçılığın potansiyel tuzaklarına karşı uyarıda bulunarak “darü’l-İslam” kavramına sıkı sıkıya bağlı kalma fikrini eleştiriyor. Yazarın amacı bu kavramın içeriğini boşaltmak değil, Müslümanlar olarak kardeşlik ve komşuluk değerlerini benimsemenin, sınırları belirleme ihtiyacının ötesine geçebileceğini vurgulamaktır. Hatta “...sosyo-tarihsel gerçekleri görmezden gelmeye devam etmek ve Müslümanların aslında farklı bir zaman ve mekân için yazılmış orta çağ metinlerinde bulunan kavramsal kategorilere bağlı kaldıklarında ısrar etmek için bir miktar kuşkucu mitolojik düşünmek gerekir” (s. 23) diyor.

Fadl’in etkili giriş bölümünü Abbas Barzegar’ın Müslüman insancılığının özünü ele aldığı bölüm takip ediyor. “Müslüman İnsancılığının Yaşayan Fikhi veya Pratik Teolojisi” olarak adlandırılan bu bölüm, Müslümanlara fedakâr çabalarında rehberlik eden İslami ilkelere odaklanıyor. Barzegar’ın derinlikli analizi, İslami değerlerle insani çabalar arasındaki içsel bağlantıya ışık tutarak, iyilik ve merhamet eylemlerinin inancın öğretilerinde nasıl derin köklere sahip olduğunu gösteriyor. Barzegar, insan onurunu korumanın aklı,

yaşamı, inancı, zenginliği ve gelecek nesilleri nasıl etkilediğini vurgulayarak insancılığa pragmatik bir bakış açısıyla yaklaşıyor. Bu temel unsurlar toplu olarak insani gelişime katkıda bulunur ve bu da insan davranışlarının çoğunu desteklemesi gereken etik bir standart oluşturuyor. Barzegar, örfün ya da geleneksel uygulamaların, Müslümanların insani değerlerini günlük hayata katmaları ve bunları çağdaş kültürel ve toplumsal bağlamlara uyarlamaları için bir çerçeve olarak kullanılmasını savunuyor.

Dördüncü bölümde Tahir Zaman, komşuluk ilişkilerini çevreleyen etik hususları ve bireyleri ülkesine kabul etme usulünü inceliyor. Misafirperver bir duruş sergileyen Türkiye ile Suriye arasındaki ilişki sığınma ve barış içinde bir arada yaşama fırsatları arayan komşularına karşı etkileyici bir örnek olarak göze çarpıyor. Zaman, “Misafirperverlik ve Dışlama Arasındaki Uyumsuzluk” başlıklı alt bölümde Türk toplumunun doğasında var olan ikilemi ustaca vurguluyor ve hükümetin Suriyelilerin geri dönüşünü kolaylaştıran ancak komşuluk ruhu çerçevesinde Türk topraklarında uzun süre kalmalarını teşvik etmeyen tutumunun altını çiziyor. Zaman, “civar” (komşuluk) kavramının temelinde yatan İslami ilkeleri açıklamaya devam ederek, bunun sadece geçici barınak sağlamanın ötesine geçtiğini, bunun yerine ırksal veya dilsel önyargılardan uzak, uyumlu bir günlük birlikte yaşamı savunduğunu vurguluyor. Şam’da 2010 yılında tanıştığı Iraklı bir mülteci olan Arif’ten bahsediyor: “İslami bir anlatı mültecilerin göçlerini yeniden hayal etmelerini sağlar.” Arif bize şunu hatırlatıyor: “Tüm topraklar Allah’a aittir”, yani toprak egemenliği devlete değil Allah’a aittir. Herkesin hiçbir engelle karşılaşmadan özgürce hareket etme hakkı vardır; bu şemada sınırların yeri yoktur. İslami anlatı, yabancının “nereye giderse gitsin yaşayacak ve çalışacak bir yer bulma” hakkına sahip olmasını emreder (s. 59-60).

Dina Taha, Mısır’daki Suriyeli mülteci dul annelerin vaka çalışmasına odaklanarak Sutra evliliği hakkında çok duygusal bir bölüm yazıyor. Başlığı “Yetim Çocuklu Dul Bir Kadın Aramak: Mısır’daki Suriyeli Mülteci Kadınlar Arasında Sutra Evliliğini Anlamak” başlıklı bölüm, kadınların mülteci statülerine ilişkin bazı fetvalarda güvenliklerinin göz ardı edilmesine ve Sutra için istismara maruz kalmalarına değiniyor. Bu sosyolojik analiz, postkolonyal bir çerçevede Doğu bağlamında kültürel olarak kökleşmiş uygulamalara

ışık tutuyor. Ayrıca, bu koşullardan etkilenen tüm kadınların Sutra'yı yalnızca bir koruma biçimi olarak algılamadığını; bazılarının karşılaştıkları zorluklara rağmen bir dereceye kadar özerklik elde ettiğini de aydınlatıyor. Dina Taha'nın şaşkınlıkla, bu kadınların aşk olmadan korunma amacıyla erkeklerle evlenmeye hazır olduklarına tanık olduktan sonra çekirdek aileye ilişkin bakış açısını yeniden değerlendirirken kendini buluyor.

“Göçmen İşçilere Uygulanan İslami ‘Kafala’ Sistemi: Geleneksel Süreklilik ve Reform” başlıklı bu bölümde Ray Jureidini ve Said Fares Hassan, kafalanın nasıl sıklıkla yanlış anlaşılabilir ve yanlış uygulanan bir sistem olduğunu açıklamak için bu bölümü kaleme almışlardır. Batı sömürgeciliğiyle ilişkilendirilen yaygın yanlış anlamaların aksine, “kafala”nın özünde oturma izni vererek koruma sağlamak ve bazen de iş sağlayarak yaşam masraflarını karşılamak vardır. “Bu düzenlemenin temel işlevi, işin kendi çıkarını garanti altına almak, güvenliği sürdürmek, çalışma ortamında kaos ve gerginliği önlemektir. Bu düzenlemeler belirlendikten sonra, her iki taraf da işverenler ve çalışanlar, sözleşme koşullarına uymalı ve kendilerini bu koşullara adanmalıdır” (s. 97).

Sözleşmeye dayalı kafala ilişkisinin İslami meşruiyetten yoksun olduğunu ileri süren çok sayıda fetvaya rağmen, çoğu göçmen hâlâ bilmeden, kendi ana dillerinden ve kültürel bağlarından kopuk bir şekilde, anlamakta zorlandıkları anlaşmalara girişmektedir. Bu fetvalar öznel ve kültürel farkındalığa sahip olsa da “mekful”u (kendisine kefil olunan kişi/çalışan) “kefil”den (sponsor/işveren) koruma konusunda hâlâ bir eksiklik söz konusudur. Jureidini ve Hassan, Körfez İşbirliği Konseyi’ndeki (KİK) kafala sisteminin sistematik olarak İslami gelenekten farklı olduğu, “kafala”nın yararlı bir eylemden ziyade ticari ve sömürücü bir işlem haline geldiği sonucuna varıyor. Topraklarında emekleri için sömürülenleri korumak devletin görevi haline geliyor.

Bir sonraki bölümde, Dr. Sari Hanafi’nin “Göç Çalışmaları Etiği ve Epistemik Topluluğun Normatifliği” başlıklı makalesi, Batı’daki Müslüman diasporasını entelektüel, manevi ve siyasi merceklerden inceleyerek kapsamlı bir sosyolojik analiz sunuyor. Bu tema 8 ila 11. bölümlerde farklı bölgelerdeki farklı ırk gruplarıyla daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Örneğin Radhika Kanchana’nın “Müslüman Devletler ‘Yabancılarına’ Nasıl Davranıyor?: İslami Vatandaşlık

Uygulaması ‘Jus Sanguinis’ ile eş anlamlı mı?” başlıklı bölümü, 18 Müslüman ülkedeki vatandaşlık yasalarına ilişkin sosyolojik bir çalışma olup, İslami yönetim altında vatandaşlık edinmenin ulaşılamaz olduğu yönündeki yanlış kaniye meydan okumaktadır. Bu ülkelerin çoğunda Müslüman olmak vatandaşlık için bir ön koşul değildir. Tartışma aynı zamanda ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin vatandaşlığı aracılığıyla vatandaşlık kazanmaya ilişkin hukuki “jus sanguinis” kavramını da kapsamaktadır.

Rebecca Ruth Gould, bu bölümde Kafkasya bölgesinin tarihsel anlatısına ve on dokuzuncu yüzyıldaki göç eğilimlerine odaklanıyor. “Göç Etme Zorunluluğu ve Anlatı Dürtüsü: On Dokuzuncu Yüzyıl Kafkasya’sında Zorunlu Göçün Sovyet Anlatıları” başlıklı bölümdeki tarihsel hatırlatmalarla Çeçen kültüründeki özgürlük kavramının yanı sıra Osmanlı ve Rus imparatorluklarının şiddetli çarpışmasından kaçmak zorunda kalan Kafkasya halkı için hicretin farklı anlamlarını açıklıyor. Cihat ve sürgün aracı olarak görülen Hicret’in “paradoksal bir şekilde birleştirici bir kavram, travmayla birlikte ve travma yoluyla yaşamının bir yolu olduğunu, Çeçenler için 1944 sürgününün devam eden deneyimi de dahil olmak üzere sürgün ve yerinden edilme deneyimine anlam ve yapı kazandırdığını” savunuyor (s. 171).

Mettursun Beydulla, Çin’deki laik komünist yönetimin ardından Uygurların Türkiye ve ABD’ye kitlesel zorunlu göçünü ele alıyor. “Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri’ne Uygur Göçü Deneyimleri: Din, Hukuk, Toplum, İkamet ve Vatandaşlık Sorunları” başlıklı çalışmasında Beydulla, Müslüman ve gayrimüslim bir ülkeye göç etmek arasındaki ikilemi ve göç sürecinde farklı kültürlerle entegre olma ve farklı yasalara tabi olma, aynı anda hem asimile olma hem de yasal veya yasadışı vatandaş olma sürecini vurguluyor. Ayrıca, özellikle karmaşık bir asimilasyon deneyiminden etkilenen grubun Batı’daki diasporalarının ortasında kişisel kimliklerine sıkı sıkıya tutunmalarına da değiniyor.

On birinci ve son bölümde Abdul Jaleel P.K.M., on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda ticaret ve ekonomi yoluyla Malabar’da Hindu yönetimi altında yeni bir yuva bulan Arap göçmenlere ilişkin daha iyimser bir bakış açısıyla araştırmasını kaleme alıyor. “Malabar’da Hindu Kralların Yönetimindeki Arap Göçmenleri: İslam’da ‘Vatandaşlığa Kabul’ün Etik Çoğulculukları” başlıklı çalışma, Orta Çağ dinî ideolojilerine dayalı olarak gayrimüslim bir bölgeye yerleşmenin olumsuz

tasvirine meydan okumayı amaçlıyor. Abdul Jaleel bunun yerine, Müslümanların farklı siyasi rejimler altında Müslüman olmayan uzak bölgelerde asimile olmalarının olumlu örneklerini vurgulayan tarihsel anlatıları inceleyerek, Müslümanların entegrasyonuna ilişkin genellikle göz ardı edilen ancak önemli hukuki bakış açılarına ışık tutuyor. Bu girişim aynı zamanda, Batı ve Doğu devletlerinin asimilasyonundaki belirgin

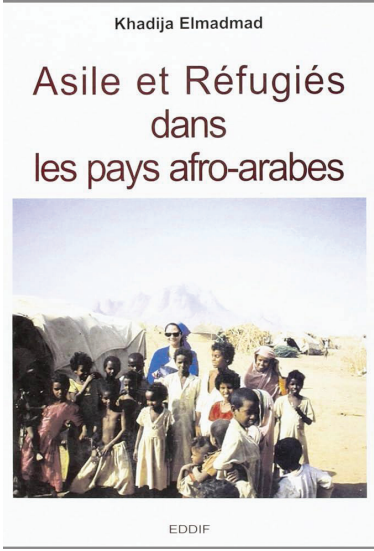
zıtlığı vurgularken, vatandaşlığa kabul sürecini zorlaştıran göçmen karşıtı duyguları önlemeyi amaçlıyor.

Toplam 11 bölümden teşekkül eden kitapta Müslüman dünyadaki göç olgusu tarihî ve coğrafi olarak geniş ve kapsamlı bir şekilde ele alınıyor. Müslüman dünyadaki göç olgusuna ilişkin bu kapsamlı ve derli toplu bakış literatürde önemli bir boşluğu dolduruyor.

KİTAPLIK

GÖÇ

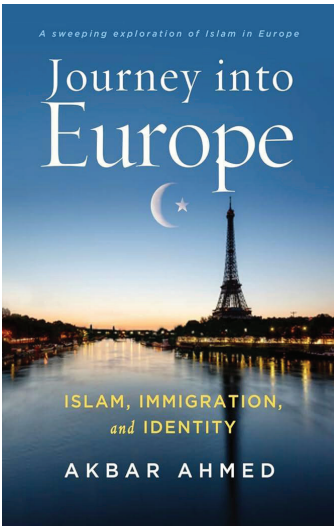

Asile et réfugiés dans les pays afro-arabes

Khadija Elmadmad, 2002

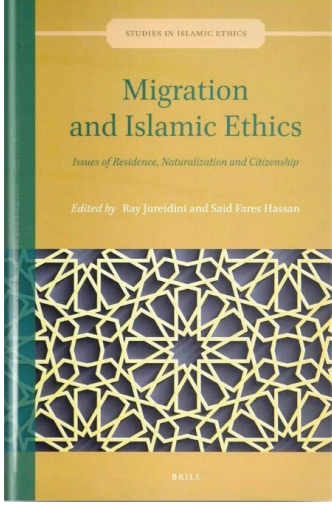
Afro Arap ülkelerinin yaşadığı göç sorunlarına odaklanan yazar eserinde Cezayir, Cibuti, Mısır, Libya, Fas, Moritanya, Somali, Sudan ve Tunus'taki göç hareketlerini yeni bir bakış açısıyla bizlere sunuyor. İslam hukukuna ve modern göç hukukuna tabii olan Afro-Arap ülkelerinin göç meselesinde yaşadığı yasal ve gelenek arasında ikileme dikkat çekiyor. Bu ülkelerin ikilem yaşamadaki en önemli sebep sığınmanın İslam hukukuna göre ve Afrika ve Arap geleneklerine göre bir insan hakkıyken modern hukukta farklı bir tanımla şekillenmesidir. Bu noktadan hareketle kitabın ilk kısmında geleneğin ve modern hukukun tanımladığı mülteci, sığınma olmak üzere birçok kavramı yeniden gündemimize dâhil ediyor. Kitabın ikinci bölümünde ise Afro- Arap ülkelerinin göçe dair yasal düzenlemelerini özellikle Sudan'ı temel olarak analiz ediyor. Bu bölümde yazar, mültecilerin ülkede bir şekilde varlığını sürdürdüğünü ancak güvence sağlanamadığına işaret ediyor. Geleneğin mültecileri korumaya dair birçok kavramsal çerçeveye sahip olmasına rağmen Afro-Arap toplumları geleneklerini günümüze kadar sürdürememiştir. Bununla birlikte modern hukuk ise mültecilere yönelik güvencesiz ve yasal bir çerçeve inşa etmesini eleştiriyor. Bu iki tespitten hareketle yazar göç hukukunun oluşumunda gelenekleri ve modern mülteci hukukunu harmanlamayı amaçlıyor ve bunu yaparken geleneksel ve dinî normlara bir dönüşe ihtiyaç olduğunu keşfediyor.

Journey into Europe: Islam, Immigration and Identity

Akbar Ahmed, 2018

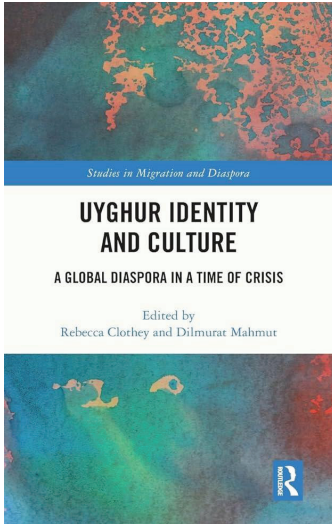
Yazar bu kitabında Avrupa'da yaşayan ve küresel çağda hegemonyasına meydan okuyan Müslümanların deneyimlerini ele almıştır. Savaş sonrası dönemde Avrupa uluslarında yaşayan Müslüman azınlıklarla ilgili araştırma yaparken modernite-dönüşüm diyalektiği, kabileceliğin modern dünyadaki mevcudiyeti çalışmalarının bir parçasını oluşturmuştur. Üç kısımdan oluşan bu kitapta yazar ilk olarak Avrupa'yı ve buradaki ulusların oluşurken geçirdiği badireleri incelenmiştir. Bu ilk bölümde İslam'ın bilim, kültür merkezi olmaktan çıkmasıyla "çoğulculuk" kavramının Batı'da Aydınlanma ile nasıl yeniden şekillendiği anlatılmıştır. Örneğini Endülüs'te gördüğümüz Hristiyan, Yahudi ve Müslüman toplumların uyum içinde yaşamalarının modernitenin oluşturduğu korku kültürü içinde unutturulması ve toplum hafızasının silinmesi ele alınmaktadır. Kitabın ikinci kısmında ise Avrupa'da İslam kavramı; Müslümanların yüzleştiği aidiyet, vatandaşlık, nesil dönüşümü ve çok kültürlülük gibi terimler temelinde incelenerek Müslümanların yaşadığı sorunlara ayna tutulmuştur. Kitabın son kısmında ise terörizm ve İslamofobi gibi kavramların Avrupa'da anlaşılma şeklinin Müslümanlar üzerinde yarattığı belirsizlik vurgulanmıştır.

Migration and Islamic Ethics Issues of Residence, Naturalization and Citizenships

Ray Jureidini & Said Fares Hassan (Ed.), 2019

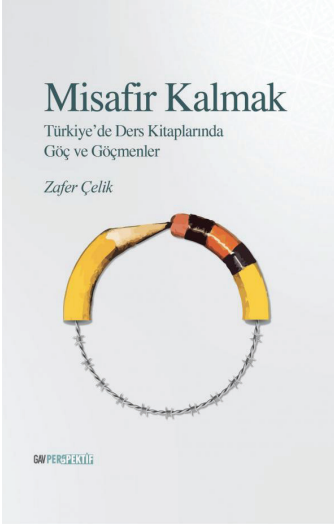
Jureidini ve Hassan'ın editörlüğü öncülüğünde hazırlanan bu kitap, Hamad Bin Khalifa Üniversitesine bağlı İslami Mevzuat ve Etik Merkezi (Center for Islamic Legislation and Ethics- CILE) tarafından 28-30 Ocak 2018 tarihlerinde düzenlenen "Göç ve İslami Etik: İkamet, Vatandaşlığa Kabul ve Vatandaşlık Konuları" seminer programının sonucunda ortaya çıkmıştır. Bugün yaşadığımız birçok göç sorunlarına ve yerinden edilme meselelerine İslam'ın sunduğu etik ve yasal çerçeveye çözüm bulunulabileceğini iddia eden bu kitapta kardeşlik, misafirperverlik, koruma sağlama, güvenlik sağlama, komşuluk, özellikle evlilik durumunda koruma (sutra) ve birine kefil olmak (kafala) gibi İslam etiğine ait birçok norm tartışılıyor. Kitabın ilk kısmında göç alanına ilişkin teorik yaklaşımlar, İslami çerçevede göç ve kavramsallaştırmalara yer veriliyor. İkinci kısımda günümüze de etki eden göç vakalarının ampirik analizi yapılırken, üçüncü kısımda ise Müslümanların göçmenlik deneyimleri tarihsel bağlamda ele alınıyor. Ayrıca post-kolonyal alanda çalışmalar sunan Müslümanların odaklandığı geleneksel okuma biçimlerine de meydan okuyan bu çalışma göç meselesinde temel bir tartışma olan "devletin sınırları" kavramının aşılıp insanın bir hakkı ve yaşadığı doğal bir süreç olarak "göçü" gündemimize taşıyor.

Uyghur Identity and Culture A Global Diaspora in a Time of Crisis

Rebecca Clothey & Dilmurat Mahmut (Ed.), 2024

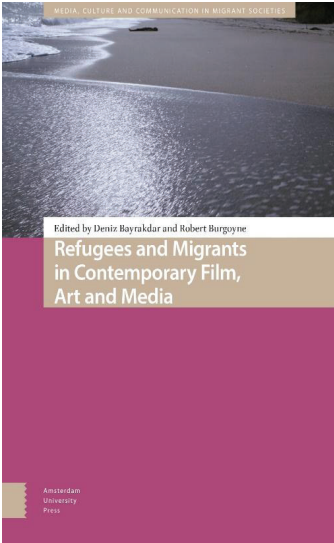
Bu koleksiyonda Uyghur diasporasının hem geçmişte karşılaştığı zorlukları hem de güncel meseleleri ele alınmıştır. Değişen hükümet politikaları, Uyghurları kendi ana vatanlarında birçok kültürel ifade ediş biçiminden mahrum bırakmasına karşın; akademisyenler, aktivistler ve yerli Uyghurların çalışmaları, kültürel aktarımı sağlayabilmek amacıyla bu koleksiyonda bir araya toplanmıştır. Bu eserde, anavatanlarından Avustralya, Orta Asya, Avrupa, Japonya, Türkiye ve Kuzey Amerika'daki topluluklara dağılmış olan Uyghur diasporasının, kendi dillerini ve kültürel geleneklerini koruma sorumluluğuna sahip olmasının gerekliliği vurgulanmıştır çünkü ancak bu şekilde gelecek nesillere kültürel aktarımın sağlanabileceği savunulmaktadır. Ayrıca, hükümetin Uyghur edebiyatına uyguladığı sansür ve Batı medyasının Uyghurlarla ilgili haberlerde benimsedikleri tutumlar eleştirel bir dille ele alınmıştır. Sosyoloji, göç, kültür ve insan hakları gibi terimlerin ışığında Uyghurların coğrafi, psikolojik baskılar ve kültürel erozyona karşı varoluş mücadeleleri ele alınırken, yaşanan insan hakları ihlallerine karşı küresel tepki çağrısı yinelenmiştir.

Misafir Kalmak: Türkiye'de Ders Kitaplarında Göç ve Göçmenler

Zafer Çelik, 2022

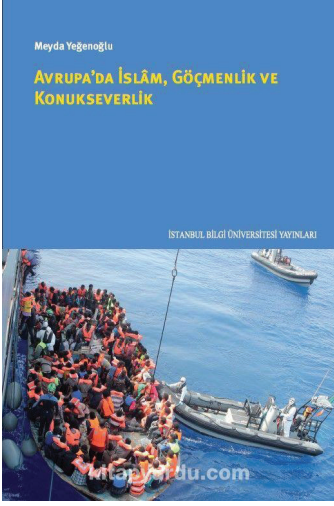
Ders kitapları, asıl sebep olmasa dahi hazırlanış biçimine göre toplumsal çatışma veya barışmayı gerçekleştirebilen bir aktör olarak kullanılabilir. Bu sebeple ders kitaplarının içeriğinde yapılacak değişimler toplumsal düzenin ve barışın sağlanmasının destekleyicisi ya da toplumsal çatışma ve huzursuzluğun tetikleyicisi olarak siyasal ve toplumsal düzeyde dönüşümlere sebebiyet verebilir. Yazara göre bu kriterler göz önünde bulundurularak ders kitaplarında göçmenlerin marjinalleştirilip misafir, muhtaç olarak gösterilmesi; kitaplarda göçmenlerin önemli başarılarına, farklı kültürlerin ve yaşam biçimlerinin değerine yer verilmemesi, göçmenler hakkındaki olumsuz tutumu pekiştirmektedir. Yazar bu kitabında, ders kitaplarında göç ve göçmenlik hakkında daha detaylı bilgilendirme yapılmasının; çoğulculuğun ve göçmenlerin sundukları katkıların da göz önünde bulundurularak içeriklerin hazırlanmasının göçmenler hakkında benimsenen bu olumsuz ve dışlayıcı tutumun değişmesine ve tutarlı, ılımlı duyguların oluşmasına sağlayacağı katkıların üzerinde durmaktadır.

Refugees and Migrants in Contemporary Film, Art and Media

Deniz Bayrakdar & Robert Burgoyne, 2022

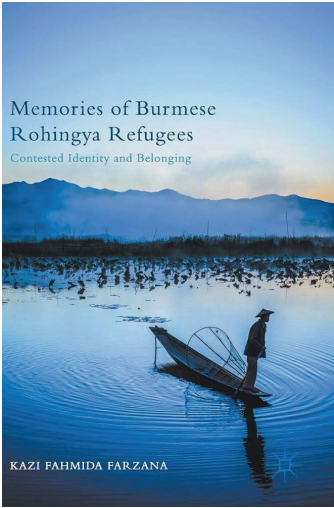
21. yüzyılda göç, modern dünyanın en önemli güncel sorunlarından biri olup iç savaşlar, iklim krizi ve yaşanan kıtlık olaylarıyla birlikte aciliyeti artan bir olgu haline gelmiştir. Robert Burgoyne ve Deniz Bayrakdar'ın editörlüğünü yaptığı bu eser yaşanan bu insanlık dramına sanatçıların dahil oluş şekillerini ve geliştirdikleri yaratıcı tutumlarını ele almıştır. Göçmenlerin deneyimlerine yeni bir bakış açısı sunan bu eser, alternatif bakış temsil biçimlerini inceleyen on bir makaleden oluşmaktadır. Koleksiyon Ai Weiwei ve Richard Mosse'nin öne çıkan sanat eserlerinden, Lesbos adasındaki mülteci filmi atölyelerine; Alejandro G. Iñárritu'nun sanal gerçeklik enstalasyonlarından Melisa Önel gibi Balkan ve Türk yönetmenlerin eserlerine uzanan bu geniş sanat yelpazeye sahiptir. Bu sanat spekturumunun gazetecilik klişelerinden uzak bir şekilde estetik ifade edişle dışa vurumu ele alınmıştır. 21.yüzyılda kitlesel göçün görsel kültürdeki dışa vurumunu titiz bir analizle ele alan bu koleksiyon, bu global krize karşı sunulan estetik yanıtları inceleyerek önemli bir antoloji haline gelmiştir.

Avrupa'da İslâm Göçmenlik ve Konukseverlik

Meyda Yeğenoğlu, 2016

Günümüzde güncel olarak tartışılan bir konu olan Avrupa'da göç kavramı uzun zaman boyunca sosyal bilimler literatüründe önemli bir odak noktası olmuştur. Avrupa'da göç ve mültecilik kavramları ile ilgili çalışmalar yapan akademisyenler ve araştırmacılar, göçmenliğin yapısal ve toplumsal boyutlarına odaklanarak çeşitli çözüm önerileri sunmuştur. Avrupa'da İslâm, Göçmenlik ve Konukseverlik isimli bu çalışma, Avrupa değerleri ve göçmen kabulü gibi temel konuları yapı-sökümcü bir bakış açısıyla yeniden ele alır. Yeğenoğlu, Avrupa kültüründeki kozmopolitlik ve milliyetçilik gibi unsurların göçmen sorunundaki rolünü değerlendirirken, bu faktörlerin nasıl bir toplumsal dönüşümle çözüme ulaşabileceğini irdelemektedir. Özellikle Batı aydınlanması ve laiklik gibi kavramlara odaklanan yazar, bu ideallerin Avrupa'daki göçmenlerin toplumsal kabulünü nasıl etkileyebileceğini analiz etmektedir. Kitap, okuyuculara güncel ve derinlikli bir teorik bakış açısı sunarak Avrupa'daki İslâm, göçmenlik ve konukseverlik konularını eleştirel bir şekilde değerlendirir.

Memories of Burmese Rohingya Refugees Contested Identity and Belonging

Kazi Fahmida Farzana, 2017

Kazi Fahmida Farzana bu kitapta, Burma'dan kaçan Rohingya mültecilerinin kimlik inşa süreçlerinin Myanmar devletinin kuruluş aşamasıyla olan bağlantısını ele alıyor. Kitap, mültecilerin karşılaştıkları zorlukları ve dışlanmayı, yaşadıkları travmaları; marjinalleşme, zorunlu göç, toplumsal aidiyetle kimlik kavramları ışığında inceler. Aynı zamanda, bu kavramların çeşitli güç dinamikleriyle nasıl bir etkileşime girdiğini araştırıyor. Yazar, Rohingyaların Rohingyaların Bangladeş-Myanmar sınırında vermek zorunda kaldıkları kimlik mücadelesini ve aidiyet arayışını analiz etmek için etnografik araştırmalara dayanarak, çeşitli mülteci kamplarında yapılan gözlemler ve röportajlardan elde ettikleri bilgileri değerlendiriyor. Farzana aynı zamanda, devlet politikalarının siyasi amaç güderek Rohingya göçmenlerinin kimlik inşaları üzerinde uyguladığı manipülasyonları derinlemesine inceleyerek alternatif bir bakış açısı sunuyor. Kitap, Rohingyaların hafıza ve kimlik mücadelesini, aidiyet duygusu ve toplumsal bağları güçlendirmeye yönelik çabalarını anlamak isteyen akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir kaynak teşkil ediyor.

Platform Dergisi, Müslüman toplumların fikrî, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel gündemine dair güncel ve özgün perspektifler sunmak amacıyla İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı TODAM bünyesinde yayımlanmaktadır.

Platform, Müslüman toplumlarda bulunan aktif ve etkili düşünce kuruluşları, düşünce kuruluşlarını, araştırma merkezlerini ve enstitüleri, üniversiteleri, siyasi, dinî ve toplumsal hareketleri hareketleri odağına alarak Müslüman dünyanın gündeminin takip ve tahlil edildiği bir platform olmayı hedefliyor. Müslüman dünyanın küresel meselelere sunduğu katkılar ve süregelen fikrî birikim Platform üzerinden Türkiye'ye ve dünyaya sunuluyor.

platform.ilke.org.tr

[@ platform@ilke.org.tr](mailto:platform@ilke.org.tr)

[@platform_ilke](https://twitter.com/platform_ilke)

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

todam
TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul
Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: todam@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr/todam